

శ్రీ మహాభారతము - వచనము

మంత్రి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి ప్రణీతము.

18 పర్వములు - 18 సంపుటములు

ఆదిపర్వము		4-00
సభాపర్వము		1-00
అరణ్యపర్వము	1 వ భాగము	3-00
దీపా	2 వ భాగము	3-00
విరాటపర్వము		2-50
ఉద్యోగ		3-00
భీష్మపర్వము		3-00
ద్రోణపర్వము		3-00
కర్ణ		2-00
శల్య		1-50
సౌ		0-75
శ్రీ		0-50
కా		4-50
అనుశాసనపర్వము		3-00
ఆశ్వమేధపర్వము		1-50
ఆ		1-25

చొర్రీ ఇట్లు ఎం దు 37-ఎం దు 100 పై.

వ ర యు వా రు :—

కొండపల్లి వీర వెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో, రాజమండ్రి

బొబ్బిలి యుద్ధము

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

శ్రీ మహామహాపాద్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవిరాజ, కవిసార్వభౌమ
అంధ్రవ్యాస, అభినవ శ్రీనాథ, వేదవిద్యావిశారద

శ్రీ శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి
ప్రణీతము

ప్రకాశకులు :

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి.

1958

కాపీరైట్ రిజర్వ్డ్]

నెం 1—50

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

రంగారాయఁడు—బొబ్బిలిరాజు, కథానాయకుఁడు

ఇనుగంటి నరసారాయఁడు—మంత్రి, సేనాని

దామెర ధర్మారాయఁడు—ఉపమంత్రి

మెగళరాయఁడు—రాజు తమ్ముఁడు

తాండ్ర పాపయ్య—రాజు బావమఱిగి

చెలికాని వెంకయ్య

మంతెన బుచ్చన

కాకర్ల పూడి వెంకటరాజు

రాముడు

భీముఁడు

} ప్రధాన యోధులు

} కాసాలు

రాయబారి—విజయనగరపు సంబంధుఁడు

బుస్సి—ఫ్రెంచి గవర్నరు

హైదరుజంగు—బుస్సి మంత్రి

విజయరామరాజు—విజయనగరము రాజు

మర్తెన్—గోరుదొర మిత్రుఁడు

లక్ష్మన్న—బుస్సి దుబాసి

హరకాలాలు—హైదరు సంబంధులు

హసనల్లిఖాన్—హైదరు సేనాని

పురోహితుఁడు

చిన వెంకటరావు—బొబ్బిలిరాజుకొడుకు

భటులు—స్త్రీవేషధరులు

వృద్ధకంచుకి, మఱికొందఱు భటులు మొదలగువారు

స్త్రీలు

మల్లమాంబ—రాజపత్ని

దాసి లక్ష్మి

హెచ్చరిక

—విశ్వానాథ—

ఈ “బాబ్బిలియాధము” నాటకముయొక్క కావ్య రైటు సర్వహక్కులు మాకు చెందియున్నవి. కావున మా వ్రాతమూలకమైన పబ్లిషర్ లేనిదే యే సంఘముగాని, యే సినిమానటులుగాని ప్రదర్శింపరాదు. మరియు గ్రామ భోను రికార్డింగు, టాకీస్క్రీనింగు యితర భావల లోనికి తర్జుమాలు వగైరాలు చేయకూడదు. అట్లు అతిక్రమించిన వారలు మేము జరుపు సివిల్, క్రిమినల్, చర్యలకు బాధ్యులగుదురని యిందుమూలముగా తెలియ జేయడమైనది.

రాజమండ్రి 20—5—1944 } ఇట్లు కావ్యరైటు హక్కు దారులు కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

పీఠిక

ఇక్కాలంబునం గల కవులకుఁ దమ గ్రంథముఁ బీఠికలు వ్రాయుటయం దగు నానందమింతయని చెప్పక క్యము కాదనుమాట సర్వజనవిదితమే. అందు నా రచించిన బాబ్బిలియుద్ధనాటకము మన యాంధ్ర దేశమందుఁ జరిత్రాత్మకమైన పవిత్రమయిన మహానాటకం బగుటంబట్టి ఎప్పటికప్పుడు నవనవత్వమునుబొంది యెన్నిమాటలు ప్రదర్శించినను బ్రేక్షకులకును, బ్రదర్శకులకును మహానందమును బొందించుచు, మహానాటకములలో నగ్రగణ్యతను గాంచుచున్నదని చెప్పట యతిశయోక్తి కాజాలదు. అట్టిదీనికిఁ బీఠిక వ్రాయుట యందు నాకుమిక్కిలిసంతోషమైన నీనాల్గవకూర్చిన కీ పీఠిక వ్రాయు నప్పుడు నాకు సంతోషమునకు మాటు దుఃఖమే సంభవించినది. నా వివరీతదైవంబునగజేసి తొమ్మిదిసంవత్సరముల యీడుగల నాయోక పుత్రుఁడు సుదర్శనసుధి నేటికి మూఁడు మాసములక్రిందట నకాల మరణము నొందినాఁడు. దీనంజేసి నావంశాకురంబు వోయినది. నా భారణమహాయత్నంబు వోయినది. నాసర్వంబునుం బోయినది. దుఃఖాయ త్తచిత్తుండనైన నేనిపుడు జీవచ్ఛవంబనై యున్నావాడను, మాసుదర్శనండు లోకాతీతమహిమాన్వితుండును, హలకులిశాదిరేఖా సమంచితుండును, శ్రీవత్సాంకితుండును, సర్వలక్షణలక్షితుండును, ఏక సంఘాగ్రాహియును, భూతదయాపరుండును, దైవభక్తి పూరితుం డును బుద్ధిమంతుండును. సుందరవిగ్రహుండునై యల్లారుముద్దుగా నుం డినవాడు. ఆతండునారచించినశ్రీకృష్ణభారతాదిమహాగ్రంథములలోని పెక్కుపద్యములు చదువుటయే కాక ప్రతిదినమునురామాయణాది గ్రంథముల యర్థము చెప్పుచుండును. వానికిబాబ్బిలియుద్ధనాటకములోని పద్యములన్నియు వచ్చును. ఆపద్యములభివ్యభూర్వకముగా రసో చితముగాఁజదివి జనుల నానందింపఁజేయుకత్తి చిలువ్రాయమునంద

పానికలవడినది. నాయెల్లపు స్త్రీకములలో నీ పుస్తకముదాతనికిఁ బ్రీతి
మొండుగావున వానియాత్మశాంతికై యీ నాకటరాజం బా ముద్దుల
కుమారునిపేర సంకితముచేసి నాదుఃఖమించుక చల్లార్చుకొనందలంచితి
నని విన్నవించుచున్నాను. (శ్రీ) కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

అయిదవ కూర్పులోఁ గొన్ని కొన్ని స్థలములయందుఁ జిన్న
చిన్న మార్పులు చేసితిని. పాఠకుల కోరిక ననుసరించి మొదటి
కూర్పులోనున్న పద్యము లన్నియు మరల నిదు జేర్చితిని. నాటకు
లవి ప్రదర్శనములలో విడువ నచ్చును. (శ్రీ). కృ.

ఆఱవకూర్పు పీఠిక

పరమేశ్వరానుగ్రహము వలన మా బొబ్బిలి నాటకమునకు
నాటక రాజమని పేరువచ్చినది. ఇప్పుడేపురములో బొబ్బిలినాటకము
ప్రదర్శించినను మా యీ నాటకమునే ప్రదర్శించుచున్నారని
వ్రాయుటకు మిక్కిలి సంతసించుచున్నాము. (శ్రీ). కృ.

ఏడవకూర్పు పీఠిక

ఈ నాటక రాజమును సినిమాలోనికి నెక్కింప వలయునని
యొడఁగి ప్రయత్నించుచున్నట్లు వినియుంటిని. కాని యిప్పటి
కా ప్రయత్నము కొనసాగలేదు. ఇద్దఱు ముగ్గురీనాటకము నామొద్ద
నుండి కొనవలయునని సంకల్పించి నన్నుఁగోరిరి. నేను వారుగోరినట్లు
లమ్మివేయవలయుననియే యెంచితిని. అట్లు రెండు సంవత్సరములు
కడచెను గాని నాటకము నన్ను విడువలేదు. ఇట్లుండ నీ సంవత్సరము
మే 20 తేదీని రాజమహేంద్రవరమున గొప్ప పుస్తక వ్యాపారియగు
(శ్రీ) కొండపల్లి వీర వెంకయ్యగారికి పుస్తకము కాపీరైటుహక్కులతో
నెల్ల హక్కులు విక్రయించితిని. ఇంతటినుండి వారే ఈ పుస్తకమున
కథికారులై ముద్రణాధికము గావించి విక్రయించుకొను చుందురని
విన్నవించుచున్నాను. (శ్రీ). కృ. శాస్త్రి.

అంకితము

శ్రీ. ఉత్తాజీవితనాటకస్య చరచూ మోంతస్సదిత్యుత్తమా,
 మాక్తిం ముక్తిమితోగతోఽధికధియాదేహంత్యజన్ భోజకం
 ఆత్మా మే సుతయాపతః ప్రశిశృతో దివ్యాస్మదై తూన్నశం
 నిత్యానందసుఖం సుదర్శనసుగీఢభ్యాతనానూంచితః

సీ. ఎవ్వఁడు శ్రీవత్సః ♦ మేయనం దగు బొడ్డు
 మచ్చునో జన్మించి ♦ మహిమఁగాంచె
 నెవ్వఁడు తొమ్మిది ♦ యేండ్లు నా ముంటిలో
 నల్లారు ముద్దుగా ♦ నైశలిరై
 నెవ్వఁడు బాలుఁడై ♦ యెసక మెసంగియు
 నెల్ల వృత్తాంతము ♦ లెఱిగికొనియె
 నెవ్వఁడు చెప్పిన ♦ దెల్లనొకానొక
 సంతసగ్రహించి ♦ చదువ నేరై

గీ. అతఁడు వేదశాస్త్రప్రియుం ♦ డమలమూర్తి
 దేవతాంశభవుండు ను ♦ ధీ విధేయుఁ
 డార్యధర్మప్రియుండు మ ♦ దాత్మజన్ముఁ
 డమరు డగుఁ గావుత సుదర్శ ♦ నాహ్వాయుగఁ.

వ. అట్టి లోకోత్తర గుణోత్తరుండు నాకుఁ గుమారుఁడై పుట్టి
 స్వల్పకాలంబున సకలధర్మంబు లెఱింగి దై వప్రేరణంబునంజేసి పరమ
 పదం బలంకరించియు నామాత్మం బెడబాయకుండె, అట్టి నా పట్టి
 సుదర్శనసుధి కాత్మశాంతియు మనఃప్రియంబు నగునట్లుగా వాని కి
 నాటకరాజం బంకితంబుచేసి సఫలీకరింపఁబడియె.

శ్రీ. కృ. శాస్త్రి.

బొబ్బిలి యుద్ధము

ప్రథమాంకము

నాంది

శ్రీలక్ష్మీ మేలిమిఁ గాంచి ముప్పుల సమఁ ది మ్మిక్ స్యాభిమానంబు వో
 శీలంబుఁ విడిచి దోహు లైనఖలులన్ ది శిక్షింప రక్షింప భ
 క్తాభి బాల్చిన రంగనాయకుఁడు మీఁ ది కౌదార్యముఁ శౌర్యముఁ
 శీలంబుఁ స్వజనాభిమానమును వాఁ ది సిగ్గు గూర్చి రక్షించుతన్.

(నాద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—అతిప్రసంగమేల ?

తే. గీ. మాన మభి మానమును గల్గి ది మంచివృత్తి
 నొరులప్రాపున కాశింప ది కుండ నెంచి
 భరతవరంబునం బుట్టి ది భారతీయు
 లైన దేశాభిమానుల ది కంజలీ యిది.

(తెరవంకఁ జూచి)

నటీ! యేమి చేయుచుంటి వొకమా రిటురా ?

నటీ—(పాడుచుఁ బ్రవేశించి) ఆర్యా! నమస్కారము.
 దాసురాలి కేమియాజ్ఞ ?

సూత్ర—ప్రేమసీ! దేశాభిమానులును, శౌర్యనిధులు నగు
 సీసభాస్తాదు లెల్లరును “నేఁ డొక్క వీరరస ప్రధానరూపకముఁ
 బ్రదర్శింపు” మని నాకాజ్ఞాపించినారు. తదనుగుణం బైన మహా
 నాటకం బేదియో విచారింప వలయు నని నిన్నిట్లు పిలిచితిని.

నటి—ఆర్యపుత్రా! సర్వజ్ఞులకుఁ దెలియని దేమున్నది? ఈముద్దరాలా మీకువదేశించునది? దేవా! యీశరచ్చంద్రచంద్రికా ప్రసారంబువలె సారవంతంబైన మీహృదయకమలంబునం దించుక విచారించుకేని సర్వమును మీ కరితలామలకం బగు

శా. తెల్లంబువ్వులు తెల్లదివ్వెలగుచున్ , రేయింబవళ్ళుం గడుకొ
దెల్లంబై వెలుంగన్ దిశావలయముల్ , దేజంబునం గ్రాల నా
త్ఫుల్లాంభోడ హగర్భ సారభము సం * పూర్ణంబుగా భూతిలం
బెల్లంగ్రమ్మంగ నెల్లవారిమది కెం * తేసి స్వికాసం బిడున్.

సూత్ర—కాంతా! ఎంతచక్కగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి? ఏమి ఈ శరదృతు ప్రభావము!

క. బెబ్బులులు కేగిమిక్కిలి, యుబ్బిన జృగభీనునట్టులూహింపంగా
బాబ్బిలివారలయద్ధం, బబ్బబ్బ యనంగ మీ * కబ్బుర మిడదే!

నటి—ఆర్యపుత్రా! ఆ బాబ్బిలియుద్ధ మంతయు రూపకరూపః
బునం గన్నట్లు చున్నదియా?

సూత్ర—లేకయేమి?

తే. గీ. సృష్టేకిం బ్రతిసృష్టిని * జేసిసట్టి

కాశికుని గోత్రమందు వేం * కటమనీషి

కాత్యజం డయి పుట్టిన * యట్టివాడు

కృష్ణకవిరాజు దలఁపఁ ద * త్కృతికిగర్త.

నటి—ఆహా! కవిరాజకృతియె కలిగినం గొడువయేమి?

సూత్ర—జేపి!

ఉ. వీరరసప్రధాన మయి * విశ్రుతి కెక్కిననాటకంబులం

బేధ వహించి రాద్రమును * బీరముఁ బెచ్చుపెరింగి యేరికి

భూరిభయానకం బనెడు * బుద్ధిని బుట్టంగఁ జేయు నిట్టిచో

నా రసవంత మైనకృతి * నాడి బహూకృతి నందు మీ విటన్

సటి—ప్రాణేశ్వరా! నా కానాటకముపేరు విన్ననే భయమగుచున్నది. మఱి యా బొబ్బిలియుద్ధరంగమున బేల నగు నే నెట్లు ప్రవర్తింపఁగలను ?

సూత్ర—అది నిజముగా బొబ్బిలియుద్ధరంగమే యనుకొంటివా యేమి ? బొబ్బిలియును లేదు యుద్ధమును లేదు. వీరు లన్న పేరుగాని వారును లేరు. అదియంతయు నాటకాభినయముకాని భయములేదు.

(తెరలో)

ఓహోరి ! కూరా ! అసత్య ప్రలాపసంపాదిత మహాపాతకవర్తీ! పాపాత్ముడా !

చ. ఎనఁడుర సీవు బొబ్బిలిపు ధీశ్వరము స్మృతి వారియుద్ధమున్
బ్రవిమల శౌర్యమున్ వితగఁ ధిబల్కుచు లే వనుచుంటివేమిరా ?
భవి నరికంత లుంతన స ధి ముచ్చనతేజఁడు తాండ్రపాపరా

త్ప్రవరుఁడు ఖడ్గహస్తఁడయి ధి ప్రస్తుతికెక్కునటం చెఱుంగవా ?

సూత్ర—(భయసంభ్రములతో) అమ్మయ్యా ! పులి పులి. బొబ్బిలి పులి వచ్చిపడుచున్నది. పద పద; ప్రాణములు దక్కించుకొందము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన

[అంతః బైపద్యమున చదువుచుఁ గత్తి దూసికొని తాండ్రపాపారాయఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

పాపా—(పరికించి) ఓహోరి ! కైలూషాధమా ! నీ పెండుఁబోయి తినిరా ? విజయరామునట్లు వీరాలాపంబు లాడు నీ నాటకాభినయంబంతయు నెంత భీభత్సమై భయానకంబుగాఁ బరిణమింపఁ బ్రవర్తిల్లఁజేసెదనో చూడురా ?

(అని కత్తిని దివ్వుచున్నాడు)

(తెరలో)

శా. వీరాలాపము లాడుచుంటివిర ? దీ ధివీమధ్యమం దుంటిగం
భీరారావ మెసంగఁ జాలు నిసి ! నీ ధి బీరంబు ఘోరాహవ

కూరాస్త్రంబులు తాకుచెనుతటిఁ దగ్గఁచెంబగు జూడుమో
నోరీ! బొబ్బిలి బెబ్బులు చెఱుగనో దగ్గఁచెన్నాదమో దుర్మతి.

[అని చదువుచుఁ గత్తిదూసుకొని వెంగళరాయఁడు ప్రవేశము]

వెంగ—(పరికించి) బావా! ఏడి? విజయరాముఁడనుచుటివేడి?
నేడి కరవాలంబున కాతనిబలియిచ్చి యెంబున నీబొబ్బిలి బెబ్బులి
యనం దోపఁ జేసి వాని కెక్కెదగఁగ, (కత్తిం ద్రిప్పుచున్నాఁడు)

పాపా—(శాంతించి) వెంగళరామా! నీ మంతరంగంబెప్పుడును
దుష్టశిక్షణమందే యుగడుగు గావున విజయశబ్దము వినిసంతనే నీకా
దుష్టాత్ముఁ డగు విజయరామరాజు స్మరణమునకు వచ్చినాఁడు కాని
యీఁడు గాడు సుమీ! ఎవఁడో శైలాపాదముఁడు.

వెంగ—పాపరాయాగ్రణీ! అది యట్టిదియూ? కాని, విజయ
రామరాజు మనపై సంత ద్వేషించి యుగట కేమి రణము?

పాపా—విజయరాజు రాజులకును బొబ్బిలిరాజులకును నెప్పటికి నీ
యంతఃకలహంబు లున్నవియే విశేషించి విజయరామరాజు కూరుం
డగుటంజేసి మునుమున్న చరణాయుధద్యూతంబున మనచే నోటుపడి
నది మొదలు నేటివఱకును మన శౌర్యధైర్యాదులకుంజూపోపక మన
మన మనలుచిత్తంబున నుత్తలపడుచున్నవాఁడు. మన మతని చేతి
క్రిందివార మని తనఁగో దాను గర్వించుచుండు; అతండు మొన్నమన
వారు మనకొండలనుండి వారి కేదారంబులకుం బాటుసెలయేళ్ళకుం
గుఱివిళ్ళకట్టిసిళ్ళు మనతట్టుమళ్ళించుటంజేసియేగాక నేనప్పద్దనాభం
బునకుం బులివేటుకు వచ్చినవారిం దూలించుటం బట్టి మఱిత మండి
పడుచున్నవాఁడు. అతఁ డెంతమండిపడి యేమిచేయఁగలఁడు?

వెంగ—బావా! అది యట్లుని వానిపట్ల మన ముపేక్షఁ జేయ
వచ్చునా? ఉపేక్షించిన నతండు సమయము పరీక్షించి పైఁబడి
పరాక్రమింపకుండునా? శత్రు వలంతి యని తలంచుట రాజనీతియూ?

క. ఈషన్మాత్రుఁడైయెనన్ ద్వేషించినవానిద్రువునఁ బ్రయత్నశ్రో
శ్శేషంనం శేషయేత్తను భాషామువిభూషమ్ము, ప్రభువద్యులకన్
ఇదిగాక నీ కావిజయరామరాజులంతివలె నగపడుచుండఁబోయినము
క. నవలక్షకలింగాభ్యా, త్వవంకి నభినాయగుడు + నర్థాన్వితఁడనన్
యననేశప్రియుఁడుం దం, త్రవియ డావిజయనగరరాజుని వింటినే

పాపా—(పరిహసించుచు) బావా! నీనిగతపిఠికివాఁడనని నేనెన్న
డును దలపనైతినిగాదా! మనకు గర్భశత్రువైన విజయరామరాజు
శౌర్యానికముం గుఱిచేసి భట్టువలెం బొగడుచుంటిని! పరాక్రమైకజీవ
నులగు మీతొంటివారినినైన దలంపవైతినిగాదా! మీకేగాక వెలమ
కులంబున కంతకును నపకీర్తిఁ దెచ్చు ముచ్చట లుచ్చరించుచుంటి
వక్కటా! కాలమహిమ! పులిపిల్ల పిల్లికిం బడిసి పాటు నట్లయ్యెగా!

వెంగ—(భీకరంబుగా నొక్కమాటు హుంకరించి) ఆ! ఏమి
యిట్లంటిని? వెలమబిడ్డనైన నన్నే పిఠికి గొడ్డనుచుంటివా? నేనా నా
వారి కపఖ్యాతిం దెచ్చువాఁడను! నీశౌర్యంబేపాటిదయో పరీక్షింపఁ
గోరి శత్రువుకొలదియిట్లున్న దంటినిగాని భట్టునై భయంపడిపోగడ
జొచ్చితి ననుకొంటివా?

క. చిచ్చుఱికి చొకళింతున్, జిచ్చుఱిపిడుగులను నైనఁజేపట్టి వెనన్
విచ్చలవిడిఁజెరలాడెద, వచ్చెద జముబుట్టఁబట్టివంగన వెన్నన్
(అని యాడుఁ గఱచి రోజుచున్నాడు)

పాప—బావా! నీకెంత పూనిక యున్నదో నే నెఱుంగఁ గోరి
యిట్లంటిని గాని నీదైర్యస్థయిర్య గాంభీర్యాదులు నేనెఱుంగనివియా?
లోకం బెఱుంగనవియా?

ఉ. కోటిశతఘ్ను లొక్కపరిఁ + గూడి గుభాల్ గుభనిస్వనంబునో
మేటిగఁ బ్రేలుచున్నతఱి + మించినశత్రుబలార్థవంబునన్
బోటరిపై చొరంబడి య + భూతపరాక్రమవిక్రమంబునన్
దీ టడఁగింపజే పగఱ + నారణవద్దతు లే నెఱుంగనే.

నామాటలకు నీవస్వధాభావంబు భావంబునం దగుల నీకుము, దీనిని
బరియాచకంబుగాఁ బరిగణించియైన శాంతించి నన్ను దయజూడుము.

(అని చేతులు పట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

వెంగ—(శాంతించి) వెంమకులంబున కపకీర్తి యను నీ మాట
నన్నొక్కొంత బాధించె. మహాబలపరాక్రమవంతుడవైన నీవు నన్నుఁ
బురికొల్పుట కని యందువుగాని మఱియొకటి గాదు. దాని కే మది
యటుండనిమ్ము. విజయరామరాజు స్రవ ర్తనంబిపుఁ డతికాపట్యంబున
బోలఁదోచుచున్న దేమి ?

పాపా—అతఁ డెప్పటికిం కపటియే కాని నీ విష్ణు డీట్లునుటకు
గారణమేమి ?

వెంగ—విజయరామరా జిపు డన్నగారియొద్ద కొక రాయబారిం
బుచ్చినాఁడు.

పాపా—హా ! హా ! మన మహారా జా రాయబారి మాయలో
బడలేదు కదా ?

వెంగ—వాని మాయలోఁబడుట కన్నగారి కంటఁ బడక మున్నె
వాఁడు నాచేతిలోఁ బడినాఁడు.

పాపా—ఏమివృత్తాంతము ?

వెంగ—ఆరాయబారి చేత నొక జాబుఁ గొని మహారాజదర్శనం
బునకయి హజారముకడ వేచియుండెను. అంతలో నెట కేనిఁ బోవు
నే నటఁ దారించి తదుదంత బంతయు నాకర్ణించి వానియొద్దనుండి
పత్రికంగొని బహూకరించి సాగనంపితిని.

పాపా—ఏమిచ్చి బహూకరించితివి ?

వెంగ—రెండుచుపేటంబులును నొకయర్థచంద్రప్రయోగంబును.

పాపా—వాని సంతజేయ నవసర మేల వచ్చెను ? పత్రికా
విశేషం దేమి ?

వెంగ—రామరాజుపై నాగ్రహమే కారణము. మఱి పత్రికా విశేషంబు వినుము. గోలకొండ సర్కారునుండి బుస్సీచపరివారుండై హైదరుజంగుతో జమాబాది వచ్చి రాజమహేంద్రవరముకడ విడిసి యుండుట మనము నెఱిగియున్నదేకద ?

పాపా—సరే ! విజయరాముఁ డనున దేమి ?

వెంగ—“కతిపయసేనా సమేతంబుగా బుస్సీ ప్రభుత్వములు వచ్చి యున్నారు. పెచ్చుపన్నుగట్టవలసిన మనమిప్పుడు పూర్వవైరములుగ డించుకొనక చతురంగబలంబులం గూడిపోయి పన్నిపుడు కట్టలేమని చెప్పదము. దానికి వారొప్పుకున్నఁ జేయవలసినపని జేసివత్తము అని, పాపా—

శా. ఔరా ! యెంతటితపత్రవాదియో కళిం ✱ గాధీశ్వరుండెన్నికో
ట్లోరూప్యంబులుపన్నుగట్ట దగి యె ✱ న్నోయేడ్లుతానుండివా
రేరా పైకమురాదటం చడుగ రా ✱ నీ లేక యెట్లాడియో
భారంబుక మననెత్తివేయుటకుఁ గాఁ ✱ బన్నెంజమియిగతిన్.
ఇంతియెకాని మనపయి దయచేత వర్తమాన మంప లేదు.
మనము వానిమాట విని మోసపోయి వానివెంట నంటిపోయిన నెటు
పోయి యెటువచ్చునో ! ఎంతమోసము ! యెంతమోసము ! పగతు
తెంతకయినం జాలియుండురుకదా !

గీ. తన్నుఁ బ్రక్కలోన ✱ నన్నుబల్లెం బని
తలఁచు దాయ వచ్చి ✱ తలను ముట్టి
బాస చేసె నేని ✱ దోసిలి యిడె నేని
విశ్వసింపరాదు ✱ విజ్ఞుఁ డెపుడు.

(తెరలో) హా ! కరుణాంతరంగితాంతరంగా ! హా ! బాబ్బిలిపురా
ధీశ్వరా ! హా ! రంగారాయునుహారాజ ! నిరవరాధిని నన్ను రక్షిం
పుము రక్షింపుము. (అని రోదనము)

చ ఆభయ మొసంగినాడ భయమందకు మిడిట నార్తలోకమం!
 త్రిభువనకంట కావహావ † రిష్టకృపాఁడ రంగరాయభూ
 విభుడను వచ్చుచుంటి నొక † వ్రేల్చిడి నీవెల్లెల్ల దీర్చు నిక
 విభవనమేతుఁ జేసెదను † నిక్కము నిక్కము విశ్వసి పుచూ.

పాపా—యువరాజా! మన మహారాజు నీచే వ్రేటువడిన రాయ
 శారి కభయప్రదాన మొసంగ భయంకర ప్రకారంబున నిట వచ్చు
 చున్నవాఁడు. నున మిప్పుడిట నున్న నేమివచ్చునోపోవునము గన్ము.
 (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

ఇది విష్కంభము

(స్థలము : బొబ్బిలిలో సభాభవనము)

[అంతటఁ బైపద్యముఁ జదువుచు రంగరాయఁడును, గాళ్ళమీద
 పడి దుఃఖించు రాయశారియును బ్రవేశించుచున్నారు]

రంగా—(లేవఁదీయుచు)

శా. ఓయీ! యింతదురంతచింత యిటులే † లోనీకు సంప్రాప్తమై
 వాయెండం దురస్థిలఁ జేసెడిని? నీ † వాసప్రదేశం బదే
 దో యెం దేగుచు నిందు వచ్చితివో యే † రో నీవు నీవృత్తమె
 ట్లో యాథార్థ్యమెఱుంగఁ జేయుము తెఱుంగున్నట్లుగావించెదక
 రాయ—(లేచి) మహారాజా! నేను విజయరామరాజు పురందరుని
 సందేశంబున రాయశారిని విజయనగరంబునుండి దేవర దర్శనార్థ
 మిట వచ్చినాడ.

రంగా—(చిటునగవుతోఁ దనలో) ఓహో! ఇది పరమాశ్చర్యము!
 తానీ; విచారించెదంగాక, (ప్రకాశముగ) సరే! తరువాత?

రాయ—తరువాత నేమి చెప్పుదు నోమహారాజా! నేను దేవర
 దర్శనార్థము హజారముకడఁ బ్రతీక్షించుచుండ నటకు వెంగళరాయ
 నృపాలుం డగుఁగఁ దెచ్చె.

రంగా—(తనలో) దుందుకుకువాఁడతఁ డిదనిం బ్రహ్మించెఁ గాఁబోలు (ప్రకాశముగ) తరువాత ?

రాయ—అతఁడు నావృత్తాంతం బంతయు విని నన్నుఁ జెప్పలు వాయఁ గొట్టినాఁడు మహారాజా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

రంగా—(తలపంకించి) ఆ! వెంకటరాజే యిట్లుచేసినాఁడా! కానీ; విచారించెదగాక. చింతింపకుము. ఓరీ యెవఁడురా! అక్కడ ✓

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) హసానుమహారాజా! నానుసకేమియూజ్జ?

రంగా—నీవు సోయి నరసారాయ వెంకటరాయలం దీసికొనిరా ?

సేవ—నిత్యము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రంగా—రాయబారి! విజయరామరాజుగారికి మూపైనియను గ్రహము కలుగుట కేమి కారణము ?

రాయ—రాజా! మూరాజేంద్రుండు గుణగ్రహాదత్తుండు గాని ప్రాతపగలం బురస్కరించుకొని పట్టినపట్టుకే విడుచనట్టివాఁడుగాఁడు.

రంగా—సరే! యిప్పుడేమి కారణంబునం జేసి నిన్నిటగుంబుత్తెంచెను?

రాయ—సర్వమును విశదంబుగా నొక జాబు వ్రాసి యేలినవారి కిమ్మని నాచేతి కిచ్చినాఁడు.

రంగా—అదేది ?

రాయ—వెంకటరావు దానిం దీసికొనియె.

రంగా—ఒకరివస్తువు నొండాకరి కిచ్చుట మాతకృత్యమునకు దూష్యము గాదా?

రాయ—చిత్తము రాజాధిరాజా! తానే మహారాజు నని చెప్పి యతండు నాచేతినుండి జా బూడలాగుకొని నన్నుడఁచినాఁ డీ తప్పు త్తమింపుము దేవా!

(తెరలో) ఓహోరి! యసత్యవాదీ! నిత్యమహాపాతకచక్రవర్తీ! సత్య సంధుం డయిన మహారాజుకడ నిట్లసత్యముగాఁ బ్రేలుచుంకివేమిరా!

ఉ. దుష్టుడ వీవు దుష్టునకుఁ ♦ దోడ్పడి వచ్చితి రాయశారివై
 శిష్టజనప్రకీర్ణ మయి ♦ చెన్నల రారెడు రావువారి యు
 త్కృష్టసభాస్థలంబునఁ బ్ర ♦ తిష్ఠితుఁ జేయట దోషమూ నినున్
 గట్టుడ బెద్ద చేసి శున ♦ కంబును బల్లకి నిల్పు టాప్ప నే.

[అంతఃపైపద్యమును జదువుమఁ గత్తిదూసికొని మెగళరాయఁడును
 అనుసరించి శాంతిం జూపు నరసారాయఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

నర—కుమారా! శాంతింపుము. నీచేయి మిగిలినప్పడు మీఁదు
 మిక్కిలి నీ విట్లు క్రోధవచనంబు లుచ్చరించుటకగదు ఎంతక్రోధ
 మున్న నంత శాంతి బూనుటయే మనబోంట్లకు విభూషణంబు.
 మీయన్న రంగారాయడు నీచేత కాగ్రహించియే నిన్నిట్లు పిలువం
 బంచె. అతం డదే సింహాసనాసీనుండై యున్న వాఁడు. నీ మాట
 విన్న నతని చిత్తం బన్యధాయత్తం బగుఁ గావున శాంతించి మహా
 రాజు ననుసంధింపుము; వినయంబునం బ్రార్థింపుము.

ఉ. పిన్నవు నీవు నింటి కగు ♦ పెద్ద పితృపృతిమానుఁ డన్న శౌ
 ర్యోన్నతకీర్తి విజ్ఞుఁడు ప్ర ♦ భూత్తరుఁ డుత్తముఁ డాతఁ డట్టిమీ
 యన్నమనంబు వట్టి మన ♦ మందఱముఁ జన నొప్పుఁగాని యీ
 చిన్నతనంబు దుందుడుకు ♦ చేష్టల నిష్టము రొప్పనొప్పు నే?
 మెగ—పెద్దలు మీరు మీచెప్పినచొప్పునం బ్రవర్తించెదంగాక
 (అని సమించుచున్నాడు.)

నర—(సమీపించి) జయము జయము మహారాజ !

రంగ—మంత్రివర్యా ! రమ్మ; పీఠ బధిష్ఠింపుము.

నర—(ఉపవిష్టుడగుచున్నాడు.)

మెగ—(రాజుపాదములకడసాగిలబడి నమస్కరించుచున్నాడు)

రంగ—మెగళరాయా ! నన్నింత పెద్దఁ జేయుచుంటివేమి? నీవె
 మహారాజపు కావున రమ్మ సింహాసనం బెక్కుము.

వెంగ—(భయ మభినయించుచు) మహారాజా! ఏమి ముట్లను
నుంటిరి? నాకడ మహాపచారిని బేమి?

క. అన్నపుసత్పురముండపుమఱి, నన్నుం ప్రేమించి పెంచునరనాథుండపుకా
విన్నది కన్నదిగాదిటు, లన్నా! తప్పున్న సైపుఁ మాదయతోడకా.
రంగా—చివరయధురీణా! ఈ విషయంబుల కేమికాని వీనితో
నేమంటివి? నేనే మహారాజ ససియో?

వెంగ—(క్రోధముతో లేచి రాయబారి దిక్కు మొగంబై)
ఓహోరీ! చునత్యహదీ! సత్యసూక్తు, డయిన మహారాజుండ నిట్లసత్య
ముగాఁ బ్రేలితివేమిరా? (గుడ్డు పివచు వెనుకటిపద్యముచదువుచు
కత్తిమాసికొని పై కుటుకొచ్చున్నాడు)

నరి—హాహా! శాంతింపుము. శాంతింపుము (అని యడ్డు
పడుచున్నాడు)

రంగ... వత్సా! శాంతింపుము ఈమాటకేమి గాని వీనికడ
నున్న నా జాబు నీ వేల లాగికొని చదివితివి? వీని నేల నడచితివి?

వెంగ (చేతులు జోడంచుకొని పినయ బు)

మ. అది నాదప్పు క్షమింపు మో నరవిరే! గ్యా! వీడు కాళింగరా
ట్టదమండుడను రాయబారినిని చె! ప్పవ్ వాయియైత్తంగ నా
హృదయంబుం దలరాయ భూధవుపై! రేకెత్తి యున్నట్టి క్రో
ధదశకొగ్గిందునుమీఁదుఁ గానక యశ! త్కార్యంబుగావించితికా.

రంగా—గీ. రాజుపైఁ గల కోపంబు! రాయబారి
మీదఁ జూపుట యుచితమే! భూదయితల
కెతడు చేసిన తప్పేమి? యితని నడవ
నేటి కవివేక మది యని! లేట పడదె?

వెంగ—(తల వాల్చి భయ మభినయించుచున్నాడు)

రంగా—వత్సా! కడచినదానికిఁ గళవశంపడకుము. విజయరామ
రాజేమి వ్రాసెనో చూత మా జాబిటు తెమ్ము.

వెంగ—(భయసంభ్రమంబు లభినయించుచున్నాడు.)

నర—మన వెంట శరణుఁ డారాజుమీఁదికోపముబుసందానిఁ దునా
తునుకలు గానించెనట. మహాగాఢా! తప్పునైచికాచిరక్షింపుము.

రంగా—అయ్యయ్యో! యెంత ప్రకూదము సంభవించినది? కాని
దాని సితండు చదివియుండును గావున నందలివిశేషము లేమియో?

నర—“గోలుకొండనుండి బుస్సీ సవరివారుండై మైదరుజంగుతో
జమాబండివచ్చి రాజమహేంద్రవరమునం దున్నవాఁడు. కావున
మనము మనపూర్వ వైరిమును నూని చతురంగబల సమేతులమై
పోయి పన్ను గట్టలేము చెప్పుదము. దానికి వారొప్పకున్నఁ జేయ
వలసిన పని చేసివత్తము” అని.

రంగా—(తనలో) అవురా! ఎంత తంత్రవాదియో విజయ
రామరాజు! (ప్రకాశముగా) మంత్రివర్యా! వీసికీఁ దగిలెట్లు చెప్పి
యంపి పుచ్చుము.

నర—(దూతదిక్కు మొగ్గుబైటయీ! మా మోగళరాయుం డన్న
చాటువాఁడు. వానిచేతలకు నీవు చింతింపకుము. మీరాజుగో—

శా. మాపైనింత కృపారసం బొదపుటన్ ♦ మాకెంతో సంతోషమై
మీపట్లన్ గురుభావ మెంచితి మెదక్ ♦ మీచెప్పి నట్లేము మీ
ప్రాపై పోవుటయే తలం పయిన మా ♦ రాజానుజోద్యాహ మీ
మాపేగావున మిమ్ముఁగూడమికి లో ♦ మన్నింప నొమాపయిన్.
అని మా మాటగాఁ చెప్పుము

వెంగ—(దూతం జూచి)

క. ప్రహరింపఁబడితివార ల

సహాయశూరులు త్వదీయ ♦ సాహాయంబున్

గ్రహియించువారు గా రరి

గహనపరాక్రములునిన్ను ♦ గణియింప రెదక్.

అని నామాటగా జెప్పుము.

రంగా—(నిమ్మసి పొరించి) రాయబారి!

మాలి. “పడుచుతనపు మాటల్ ధ పాటి సేయంగ నేలా
నడుము నడుము మీ భూ ధ నాథుతో రావువారల్
కడిమిఁ గలిగి యున్నం ధ గార్యవాదుల్ సుమీ నీ
నుడులు హితము లంచున్ ధ చుడ్చి రెల్లెనఁ గానీ!”

అని నామాటగాఁ జెప్పము.

రాయ—చిత్తము వహారాజా! సెలవొసంగుఁడు పోయివచ్చె
దను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగా—వయస్యా! ఏమి విజయరాముని మోసకృత్యము! బుస్సీ
యొద్దకుఁ దానే పోయి మెట్టపెట్టుకొనరాదా? మనతోడే!

నర—తోడునుగాదు గీడునుగాదు. మనము చతురంగబలము
లతో నటకుఁ బోయిన నేదో తంత్రంబు పన్ని బొబ్బిలివాడు నీపయి
యుద్ధమునకువచ్చిరని వారికిఁ బురిగొల్పి వారితో మనమచ్చ మాపు
టకే వారిసంకల్పము.

రంగా—దానికేమిగాని గోలకొండసర్కారున కీ బుస్సీ యెవడు?
హైదరుజంగున కేమియుద్యోగము?

నర—నవాబు సాల్ బడ్డంగు పరాసుల సంరక్షణముంగోరి వారి
ప్రతినిధి యగు బుస్సీదొర కీ నడుమఁ గొంతదేశం బొసంగినాఁడు.
మున్ను ముజఫర్జంగు డూప్లే కొసంగిన దేశముతో నిప్పుడు గుండ్ల
కమ్మ మొదలగు జగన్నాథమువఱకుండు దేశమంతయుఁ బరాసుల
వశమయ్యెఁ గావున బుస్సీ మనకు సర్వాధికారియై యున్నాఁడు.
హైదరుజంగు వానికి మంత్రియై వచ్చినాఁడు.

రంగా—సరే మంత్రివర్యా! రాజమహేంద్రవరమునుండి మనకుం
దాళిదులు వచ్చినవిగదా! మనము పోకుండుటకు వారికేమేని నాగ్ర
హము వచ్చునేమో? వారికి వచ్చినను రాకున్నను శనిగ్రహము వలె

నున్న రామరా జాగ్రహమును బుట్టింపక మానఁడు. దీని కేమి యాలోచనము : నేను బోయినట్లునా !

నర—రాజా ! ఎల్లి మన పెంగళరాయఁకి బాణిగ్రహణోత్సవము చేయ నిశ్చయించుకొని యుంటిమిగదా ! ఇట్టిచోఁ దండ్రివంటి నీవేగిన నుత్సవం బెట్లగును ? నీవు లేకున్న నెవరు కర్తలు? ఎవరు స్మర్తలు ?

రంగ—వయస్యాగ్రణీ !

ఉ. తమ్ముని పెండ్లి వైభవని ✱ ధానము సల్పక పోవరాదు, దే శమ్మున కాధ్యుఁడైన బుసి ✱ శాసనము గడిదాటరాదు, ముఖ్యమ్ములు రెండుకార్యములు ✱ నారయ నొక్కతఱిం దటస్థమై నెమ్మది నూపుచుండెడిని ✱ నిల్వంగ నెద్దియుఁ గా దెట్లాలో ? ఏది యెట్లయినను నేను బుస్సీ దర్శనంబునకుఁ బోవుటయే శ్రేయ మని తోచుచున్నయది.

నర—రాజా ! నాకట్లు తోఁప దేమంటి వేసి వినుము. విజయ రామరాజున కా హైదరు చాల ముఖ్యుఁడయి యున్నాడని దెలియ వచ్చుచున్నది. విశేషించి యిపుడు మనవిరోధి తనమాట నుల్లంఘించి తనదూతం బరాధవింఛితి మని డెందంబున నతం డెంతయేని మండి పడుచుండును. అతం డతనికి లంచ మిచ్చియైన బుస్సికి బోధించి మన కవమానంబు చేయించుట సిద్ధము.

పెంగ—(కోపముతోఁ గత్తి జళిపించుచు)

మ. అవమానం బొకఁ డౌన రావుకులదు ✱ గ్ధాబ్బీదుఁ డాతేనికిఁ యవనుండున్ గివనుండు వానితలపై ✱ నొవాఁడును లెక్కయే భవనంబుల్ భవనాధినాథులును సం ✱ పూర్ణ సితింగూడి రానవలీలం ద్రసరేణుసూపములు గా ✱ నాలంబునన్ రాయఁడే బుస్సీ భయంబును గిస్సీ భయంబును మావంగడంబున లేనిమాటయే నిక్కంబు, కాని కార్యాంతరవ్యగ్రత మన మహారాజుం గలగించు

చున్నయది. నాకిప్పు డీకళ్యాణంబైన నేమి? కాకున్న నేమి? ఇతఁ డటఁబోకున్న వారు మనపై దాడి వెడలుదురు. అదియే నాకుఁ గళ్యాణంబు. (కుత్తిసవరించుచు బాకించి) అదిగో! యెవ్వడో చారుఁడు తత్తరపాటుతో వచ్చుచున్నాఁడు. వారు పోరునకు వచ్చునట్లే నా మదికిం బొడగట్టుచున్నది

[అందఱు చూచుచున్నారు. అంత నొకచారుఁడు బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చారు—జయము జయము, చుహూడా! (సంగి సమస్కరించుచున్నాఁడు.)

నర—ఎవఁడురా నీవు? ఏమి వృత్తాంతము?

చారు—అయ్యా! నే నేలినవారి దాసుఁడను. దేవరవారితో మనవి చేసుకో వచ్చినాను.

నర—చెప్పుము. విజయరామరాజు మనపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడా యేమి?

చారు—వానిమొగము! మనపై వాఁ డెక్కడదండెత్తగలఁడు సామీ! కాని పరాసులపూసి హైదరుసాహేబుతో ననకాపల్లికివచ్చి నాఁడంట. ఇతఁ డాడకుంబోయి సరకారుతాకీమ మసయు గురు నేసి నాము కామని మనపై నేరాలుచెప్పి హైదరుసాహేబునకుఁ బన్నెండు లచ్చలు లంచ మిచ్చి వానిచే బూసికొని బోరు ముట్టసేసి మన బాబ్బిలి గడిని ముట్టడింప వచ్చుచున్నారంట బాబూ!

పెంగ—సరే! సంతోషము. నీవు పోయి మన బలగంబులకల్ల నిది తెల్పి పురికొల్పుచుండుము.

చారు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగ—మామా! యేమి యాలోచనము?

నర—రాజా! అధైర్యపడకుము.

రంగ—(ఓడుగొరిచి మీసము మిలీవెట్టుచు) మంత్రిపుంగవా!

శా. ధైర్యస్థైర్యహిమాద్రు సే వెలమి స + ద్వ్యశప్రభూతప్రభుల్
 శౌర్యాదార్యగరిష్ఠులందుఁ బ్రబలుల్ + మా రావువా రట్టిసే
 వీర్యం బేగ నధైర్యముం బడుదునే + వీండ్రా త్రిలోకంబు లా
 దార్యగ్రప్రభ నెత్తివచ్చినను నో + ర్దర్పస్థితిన్ జూపనే.

అది యట్టులైనను మునుచున్న మనమే దండోపాయంబునకుం
 గడంగుట రాజనీతిపథంబుగాదు. కావున సామదానాదుల మన
 మాపరాసులతోనిం బరమాపునిగాఁ జేసికొనుటయే పాడి.

నర—రాజగ్రణీ! నీమాట యుక్తియుక్తముగా నున్నది. కాని
 శత్రురాజ ప్రబోధితం డగు బుస్సీ మనసామం బిస్సీయనిన ననం
 గావున మనకుఁ బరమమిత్రుండును సకలపరాసు సేనాధ్యక్షుండును
 నగు గోరుందొర కీవృత్తాంతంబెఱిగించి తన్మార్గమున వీని ప్రాపం
 దుట మంచిదని నా యభిప్రాయము.

రంగ—అహా! మిక్కిలి చక్కఁగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి. ఆగోరుం
 దొర మున్ను మనకును విజయనగరమువారికినిం గల వివాదముదీర్చి
 మనపై దయఁ జూపినవాఁడు ఇట్టివో మన కీ యుపకారము సేయక
 మానఁడు. కావున బృందావనపుర. బున కిప్పు డోకి రాయబారిం
 బుచ్చుము.

నర—చిత్తము ఎవడురా! అక్కడ?

దాపారికుడు—(ప్రవేశించి) జయము, జయము మహారాజ!
 యెవరో యిరువురు తురకహర కాలాలు వచ్చియున్నారు.

నర—వారిం బ్రవేశింపెట్టుము. ఈజాబుఁ గొనిపోయి మంలైన
 బుచ్చున్న కిమ్ము. (జాబువ్రాసి యిచ్చుచున్నాడు)

దావా—చిత్తము.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు)

హర కాలాలు—(ప్రవేశించి) మహారాజ్ కి సలాం. పజీర్ సాహే
 బుకీ సలాం.

సరి —మూరేవరు ? ఎక్కడనుండి వచ్చుచున్నాడు ? ఏమి పని నిమిత్తమిటు వచ్చినాడు ?

హ —రాజాసాహేబ్ ! మేం బూసికా హుజూర్ నౌఖర్లంమియా ! అన్నాపల్లీసే మహారాజుని సర్కాహుకంతెచ్చినాం సాహేబ్.

(అని ఫరవానాప్రతిక నిచ్చుచున్నాడు)

సర —(ప్రతికం గ్రహించి) మేము మీరు విశేషబహుమానము చేసెదము మాకీమాత్రం ముపకారము చేయగలరా ?

హర —మే మేం సేయవాలా బోలో మహారాజ్ !

సర —మఱి యేమియుంగాదు కొన్ని మాట లడిగెదము. వానికి నిజమైన యత్తరములు చెప్పడు.

హర —సిత్తం, సిత్తం, హాజర్.

సర —విజయరామరా జిపు డెక్కడ నున్నాడో, ఏమి చేయుచున్నాడో చెప్పగలరా ?

హర — సిత్తం, సిత్తం. విజయరాజా హమారాలమ్మర్యేబుస్సీకు మిలాఖత్ హైదరుజంగునే బహుత్ మిలాఖత్ వున్నాడు భాయ్ ! వాడీకీ వాడు బారాలచ్చా గారీ లంచా మిచ్చినాడో మీయా ?

సర —మావిషయమై వా రేమనుకొందుకో చెప్పగలరా ?

హర —క్యాఫాయిదా హుజూర్ ! హమారా హైదరుజంగుబద్మాన్ వున్నాడు. మహారాజ్ ! మీకీ మార్నేక వస్తాడు భాయ్ !

సర —సరే మా యదృష్టమెట్లో యట్లు జరుగును. మీరుపోడు.

(అని బహుమతి లిచ్చుచున్నాడు)

హర —(సలాములుచేసి నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రంగా —మంత్రవరా ! మన ప్రయత్నము లన్నియు నిట్లుగాఁ బరిణమించుచున్నవి ? వివాహోత్సవంబున కంత రాయంబుగా రాజాధముం డెంత తంత్రంబు పన్నినాడో ? మన రాయభారి

పోయినను వానిని వారు సరకుగొనువారు కాదు. ఇప్పటి సందర్భములం బట్టి చూచిన యుధమగునియే శోచుచున్నది.

వెంగ—(తనలో) ఇది నాకుఁ బెండ్లివలెనే యున్నది.

రంగ— మూర్ఖజనబోధితులగు నామూర్ఖులు మన మేమిచెప్పినను బెడఁచెవిం బెట్టుదురు. అనేక శతశతధిన్నకాభిరక్షితశత్రుమహానైన్యంబుతోఁ కతిపయసేనాపరివృతులము మన మెట్లోఁపగలమో తోపఁపకున్నయది. ఏదియెట్లు కాఁదలఁచుకొనెనో దానికి దైవంబే బ్రమాణంబు, (అలోచించి) మన పాపారాయఁ డెక్కడ ?

వెంగ—ఆర్యా ! సంకోచింపకుము.

క. వీరుఁడుపాపారాయఁడు, భూరచణునితన్ముడితఁడు † పోరునఁబడినం దోరణగుచ్చినమచ్చున, వైరులమెయిఁగ్రుచ్చకుండ † నారీతెలకున్

(తెరలో)

శా. కా పీయంబు నధర్మముం గొననివేం † గ్రథాయవీరుండుదా

బ్రాహ్మ సంగడికాఁడు నై నిలువ ను † గ్రహారజన్యంబునం బాపారాయఁడు బాదుటీతెఁగొని ద † ర్పింబొప్పముక్కుంటినాఁ జేపెట్టుంగనుపించి ముజ్జగము భ † స్త్రీభూతముం జేయఁడే.

[అనిచదువుచుండక త్తిమాసికొనిపాపారాయఁడు బ్రవేశించుచున్నాడు]

మ. కరవాలంబున నట్టలుం దలలు వే † ర్గాలేచి తారల్ బలెన్ సురవర్త్యంబున నాడి తాళఫలముల్ † జోకం బడుంజొప్పునక ధరమీఁదం బడి బంతులట్ల కడిమిన్ † దాటంగఁ బూటంబుగా నరిసేనం దరలింతు రండు నను డా † యం జాలువా రుండినన్.

(అని కత్తిదూసికొని పరవళ్ళు ద్రొక్కుచున్నాఁడు)

రంగ—బావా! నీవెంతకైన సాహసుఁడవేకాని యిది యరిసేన గాదు. కన్నుదెఱచి మచ్చు సీవారిం దేరిపాటఁ జూడుము. ప్రోథంబుపసంహరించి యిందు విశ్రయింపుము. (వీరముం జూపుచున్నాఁడు)

పాపా—(శాశించి) జయము జయము మహారాజా! వైరుల
సంహరింతు నను మన పేంగళాయనిమాట విని నిజముగా వైరులే
యని భ్రమపడి క్రోధతామ్రాక్షుడనై వచ్చితిని. రాజాధిరాజ! నా
ప్రమాదంబునకుఁ బ్రభువు లాగ్రహింపకుండునుగాక (కూరుచుండును)

రంగా—గావా! శత్రువాక్యంబు వినినంతనే నీకింత క్రోధంబు
వచ్చి యిట్లుయితివి. ఇతీ శత్రుదృష్ట్యులైన గెల్లుగురువో కదా!

పేంగ—తే, మృత్యుదర్శనమైన నీ ధీమతిగఁగఁడు

జంకు గొంక నెఱుంగఁ డా ధీశత్రుదర్శ

సం బరేపాతి పాలించు దృఢ ధీమతిగఁగఁడు

న. బున. దెంచి పాలించు బ ధీబృబలుండు.

నర—బళిరే! మన పాపారాయణా?

క. పెండ్లికిఁ బోయినవడుపున

గొండ్లి యొనర్చుచును గలన ధీకం బోయి యితిం

డిండ్లరచు నీక ధీగతుం

పెండ్లయి త్రాళ్ళు దెంగు ధీబల పెట చునఁగన్.

రంగా—పాపరాయా! నీ వాపగ నెలలకు బాపరాయుడ వనుట
కింతయు సందియంబు లేదు. ని ప్రాపుం జేసి మా కెన్నటికి చప
జయంబు రానేరదు కాని విజయరామమూర్తి—(అగ్ధోక్తియందు)

పాపా—(అగ్రహముతో) హా! మహాపాతకవర్తి విజయరామ
మూర్తిం బెద్దచేసి కీర్తించెద వేమి? (సంభ్రమంబున లేచి) వానినిప్పు
డీ చంద్రహాసంబునకు బలి యిచ్చి వత్తు నాజ్ఞ యిమ్ము.

రంగా—పురుషసింహా! శాంతింపుము, నామాట సాంతముగా
వినుము. విజయరామనరేంద్రుండు నపరివారుడై రాజమహేంద్ర
వరంబుకడ హైదరుజంగుతో నెదురుకోలు సేసి యిచ్చకంబులాడి
వానికిఁ బగడ్డెండులక్షల రూప్యములు లంచమిచ్చి తత్సహాయ్య

ముని బుస్సీయనుగ్రహించు విడిసి వానిగో ముని బేసితిప్పుతెల్లం శిష్యు
యొప్పించి హండ్రతోఁగూడ మహామూఁదికి దాడివచ్చుచున్నాఁడని
వార్త వచ్చినది. అనేక శతశతఘ్నికాభిగక్ష్మితంబగు నప్పరాసు
పైన్యంబుతోఁ గలిపయసేనాసహాయులు మగు మన మెట్లోపఁ
గలమో కార్యం బేదియో వడి పుము

పాపా—(అలక్ష్యం బభినయించును)

శా. హోసీ! యోతఁగి మ స్తగంపునళ ము + బోకాని కానిమ్ము హో
నీసేనాభిగక్ష్మిమగ్రముల + ప్పి నెన్న లేకుంటి వా
మూసాబూసిశతఘ్నుల బహుబలం + బుల్లీవు కన్నె త్తినక
ద్రాసం బంది నశింపవే పని మహా + గ్రావంబులం గూల్చదే ?
మహారాజా! వా కెన్ని కేలున్నను నీకాల్పబులో నొక్కసికిం
జాలిరాదుమీ! ఇది నిక్కంబు.

ఉ. బుస్సీయు హైవరు స్వీడను + గూఢశి వచ్చిన నేని లెక్క వా
రిస్సిరో! కాలకాలుఁడును + హేత్వనుఁడా త్రిపురారి వచ్చిననో
గస్సని లేదుత్రాఁచువలె + నాకరవాలము నాట్యమాడదే
దుస్సహమేరణంబు నగ + నోఁగను ముఁకిట రాజచంద్రమా.
వెంగ—బలిబలీ? బలిబలీ?

నర—రాజా! మన పాపారాయఁ డెంతయైవం జేయఁగలవాఁ
డిందుల కింతయును గొఱుత వేడి యుతయుఁ నిక్కంబు. సంగ్రా
మంబు సంధించు నని మనకింకయుఁ జింతింపవలసినపనిలేదు. అయి
నను మనము జాగరూకులమై యుండవలసిన వారము. కావున నా
ముక్కుడల మన పొలంబు ద్రొక్కనీకుండఁ జేయుట మొదటఁ
జేయవలసిన పనియై యున్నది.

రంగ—మామా! నీచెప్పినది యుక్తియుక్తముగానున్నది. దానికి
మనలో నెవ్వరు సమర్థుల? (పాపారాయని దిలకించుచున్నాఁడు)

పాపా—రాజా! దీక్షితులయీ! నేను సర్వమునకు సంసిద్ధుడనై యున్నవాడనే. కతిపయసేనాసహితండ్లనై యిపుడు పోయి వైరులు వచ్చుమార్గంబున చునయెల్లరాజుముకళకంఘాచికొనియుండి వారి నడ్డగించెద. ఒగ్గొకొండైన భండనంబు గావించి చించి చెండాడెద నాజ్ఞ యొసంగుము పోయివచ్చెద. (అని లేచుచున్నాడు)

రంగా—అసహాయశూరుడవు నీకుగ జెప్పవలసిన జేమియులేదు. గాని పోరం దాంతమ్యంబు లెఱిగి మెలంగుము. పోయిరమ్ము.

పాపా—చిత్తము (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రంగా—అమాత్యశేఖరా! మనపాపారాయండు పోయిన శత్రువుల మన పొలంబునం చుచు పెట్టనీయం డనియే నానిశ్చయము. కావున మన మెల్లి పెగ్గిం బ్రయత్నములు జేసికొందమా?

నర—వివాహమహోత్సవము నిరాటంకముగాఁ జేసికొనుట కేమి యును సందేహము లేదు. అయినను మన మేమిటియుండరాదు. ఒక కన్నుమాత్ర మటు వేసియే యుండవలెను. విజయరామరాజు నేక కుమార్తంబు లెరింగినవాడు. ఏదారి నెట్లు సేనలం దెచ్చి యెట్లు చేయునో? మన కెంత యిక్కట్టుపడవలసి వచ్చునో?

రంగా—అదివిజయే. ఆతిం దెంతకైనా జాలినవాడు. మనము జాగరూకులమై యుండియే ప్రవర్తితము మంత్రివర్యా! నీవు వైవాహిక సంభారంబు లెల్ల సమకట్టింపుము. వెంగళరాయా! నీవు నాతో రమ్ము. మనము స్వయముగాఁ బోయి సేనలం బురికొల్పి వత్తము.

అందఱు—(లేచి నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

బొబ్బిలి యుద్ధము

ద్వితీయాంకము

సలము : దేవులపల్లిచెంత డేరా.

[అంత హుక్కాత్రాగుచు నాసీనుడగు హైదరుజుంగును. వినముడై విజయరామరాజును ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హై—క్యా భాయ్ ! నీకి యింత ఫికర్ ?

విజ—సర్కారువారితో నాభయ మే మని చెప్పకొందును ?

మ. వెలమల్ త్రోట్టులు లెట్లునచ్చి పడి నా † వీచంబువోగట్టి బాములపా లేస్తున్నానో యటంచు ననిశం † బున్ దల్లడంబంద గుండెలు ప్రాణా లటచేతఁ బట్టుకొనినను † డీల్వడ్డ చిత్తంబుతోఁ పాలు పెదన్ నిల నైతిఁ గాని సుఖమే † ప్లూ లేకపోయెంగదా బొబ్బిలివారిలోఁ బాసారాయఁడును వేంగళరాయఁడు నతిక్రూరులు. వాకు నన్ను నారాజధానిని దృఢప్రాయముగాఁ జూచుచుండురు. రంగారాయఁడును వా రాడినదాట, పాడినదిపాటగా, జూచుచుండును గాని మాతాడువాఁడు కాఁడు. ఇప్పటికైన వారి యభిప్రాయము లెట్లున్ననో చూత మని మొన్న నేనొకదూతం బుచ్చితిని. వాఁడు వారికడకుం బోయి “బుస్సియును హైదరుజుంగుసా హేబును జతురంగ బలసమేతంబుగా జమాబందీకి వచ్చియున్నాడు. మనము వారి నెదుర్కొలు చేసి బహుకరింతము రమ్ము” అని నేఁ జెప్పినట్లుచెప్పెనట! చెప్పినంతలో బుస్సియెవడు హైదరేవండు మమ్ము రమ్మునుట కా విజయరాముం డెవం డని నిరసించి వానింబట్టి చావఁగొట్టిరట

హా! హా! సా హెబ్రేందా! నాకు మిక్కిలి యవమానము గలిగినది గదా! రావువారికి మిరరికారులున్నారను మాటయైన లేదు, మీ కిదివఱకే బొమ్మగట్టినారు గరిగదా, సమయమువచ్చినప్పుడు పిండి వెట్టందలంచి కూడ చున్నారు. యవనేత్రరా! వారిపట్ల నేనెంతయు నసమర్థుడ. నన్నెట్లు రక్షింతురో భారవంతుడు మీమీదనే వేసి యున్నాడను. ఇంక దేవుచిత్తము నాభాగ్యము.

హైద—(హుక్కాపీల్చుచు) రాజా మీకి హార్ హాలచ్చు సేస్తావా? యేమిటీమాటా సెప్తావు? మాకీ హింతా నమ్మకం లేద్. మాభలంవార్కీ తెల్వకా పో. నీకీ ఫర్వానహీ, వుండుభాయ్! విజ—ఖాన్ పర్యా!

గీ. ఎంతచెప్పినఁ గాని నా † స్వాంతమందుఁ
గుమరుబా టింతయును లేక † కుందుదు మన
బలగము ఫీఱంగు లొక యెత్తు † పాపరాయఁ
దొక్కయెత్తెట్లోకో వారి , నుక్కడంప.

హైద—మాకి మించి వారికి జబర్దస్తీక్యా భాయ్! నీకి హింతా భయం లేద్, మసయం లేద్. మేమూ దేహాలన్నీ కెల్చినామ్, నీకీ తెల్వాదూ వుంది. మాకీ సూస్తీ ముఘల్ ముల్కుల్ గడగడా గడగడా వడుకుతాయిభాయ్ బొబ్బిలీ గిబ్బిలీ లచ్చంలేనిదీ మాటా సెప్పి ఫాయదా వున్నదీ లేద్. ఫ్రేర్! బొబ్బిల్కా తారీఫ్ క్యారాజా? విజ—తురుక్కువంకాగ్రణీ! మీ రంతటి బలపరాక్రమవంతులే యనుట కింతయును సందేహము లేదు. కాని బొబ్బిలిపద్ధనాయకుల శౌర్యం బనివార్యం బాకర్ణింపుము.

ఉ. గిబ్బువజీరు ముమ్మొనలఁ † గేరెడుపాలున కైనఁ గావలొ
బెబ్బులికోఱకైనఁ గను † పించెడు నించుక వాడి వీడుటల్
బొబ్బిలివీటికోట నడిఁ † బుట్టినదోమయు వాడిపోడిమి
గొబ్బున మత్తవారణముఁ † గోల్తల సేసెనుఁ బట్టనన్.

హైద—హైద బొబ్బిలిలో మే క్కసా బుగ్గోబుగ్గున్నానీ? కట్నా
లమ్మగ్ భాయ్ !

విజ—

శా. శాబా! బొబ్బిలిలో ఒకొమ్మల వరా ♦ బాగా నయస్తంభముల్
రాఁ బో నీగకుఁ జోటు లేనటుల చి ♦ ల్వంజేసి నల్చుక్కి మేల్
డాబాలక్ బురుజుల్ శిలాఫలకముల్ ♦ సూధించి నిర్మించి బం
దోబడై చనఁ జేసి రండు బలము ♦ కు న్వేన వే లెప్పుడున్.
హైద—అచ్చా! రాజా! వారికి బహూత్తారీపు చెప్తావు, వారీమే
యెంత వస్తాదు ల్వున్నాది సెప్పు మీయా !

విజ—సాహేబేంద్రా! వారందఱును సిస్తుగల వస్తాదులే వినుము.

సీ. గాండ్రు గాండ్రుచును ♦ దీండించు క్రోల్పులి
తాండ్రపాపారాయ ♦ ధరిణివిభుడు
అశోకఁ ద్రొక్కిన లేచి ♦ పీఠఁ జూపెడుకోడె
త్రాచు నేంగళరాయ ♦ రాజవరుడు
వడి బొబ్బరించు క్రొ ♦ వ్యాధిసింహం బిను
గంటి నృసింహరా ♦ డ్డనయశుండు
సరభసంబున దాటు ♦ శరభంబు దామెర
ధర్మరాయాభిఖ్య కర్మతుండు
తే. మఁయుఁ జెలికాని వేంకయ ♦ మంతెనాన్వ
వాయబుచ్చెన్న కాకర్ల ♦ వంశ వేంక
టాఖ్యుండును గోలె విఖ్యాతి ♦ నలరుయోధు
లోహటింపరు ఘోరాజి ♦ సాహేబేంద్ర!

శా. రంగారాయఁ డిభంగసంగరమహా ♦ రంగప్రదేశంబునకా
రంగశ్శూతనిశాతపేతిఁ గొని శౌ ♦ ర్యస్థైర్యమంధాద్రియై

గిగు ద్బట్టగ మెట్టి న స్మనసితం ♦ గీలు స్ఫురంగీలునున్
భంగ బదుట కేమి లెక్క మతి భూ ♦ భాగంబు లల్లాడంగన్,
హై—రాజా! బలేవస్తాడు వున్నావు! నీకీ బడాలమ్మరువున్నదీ
విన్నాము, లడాయికీ యింత హాసనీ పోతావు, ఫరవాలేకు, వార్కి
నీవుపోయా యుద్ధం సైలోయ్!

విజ—అంత భాగ్యమే నాకున్నచో నేచింత చింతింప వలసిన పని
యేమి? దేవరా! బలపరాక్రమహీనుండను గనుక నే మీమీసాయ
మపేక్షింపవలసివచ్చినది, లేకన్న పారింజెనే నేనును మీఫగవానా
పాటింపకే యుండును.

హైద--(అగ్రహముతో) హారేరే! మాఫర్వానాకు రద్దుచెప్పి
స్తాడు, వాడ్కి యిష్టేలవాయి పెద్దాన్, గోరికెద్దాన్ దేఖో, (హుక్కా
గొట్టముం జాతవైచి) కోన్ రే! లాడూఖాన్! లాసూఖాన్! హస
స్లూఖాన్! జాసూఖాన్! మహస్మయస్సేక్! సిద్దిబిలాల్! జల్దీజల్దీ
డాయికీ తయార్, (లేచి కోపముతో, గేకలు వేయుచున్నాడు.)
భటుడు—(ప్రవేశించి) సర్కార్! బుస్సీసాహేబ్ కా సవారీ
ఆసీహై.

[అంత నంగరక్షకునితో బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాడు]

అందఱు—(సలాములు చేయుచున్నారు.)

బుస్సీ—సలాం, సలాం. (అగ్రాసన మధిష్ఠించుచున్నాడు)

అందఱు—ఆసీను లగుచున్నారు.

బుస్సీ—హైదరుజాగ్! అనకాపల్లినుండి మనమువ్రాసిన రెండవ
తాఖీదునకైన బొబ్బిలిరాజునచ్చి వైక్ బుచ్చినాడా లేదా?

హైద—సర్కార్! వాడికీ ధరేమిహుజార్! మనలచ్చెంవాడికి
నై, మనకీ మార్చేకు తయారు వున్నాడు, విన్నాక్.

బుస్సీ చెప్పినమాట లన్నియు నన్యచేత భాషాస్వరములతో నీ
పుస్తకమం దున్నట్లు గాని సమయానుకూలముగ నించుక మార్చి
కాని ప్రదర్శింపవచ్చును.

బుస్సీ—ఇది నిశ్చయమా? ఎవరు చెప్పినారు?

హైద—నిచ్చయం, నిచ్చయం. హీ విజయరాంరాజాబోలీనాడు సర్కార్!

బుస్సీ—(విజయరామరాజం చూచి) ఏమివృత్తాంతము?

విజ—సకలభవనేశ్వరి! నేను దేవరదర్శనార్థమున కావల్లికివచ్చుచు వారియద్యమ మెట్లున్నదో చూత మని బాబ్బిలి కొగదూతం బుచ్చి తిని. వాడుపోయి—

ఉ. బూసినిఁ జూడమాప్రభువు * పోవుచునుండిను మీరు గూడ రా
భాసిలు నెంచు నానుడిగఁ * బల్కిన నల్కవహించి పార లా
బూసి యెనగు మే మతఁ * పొంతకుఁ బోఁ బనియేమిటాచునో
నేసినవాఁడొ ఎచ్చి నది * యిం చెను వారిసమీకయత్నమున్
హైద—మాదర్శనార్థకి వాడూ రాలేదు నిజం ఉంది. హిదేమాకి
దాఖలా నెప్పాదీ, నీకీ దూతా నెప్పా నేమిటీవోయ్.

బుస్సీ—పాపారాయఁడు మహాశూరుఁడని వినియుంటిమి. మనము బాబ్బిలి గెలువలేము. జహాబుద్దీ చూని మఱిలిపోవువము లెండు.

విజ—(దిగులొంది తననొ)

పంచ. ప్రమాదమే తిట్టస్థమయ్యె * వారు కోటలో నాహా
సమీకయత్నముంబొనర్పఁ * జాగిరంచుఁ జెప్పుటన్
గ్రమంబు లేకితండు పోదు * కా దటంచుఁ బోవ దే
శ మేను వీఁగి జోగినై భృ * శంబుఁ గుంద నొఁ జూచి.
అయిన నిట్లు చెప్పెదంగాక; (ప్రకాశముగా) పరాసువంశతిలకా!
మ. ఇపు డాపాపయ లేడు వీట మన మి * క్లేతెంచుటల్ వించుదా
నుపరోధింపఁగ మార్గమధ్యముననై * యన్నట్టి రాజాముకున్
గృహణం డాతఁడు సేనతోఁ జనియె నీ * కీ లెంచియే నేను మి
మృతమార్గంబున నీడఁ దెచ్చితిని లే * దావంతయుం జింతిలన్,

ఇట్టిచో మనసూబాబ్బిలిగిడి ముట్టడించి జముచుట సులభనా
ధ్యము మన ఫిజుగి మొగటి ప్రేలిన వనింత నే కోటయు, బెట్టిలు
మన ప్రేలగలదు రావువారి పంచరహస్రపామితం బయిన స్వల్ప
పైన్యమును మనసునోపైన్యముగెలుచుట దుర్లభంబుగోనిదిగాదు.
క. దేవరచారీబాబ్బిలి, నే నశముగఁ జేసికొనగఁ జేరవోనిం

కేనాట మీకు వశమై, భావింతువు పన్నుకట్టఁ వారే ప్రభువులో
అలంకరునిగు బాబ్బిలివారి నే నాకు నశము చేసికొని లేకున్నచో
మీకు మఱి యెన్నడు వశు లగుమీరు?

హైద్రా—సర్కార్! బాబ్బిలిగిడి ఈమఃరాలమాఘాక్కు ఏకులా
డూహై. నీస్క. ముంపుపాలా జహాల్ లీద్. రాజా బోలినట్లు
మనమధి కొంగు సెంగు పున్నెయైతే నామాషీ వున్నాది. బహుల్
నామర్దావున్నాది. నాలీయ వున్నాది. నాకు బేమాని పేదువున్నాది.
హుకుంసే చనంకీ కోటా నూలీపోక హుకుం దేవ్. హుకుం దేవ్.

సేవకుడు—(ప్రవేశి చి) సలాంసలా, బందగానేమూలీ! మచిలీ
బందకుసే ఈమారా గోవందొరాకా మరైన్ ఆమాహై.

బుస్సీ—మరైను వచ్చినాడా? సరే రమ్మబిచ్చెప్పుడు. (హైదరు
దిక్కు మొగమై) కి ర్థవ్య మాలోచించి చెప్పెదను నాకు మరై
నుతో మాటలాడవలసియున్నది. మీరు (అర్థోక్తియందు)

హై—హుజూర్! మేం అష్కరుక్కు హుమార్ సెప్పి వస్తాము
సెల్వా దేవ్. (అని విజయరామహైదరుజంగులు సేవకుడును
నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మరైన్ —(ప్రవేశించినలాముచేసి) ప్రభువరా! గోరుంకూరగారు
మీదర్శనముచేసి మీ కీ జా బిమ్మని నాచేతి కిచ్చి పుచ్చినాడు.
(అని జాబు నిచ్చుచున్నాడు.)

బుస్సీ—(పుచ్చుకొని విప్పి చదువుకొని యాశ్చర్య మభినయించి
తిసరో ఈ హైదరుజం గెంత మోసగాడు! దుర్నాడుడైన విజయ

రామరాజునొద్ద లక్షలకొలది లంచము పుచ్చుకొని ధర్మాత్ములు సత్యసంధులైన బాబ్బిలివారిని జేజువ దలచినాడు. నే నేమియు నెఱుంగక వీనిమాయాలో బకి విజయుగా బాబ్బిలివారు సర్కారు పన్ను గట్టక యెదిరించిరని వారహాటికి గ్రూహాత్ముడనై యుద్ధము నకు వచ్చిరి. విజయరామరాజు బాబ్బిలివారిని నాశముచేసి పాని కోట తనస్వాధీనము చేసికొనుటకు జేసిన మోసమిది. ధనముకాశించి హైదరుజంగు పాపమున కొడిగట్టినాడు. యిది యిట్టిది గనుక నే నా మిత్రు డాగోరుందొ యిట్లు నాకు చెలియఁబడినాడు రాని వీరినెట్లు చేయవలెనో యిట్లు చేసి నేనిటనుండి సురలిపోయెదంగాక ! (ప్రకాశముగా) మంచిది నీవు పొమ్ము. తగునట్లు ప్రవర్తింతు నని గోరుందొరతో జెప్పము. (బాబు వ్రాసి యిచ్చుచున్నాడు)

మరైను—(బాబు కొని సలాము చేసి నిష్క్రమించుచున్నాడు)
[అంత హైదరుజంగును విజయరామరాజును భయముతో బ్రవేశము]

బుస్సీ—(కోప ముడించుకొని) హైదర్ జుంగ్ ! బాబ్బిలివారు పన్నుగట్ట లేదని కదా మనము యుద్ధమునకు వచ్చితిమి. వారు మన కీరువలసిన పన్నంతయు నిచ్చివేయుటకు సిద్ధముగా నున్నట్లు తెలిసి నది. మన మిపు డేమి చేయవలసి యుండును ?

హైద —(భయముతో విజయరామరాజుంజూచి చేయడ్డుపెట్టి రహస్యముగా) రాజా ! గోరుందొరా యేమిటివో రాసీ వున్నాడే ? మన హాలోసనా వీస్కి తెలిసీ వుదీ హేమో ? ఖైర్ నీకీఫికర్ లేద్ మియా నేక్ సెప్తాన్ సూడు. ధైభం వుంది (ప్రకాశముగా) సర్కార్ ! వారు బారా మంవచ్చురాలపన్ను కట్టకపోయ్ తాఖ దుల్ రాసీ రాసీ వారు రాకపోతే యుద్ధంకి వచ్చీనా మందీ తప్పునై వుందీ. దీన్ని మీహాలోసించవాలా బహారత్ నై సర్కార్ !

బుస్సీ—ఈవిజయరామరాజు మాశ్రము పన్నుగట్టుచున్నాడా ?

హె — సీ-తను తన సేవకందహార్ వసూలీకాకపోతే దేవం
పండకాపోతే కట్టాలేద్ అని సెప్పతాడు సర్కార్ !

బుస్సీ—వారు కూడ నట్లే యని మన మూహించుకో రాదా?

హైద—సి త్తం సి త్తం కాని హమారాతాఖిద్ రద్దు సెప్పి ద్వర
కాస్కీ-రాలేద్, విజయరాజు రాజమంద్రవొచ్చినాడే. ఆదాయస్తాక్
సెప్పి మనవీ సేసూ కున్నాడే, మకమూ కటాచ్చించినాం.

బుస్సీ—ఇప్పుడు వారీయ నలసినదేగాక దానికిబ్బడి యిత్తురంట,
వారినేల కటాక్షింపరాదు!

విజ—(తనలో) మన సంకల్పము వికల్ప మగునట్లేయున్నది, నే
నేమి చేయుదును దైవమా !

ఉ. నేటికి నాదుపుణ్యమున † నిత్యవిరోధులు రావువారిచే
పోటుదొలంగు నాబెదరు , పోవును నేన కళింగభూమిలో
బోటరినై మెలంగెదను † బోయచి సంతస మందుచుండగా
నేటికి వచ్చెనురైనిట † కేటికి గోర్దొర పుచ్చె నకటా
(భయదుఃఖంబు లభినయించుచున్నాడు)

బుస్సీ—(అగ్రహముతో) హల్లో! మిరిద్దఱును మహాద్రోహులు
(హైదరుంజూచి) నీకీరాజు లక్షలకొలది లంచమిచ్చుటంజేసి యితని
మాటవిశ్వసించి నీవు నన్ను మోసపుచ్చి యిటకుందోడి తెచ్చిబాబ్బిలి
వారిం జంపింపఁ దలచినావు. నీవు నాదివానుగానుండుటకును ఇతఁడీ
కళింగ దేశాధీశుఁడుగా నుండుటకును దగరు. కానీ ! తొందరపడ
కుండు, మిమ్మెట్లు చేయవలయునో యట్లు చేసెదంగాక.

ఇద్దఱు—(భయ మభినయించుచున్నారు)

విజ—గడ గడ వడకుచుఁ దెఱచాటునకుఁ బోయి రూపాయ
సంచులఁదెచ్చి బుస్సీయెదుటంబెట్టి) మహాప్రభా! నన్నురక్షింపుము.

చ. అరయగఁ మేకవన్నెపులు † లావెలమల్ పయికెంతొ మెత్తగా
 బెరమకలాదునోలఁ గని † పింతురు తా రద నైన నగ్గులై
 పరులను గాల్చివైతురు ధ్రు † వంబుగ నెన్నటికైన నాకును
 దొరలకు వారిచేమృతియె † తోఁచెడు సిక్కిము విన్నవించితికొ.
 క మనకు ఫరంగియొకండా, మనుజేశ్వరు డంచునిన్ను మడియింపంగా
 నునచునదలచుచునీపయి, గనువై చిరటంచునీవుగచుగొనవలయుకొ
 శా. ఆగోరుదొర దూర దేశనిలయుం † డవ్వారిచొరజ్వముకొ
 దాఁగన్గో నెటుచాలుఁ దత్కపటవా † రాపద్ధతుల్ నమ్మి వా
 రాగ శూచ్యులటంచునేమొ దొరి క † న్యాయంబుగా వ్రాసి మా
 పైఁగాసిల్లఁగ జేసె చిక్క మెడఁదక భావించి రక్షింపవే.
 (తెరలోఁ గలకము)

బుస్సీ—(నివ్వెరపడి) ఏమో! దీనాలాపములు వినిపించుచున్నది.
 రాజా! అది ఏమో?

విజ—

శా. దేవా! యేమట చెప్పునేచునుచునా † ర్తింగూర్చునో కానిడు
 ర్భావుల్ రావుకులీచు లెట్టిపనికి † రవ్వంతయుం గొంక రెం
 తెసీర్యంబున నుగ్రు నేకు మనవా † రెం దేనరణ్యంబునం
 బోవఁ బట్టి వధించి రంచుఁ దెలిసె † బోనాకు లోకేశ్వరా,
 బుస్సీ—హాహా! నిరపరాధులంబట్టి చంపినారా రావువాడు!
 వాడుగోరుదొర వ్రాతలంబట్టి నిరపరాధులు సాధువులనినిర్ణయించితి,
 అకటా! యెంతక్రూరు లెంతపనిచేసినాడు! వారెంతకయిననుసమర్థులు,
 వారిపల్ల నింకఁ గనికరించుట న్యాయంబుగాను కానిండు; మనవచ్చిన
 పనితుదముట్టింపుడు. ఇంకమీరుమీమీసేనల సన్నద్ధంబుచేసికొని
 బోయి కోట ముట్టడింపుడు. మీకిదే యాజ్ఞ యిచ్చుచున్నాను.

హైద-సర్కార్! ఈమారామాటా హేలినవారికి నమ్మకంలేకా
 మాకీకోపం సేసినాన్, ఇప్పుడు తెలిసిపోయిందీవుది, మేంపోయిచనం
 లోబాబ్బిలి నాషణంసేసి వస్తామే సి త్తొ హుకుం సర్కార్. హుకుం.

ఇద్దఱు— (సలాము చేసి సంతోషముతో నిష్క్రమించుచున్నారు.)

బుస్సీ— (గూపాయలసంచలం బట్టి చూచి) హా! హా! నేను బుట్టి యెప్పుడు నిన్నిలక్షలరూపాయలూ జూచి గుండలేదు. నాపుణ్యము మంచిది గనుక నాకింత సొమ్మొక్కసారిగా వచ్చినది. బొబ్బిలివారు మంచివారు కాని, కాకపోనీ; నాకు సొమ్మే ప్రధానము. విజయరామ రాజు మిక్కిలి మంచివాఁడు, నాకింతసొమ్మొచ్చినాఁడు. బొబ్బిలింగొట్టి వీసి కిచ్చుటయే నిశ్చయము. గోరుందొర కేమి తెలియును? ఆతఁ డేమి వ్రాసిన నా కేమిభయము? చాసిసంగతి తరువాత విచారితము గాక! (ఇటువలంబడికించి) పూన్ ?

జవాబ్ — (ప్రవేశించి సలాము చేయుచున్నాఁడు.)

బుస్సీ — ఈ సంచలం దీసికొనిపోయి నాడేరాలో భద్రము చేసి దుబాసి లక్షన్నుంచివపుము.

జవాబ్ ... సీతం సీతం. (సంచల మోచికొని పోవున్నాఁడు)

[అంత మఱాసి లక్షన్ను ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

లక్ష్మ— (సలాము చేసి) మహాప్రభూ! దేవరయాజ్ఞ యేమి?

బుస్సీ— లక్ష్మణా! కూరుచుండుము. బొబ్బిలివా రిప్పటికయినను మన దర్శనమునకు రాలేదు గద? ముద్దము కావలసినదియేనా?

లక్ష్మ— ప్రభువర్యా! బొబ్బిలివారు—

మ. ధనవంతుల్ బహుశౌర్యవంతులును విద్యావంతులున్ వారికిన్
మనలక్ష్యం బిసుమంత లేదు మనలక్ ధనన్నింపఁగా రాదు రా
మనరేంద్రోక్తులు సత్యముల్ మనలజం ధన యుద్ధసన్నద్ధులై
పనులంజేయుచునుంట సిక్కమనుచుక్ భావింపఁగా నయ్యెడిన్.

గీ. వారి యుద్ధప్రయత్న మీ వరుస నున్న

నేమి చోద్యమొ చెప్పంగ లేయు గాని

దామెరకులీనుఁ డగుధర్మ నాముఁ డిపుడు

వచ్చె నట నుండి యిట లే రామబాంబు యగుచు.

బుస్సీ—ఏడి యెక్కడను వచ్చినాడు ! వాని యభిప్రాయమేమి ?

లక్ష్మ—నాకడకు వచ్చి “రావువారు సంధి జేసికొందురు, బుస్సీ దర్శనము చేయుంపు” మని నన్నుఁ గోరినాడు

బుస్సీ—విచారించెంగాక పిలిపింపుము.

లక్ష్మన్న—(భటునిం బిలిచి) నాపటకటీరంబున నున్న వెలమ దొరను తీసికొనిరా. పో.

భటు—సిత్తం సిత్తం (నిమ్మ-మించుచున్నాడు.)

[అంత నాయుధపాణియగు ధర్మారావు ప్రవేశించుచున్నాడు]

ధర్మ—(వంగి బుస్సీకి సలాములు చేయుచున్నాడు)

బుస్సీ—(కూరుచుండ నియోగించి) అయ్యా ! మీరెక్కడనుండి వచ్చుచున్నారు ? ఏపని సిఁబుత్తము వచ్చినారు !

ధర్మ—రాయబారిని దేవరవారి దర్శనార్థము బాబ్బిలినుండి వచ్చుచున్నాను. నాపేరు ధర్మరా వందురు.

బుస్సీ—సరే ! మీరాయబావమేమి !

ధర్మ—దేవా ! చిత్తంపుము.

చ. సుజనులు రావువారు పరి † శుద్ధమనస్కులు మానభూషణుల
ప్రజలకు నిష్ఠు లెట్లు ప్రభు † భక్తిగలాదును తద్విరోధియన్
గుజనుండు రామరాజు తన † కుం గల వైరము దీర్చుకో మహా
వృజినము లాడి మీకుఁ బొర † మెంచె నొకించుక లేనిపట్టునా.

బుస్సీ—వెలమవానికడ తప్పు లేదనుట నిజమగునా ? అయినచో మాకు పన్నీకుండుట యేమి ? మాకడకు రాకుండు యేమి ?

ధర్మ—శా. పన్నీకుండుట పండమిన్ మఱియుఁ బాపస్వాంతఃకీరాజుచే
తన్నెగ్గించుచుఁ జేత్రిక్రిందనిలువం దారొప్పమిన్ మిమ్ముఁజూ
డన్నేఁడుంజను దేమిమున్ దెలియకుంట న్నన్యఁబెండిండ్లుపై
నెన్నంగొండెము నెప్పురాజు భయమిం తేగాని వేఱుండునే.

బుస్సీ—“చయరామరాజు మీకడకు కూతం బుచ్చియుండ లేగా
మొదట ? తెలియ దందువేమి ?

ధర్మ—“బుస్సీ సపరివారుం డయి వచ్చియున్నాడు. మనము
వచ్చియమసిచెప్పదము. దానికతం డొప్పుకున్న సంహరించి వత్తము,
మీరును రం”డని మొన్న మొన్నన ర్తనూన ను పుచుదూతంబుచ్చి
నాడు. దానికి మే మంగీకరింపక వానితో గాలేకు. ఇది నిశ్చయము.

బుస్సీ—ఈమాట కేమి ! బాబ్బిలిచారు యిక్కిలి శౌర్యవంతులు
బలవంతులు. బుస్సీ లక్ష్యము మనకేమిని యుపేక్షించినారు. సమ
యము వచ్చిన మాకుఁబిండివెట్టుగూడఁ దలచినారు నిశ్చయము.

ధర్మ—

చ. హరహర ! మీర లిట్లనుట † న్యాయముగా దటువంటిగర్వమా
వారలకుఁ గల్గ దెప్పటికి † నోర్చులశాలురె యైన మీకడన్
కురుతరభక్తిమై నడచు † కొందురు దుష్టుని దుష్టబోధనక
గర మలుకన్ వహింపఁ దగు † నా యిటు లో జగ దేకవల్లభా !

ఉ. కప్పముఁగట్ట లే దనుచుఁ † గల్గిన తప్పున కత కంఠగా
నిప్పుడె కట్టి మీసెలన † యేనలబాబ్బిలిజేడు వచ్చి దా
తప్పు త్నమింపు మంచు నని † తావకపాదము లాశ్రయించు నో
యప్ప. దయారసంబు హృద † యంబున నంట ననుగ్రహింపవే !

బుస్సీ—ఈమాటల కేమిలే ! బూటకంబులెన్నియేనిం బలుక
వచ్చును. సమయము దాటి పోయినది అయినను మీరాజు బుద్ధి
మంతంఁడై కొంతకాలము ప్రవర్తింపఁదలంచునేని విజయరామరాజుం
బ్రార్థించి యొడంబడిక చేసికొన్నానుము. లేదేని సకుటుంబముగాఁ
గోట విడిచి యెందేనిం బొమ్మనుము, అట్లు † కాదేని మానూఁతువేల
మాఁకలొక్క పెట్టునంబడి బాబ్బిలి నున్నాఁలించుటయే నిశ్చయంబు.
మీబాహుబలంబు మాఫిరంగికడం బనికిరాదనిమున్నాటికింజెప్పుము.

ధర్మ—(కోపం బడంచుకొని)

- ఉ. బూటక మాడ నే విజయ ♦ భూపతిదూతను గాను సత్యమా
 గ్రాటుడు రంగాధాయమను ♦ జాధిపుదూతను గాని మీకు నిం
 దేటికిఁ గ్రాత్య మాకుటిలు ♦ దేటిప్రియును? తదాశ్రయంబు మ
 మ్మేటికిఁ గొమ్మటాచు వని ♦ యుచుట నొ చుట లిట్లుచొప్పునే!
- క. బాలిశుడు కలింగమహీ, పాలుడుగుము వానిచాలబడుమచుటకడుం
 బోలనిమాటగదా మి, కేలా ప్రాణంబు? మిమ్మేగినదొరకున
- మ. పరుకంటన్ బడరాని పుష్పనగులన్ ♦ భార్యాదులు బిడ్డలు
 బరివేష్టింప విశేషవైధివముతో ♦ వర్తింప నై యొప్పుమా
 చిరకాలార్జిత మైనకోట విడివా ♦ సింహాసి నానామహీ
 శ్వరసంసేవితపదపీఠు డగుమా ♦ త్సౌజాని బొమ్మంటువే?
- గీ తగదు నీకిట్లు మారాజు ♦ ధర్మపరుడు
 నీవు కోరినవన్నియు ♦ నీకు నిచ్చు
 గప్ప మంతయుఁ గట్టి నిన్ ♦ గలియ వచ్చు
 నాగ్రహము మాని మమ్ము న ♦ నుగహింపు.

బుస్సీ—(అగ్రహముతో) సీచదునింకఁ గట్టిపెట్టుము, మీరారాజే
 ద్రుడు విజయరాని నరేంద్రునికిఁ బాదాక్రాంతుడై సంధిచేసికొను
 టయో కాక సకుటుంబముగా బిరుదునిశాసీలతోఁ గోటవిడిచి పోవు
 టయో చేయుడేని మహాయుద్ధంబు సిద్ధంబు, అందు మాకు విజ
 యంబు సిద్ధాంతంబు, అని మీరాజుతోఁ జెప్పము ఇంక మాతాడితి
 లేని నిను వెడల నడిపింతు నని తెలిసికొమ్ము.

ధర్మ—(కాలాగ్ని రుద్రుడయి కపలి పండ్లు పటపటంకొఱుచు)

- కా. ఏ మేమీ! యిటు చెదనాడెదవు లోనిం తేనియున్ ధర్మమున్
 మామర్యాదయుఁ జూడ నెంచవు జగ ♦ న్మానవప్రతిష్ఠాధ్యు లీ
 భూమిశుల్ సడికోర్వరాయుధములన్ ♦ బొల్పొండఁగా నెత్తు నీ
 ఏమాత్రంబు నెఱుంగ లే వయితి పా ♦ పీ! నాపసం జూతువే.

గీ. న్యాయమార్గంబు పలికెడు † నన్ను సీపు
వెడల నడపింతు నంటిని † వెడలగు వగుచు
నిన్ను నీకత్తి సప్పుడే † మన్నెగొందుఁ
బ్రాణమిది యేల మానంబు † పాయనున్న.

(అని లేచి కత్తి దాటిప నుకించుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—(గడగడవడంకుచు లక్ష్మన్నతో రహస్యముగా) హాహా!
మహాపద్రవము వచ్చినది. నన్నీ యుచద్రవంబునుండి యొట్లు తప్పిం
తువో తప్పించి నా ప్రాణయురక్షింపుము. (సంభ్రమించుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ—(ధర్మరావుం దఁసి ప్రార్థించుచు) ధర్మరాజా !

చ. త్వరపడకయ్య బూసిదొర † వాసి యెఱింగినవాఁడు మీపయిం
గరుణ దలిద్దునట్లు వెచు † కంబొసరించె నెప్పు డాకటం
జరచిరలాడుచుండె మన † చెప్పినమాట చెవిన బడంగఁ బో
దరయఁగఁ గార్యము జెఱచు † నట్టివిధం బిది నీకుఁ జెల్లునే.

ధర్మరాయాగ్రణీ! నా చెప్పినమాట లన్యథాప్రవర్తింపఁ జేసి
నీవిట్లాగ్రహంబునఁ గత్తినెత్తుట కార్యానుక్రమసంధానంబు కాదు,
శాంతింపుము. శాంతింపుము. (చేయిపట్టుకొనుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—(పాటిపోవుచున్నాఁడు)

(తెగలోఁ గలకలాసంతరము)

శా. నిన్నుం బట్ట దలంచినా రదులు † † ర్ణిద్రప్రతాపప్రభా
వొన్నత్యంబున నల్కెలంకుల బలం † బాసన్నమై యుండె మా
కున్నీ చెంపకు గాగ నాఁక పడియె † గ్రూరాసివారంబులన్
గన్నాకె నకృపాణ మే జతగ రా † నల్పొందు ధర్మప్రభూ.

ధర్మ—(ఆకర్ణించి తనలో) పదులు నన్నుఁ బట్టికొందు రని నా
భలులు నాకుం దెలియఁ బలుకుచున్నారు. నే నిట నున్న నాకు

భంగంబు గలుగుననియే తోచుచున్నది. విజయ రామానుజులు మహా
నీచులు. నీచప్రకారంబులకుం బ్రయత్నించువారు (అటు నిటుం జూచి
మహాలాఘవంబునం బఱవఁ దలంచుచున్నాఁడు)

(తెరలోఁగలకలానంతరమా) గిర్రే మాగో, మాగో, పకడో, పకడో.
(అంత హైదరుజంగును, విజయరామరాజును, ఇగుకడ నిలువ విచ్చు
కత్తులతోఁ బరవళ్ళుగొమ్ముచు నీరభటులు ప్రవేశించుచున్నారు)

ధర్మ—(చూచి తప్పించుకొని పాటీపోవుటకుం బ్రయత్నించుచు
విటు నటుం బఱపు లెత్తుచున్నాఁడు)

హైద—కోన్ రే వస్తాద్ ? లాడుఖాన్ ! ఎసాగిర్రే హైబద్మాన్
మాగో మాగో, పకడో పకడో,

విజ—ఓహో ప్రభావయోధులార ! ఇతండు ముదిసినవాడయ్యెను
మిక్కిలి లాఘవము గలవాఁడు సుఁదీ !

చ. ముదుకఁగు ద్రోణుఁడెట్లు రణఁ భూతశత్రులు ముట్టడించినన్
బెదరక లాఘవంబు మెయి ఁ బీరము తోరముగా మెలంగెనో
ముదిసిన నీతఁ డెట్లు మన ఁ ముందర నున్నటు లుండు నంతలో
నదను గ్రహించి కన్నొఱుగియవ్వల దాటుకఁ డీ రయంబునన్.
గీ. సింగ ముచ్చునఁ బడెట్లు ఁ రంగరావు

దూత మనచేతఁ బడె నిష్ఠు ఁ ఖ్యాతిమెఱయ

నెట్లులే వానిఁ బట్టుఁడి ఁ ముట్టడించి

వానిఁ బట్టుట కోటను ఁ బట్టు టరయ.

హైద—తూరీగ లాగా యెగిరిపోతాడు వుంది. వీడికిపట్టువాలా
మనకి కట్టా అవుతూ వుంది. కాని వస్తాద్ లాడుఖాన్ ! దేఖో దేఖో
పకడో పకడో,

భటులు—(పరుగులెత్తుచున్నారు)

ధర్మ—(ఇటు నటుం బఱచుచుఁ గత్తిఁ ద్రిప్పుచు నెగిరిపోవుచు.)

భటులు— (సంభ్రమముతో) అ రే రే రే బద్మాస్ గయ హై
మారో మారో (తుపాకీలు ప్రేల్చుచున్నారు)

విజ— (నివ్వెఱపడి)

గీ. మెఱపుమెఱసిన చందాన † మెఱసి మెఱసి

కంట మసిఁ గ్రామి మనలను † గంటు పఱచి

దూత ముదుకండు గిక్కిరించి † నూట నకట

మన ప్రయత్నము విఫలమై † మంటిఁ గలిసె.

హైద—బడాఅద్దీ బడావస్తాద్ వున్నాడు! మనకీ బొమ్మా గట్టి
మనీవారిని చావగొట్టి పారీనాడ్. హెంత మోషం! మనంపర మోషం
చేసినామ్. చనంతప్పిపోతే బుస్సీతలా తెగీ పోన్. హెంత మోషం!
హెంత మోషం!

విజ— ఖానువర్యా! కడచినదాని కింతచింతింపఁబనిలేదు, మనకు
బుస్సీదొర యాజ్ఞయైనది గావున మన మందఱము నిప్పుడే కోటముట్ట
డింతమురండి, మనవృత్తమెఱిగి బొబ్బిలివారును యుద్ధసన్నద్ధులై
యుండు రనియో నానిశ్చయము.

(తెరలోఁ గలకలము)

హైద—అచ్చాభాయ్! మనాలష్కర్నే డంకాబజాయిపూ అవు
తూవుంగి, లెండు యుద్ధంకు తయ్యాదులెండు. పయానంకండు.

(అందరును లేచి నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ద్వితీయాంకము

బొబ్బిలి యుద్ధము

తృతీయాంకము

స్థలము : బొబ్బిలి సభాభవనము

[వెంగళరాయఁడు, నరసరాయఁడు, చెలికాపి వెంకయ్య, కాకర్ల పూడి వేంకటరాజు, కొందఱు సేవకులును గొలువఁ గొలుపు దీరి రంగారాయఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రంగా—మంత్రివద్యులారా! మచిలీపట్టణంబున కరిగిన మంత్రెన బుచ్చన యింత మసలుట కేమికారణమో! గోరుందొరగౌరవించెనో లేదో?

నర—రాజాగ్రణీ! గోరుందొరకు మనపై గౌంపంబు మెండు కావున మనబుచ్చెన నాదరించి బుస్సీకిం దెలియఁ బుచ్చుననియే నా నమ్మకము,

శా. ఆగోరుందొర, బుస్సియొక్క తెగవా, రాంతర్యమం దిద్దుకున్
రాగం బందిన పార లొక్కరుని ప్రాధంబు వేరొక్కడొ
బాగంచున్ వచియించుఁగాదన డెదం బాటింప నస్మత్కృతుల్
యోగింపన్ బుసి కాతఁ డేమయిన వ్రాఁయుంబో యనంబోలునే.

చె. వెం—కం. వ్రాసినను వ్రాయు గోర్దొర

బూసి యొకింతయును దాని ధమున్నిడుకొనుచుకొ

వాసిఁ గనఁడు బుచ్చన కా

యాసమె కా కింతయైన ధ నట ఫల మున్నే!

కా. వేం—

మ. అరయన్ రాజు నిశాచరుడు నలున ♦ వ్యాపార పార్శ్వమున
వరసచ్చక్రహరుడు వాఁ డెపుడును ♦ వర్తించుఘోరామయో
త్కరమందున్ మచిలీపురంబుఁ జనితం ♦ త్రంబుల్ బాసుగించిగో
ర్దొరచి త్రంబుమరల్పనోపుబుసిపొం ♦ దుంబాది తానుండుటన్.

రంగా—

మ. అకటా! మీర లిటాకఁజెల్లు నెద మా ♦ స్వాంతుండుగోర్, రెడ్డినా
యకుఁ డత్మైత్తముఁ డాతనిం గెలుచు నెఁడ్డ య్యిద్దఱున్ రావువా
రికిఁ బటంబు వహించియుండు రెన రే ♦ రీతిం బ్రబోధించినన్
సుకృతం బొక్కిసుమంతయుండిన ఫలిం ♦ చుగార్జమప్పట్టుననే.

కాని! మిత్రులారా! బుచ్చన్న నేడు వచ్చునని తెలియవచ్చినది
కదా! రానిండు. సర్వము విశదమయగు; ధర్మరావుచుంబోయి కొన్ని
నాళ్ళయ్యె. నతనిజాడమును దెలియరాదయ్యె. సరే, సేవకా! పుగోప
కంతంబున కెదురేగి బుచ్చన్నరాక విచారించి రమ్ము పొమ్ము.

సేవ—చిత్తము. (విష్కరించుచున్నాఁడు)

బుచ్చ—(ప్ర)నేశించుచుఁ దనలో)

మ. చతురుం డీతఁడటంచు నన్నుఁబనిచెన్ ♦ సంధింబానర్పంగ నా
గతి యంతన్ వితయయ్యె నే నిపు డిటం ♦ గాన్పింప నేమయ్యెనో
హితుఁడా! కార్యమటన్న మన్నదొరతో ♦ నేమంచువాక్రుచ్చెదన్
హితమున్ జేసికీగూర్చలేని మనుజుం ♦ డేలా! యొడల్ కాల్పనే.

హాహా! కాలము చెడ్డదయినప్పు డెంతవాఁడు నేమియుం జేయఁ
జాలఁడు గదా! కానీ, కానున్నది కాకమానదు. (సమీపించి)
జయము జయము మహారాజా!

రంగా—(పరికించి) ఓహో! ఆశఁబోయిన శీర్ష మెదురై నట్లు
మాబుచ్చనయే వచ్చియున్నాఁడు. మిత్రమా! రమ్ము పీత మలంక
రింపుము.

బుచ్చ—(పీశమించుచున్నాడు.)

రంగా—మిత్రమా! గోరుదొర సుఖయెయండెనా? విశేషమేమి?

బుచ్చ—తే, గోరుదొర సౌఖ్యమున, నుండే గువలయేత!

నేను మీరాయబారిని ♦ నా నలెండు

రతుకము నల జేర రమ్మని ♦ కళల మడిగి

గారమున మిమ్ము మెచ్చి ననే ♦ గెలిపించె.

రంగా—వింటిరా! మిత్రులారా! గోరుదొర వృత్తాంతము?

బుచ్చ—నేను రెడ్డినాగునిముఖంబున మన వృత్తాంత ముండు వినిపించితిని. విని విజయరామరాజు పరిమదుర్మార్గుడని యశించు నొక్కవక్కాణియైనను.

రంగా—గోరుదొర యెప్పటికి మనవక్షమువాడే, తరువాత?

బుచ్చ—మొదట లుత్తమోత్తములు, వారిపై గలహింప వలదని చూనదస్యతాంతమును దేట తెల్లముగాఁ జెలియఁజేసిక జాబువాసి మరైన కిచ్చి బుస్సీకడకుం బుచ్చె.

రంగా—సరే! మనకింక దిగ్విజయమే, తరువాతి?

బుచ్చ—జాబుం జూచి బుస్సీ హైదరుపై మండిపడినాడు.

వెంగ—మండిపడిన వాడు మండిపోయెనా? మఱి విజయరామ రాజో?

బుచ్చ—వానికిని బ్రాయశ్చిత్తమైనది.

నర—అ. కడుపులోని చల్ల ♦ గదల కుండఁగ నీడ

వట్టునను సుఖంబు ♦ వడయుచున్న

మనకు లేనిపోని ♦ వనటఁ దెచ్చిన వాని

కెట్టియాపదలును ♦ బట్టఁదగును.

రంగా—మిత్రమా! తరువాత?

బుచ్చ—మూసాబూసి రోసంబునం జేసి వారిం దూరి పోగు మూస సంకల్పించినాడు.

రంగా— (సంతోషముతో) తరువాత!

బుచ్చ— వారు మిక్కిలి జడిసి యుక్కిసంబునం గొంతరొక్కము వానికిచ్చి లేనిపోని నేరము లెన్నో కల్పించి చెప్పి మనపై మరల నీ సెక్కించినారు

రంగా— చీ! చీ! బూసి గడ్డి గఱచి యంతలోనే పరాక్యుతుడై మనపై బాణ నెంచినాడా? కాని! విచారించెదం గాక, మిత్రులారా! బేల యచి నన్ను దూలనాడెదరేమో? రాజులకుఁ జతుర్విధోపాయం బులు ననుప్రయుక్తంబులు సుడి!

నర— అస్పృశ్యకావ్యసి రాజకీయధర్మంబు లన్నియు నెఱింగి మహా రాజువైన నిన్నుఁ గాదనువాఁ డెవఁడు? సీచేత సంస్తవనీయంబకాని సామాన్యమా? చవిటి నేలవిత్తనం బంటకున్న బొలముకాపు నిండ్రుడా? అవి యెఱుఁగుఁగాక, ద్వితీయంబున నైన ధర్మరాజెల్లు కార్యంబు సాధించుకొని వచ్చునో?

మెగ— ఆ! ఇతడు చేసినాడు, అతఁడు చేయనున్నాడు! కానీ, యీ చెవులతోడనే వినకపోవరా!

[అంతః దత్తః పాలుతో దావారికుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

దావా— అయ్యలారా! నెత్తురుగుడ్డలతో మనధర్మారావుతత్తః పడి వచ్చుచున్నాఁ డది యే ముపద్రవమో?

అందఱు— (సంభ్రమ మభినయించుచున్నారు)

[అంత రక్తసిక్తాంగుఁడును సాయుధహస్తుఁడు నగు ధర్మారావు ప్రవేశించుచున్నాడు]

రంగా— (చూచి భయసంభ్రమములతో) మామా! యేమి యీ యుపద్రవము?

మెగ— మఱేమియుం గాదు కఱకుతురకల నఱకులచుఱుకు.

ధర్మా— నాసంధి వారి కనుసంధింపక నన్ను బంధింప నెంచిన వారి మ్రందించి వచ్చితిని.

రంగ—ఏమిన్పత్తాంతము? అట్లేల జరిగినది? ఇందు విశ్రమించి సాకల్యముగా నెఱింగింపుము.

ధర్మా—నేను బోయి ద్విభాషితక్షుణ్ణితో సంభాషించి తన్నులమున నేకాకి యగు బుస్సి దర్శనముచేసి కార్యము దెస వాడనై చెప్పవలసినంత వట్టు చెప్పితిని. దానికి వాడంగీకరింపక తన మాటకు మాతాడిన నన్ను వెడల నడిసింతు నని పలికినాడు.

రంగ—దానికి నీ పూరకుంటివా?

వెంగ—పాపమూరకుండ కేలు చేయును; మూడు కాళ్ళముదుసలి?

ధర్మా—(వెంగళ రాయసిం జూచి తలపంకించి) రాబా! ఊరికుండు దునా? మహాగ్రహంబునం గత్తినెత్తి తల వెగిం వేయ నుంకించితిని. కాని యంతలో దుబాసి నాచేయిపట్టుకొని సామంతునిని ధించినాడు. ఆ సందున వాడెందో పాటిపోయినాడు.

వెంగ—(అనిష్టమునఁ జేయి విడులుపుదు) చీ చీ చీ చీ!

క. ఏమిపని చేసినచ్చితి, వామయి సమయంబు దొరకె? నా నేఁ గాసి
నావేసబావ గానీ, యేమైనన్ వాని ద్రుంపఁ డే? భీతాత్మా!

ఆ. ముసలివగ్గ! నీవు డ పో నేల తగుదు న

మ్మా యటంచు నటకు డ నట్టిసమయ

మబ్బ వాని నేయ డ వెతివి నీకత్తి

యేల? కార్య మేల? డ యేల బ్రతుకు?

వాని నొక్కరిం దెగటార్చినచో మన కే యిక్కట్టుచు లేక పోవునుగదా? ఎంతపని చేసితిని? ఎంతపనిచేసితిని? దుబాసి సామంతుని సంధించినాడని చెప్పుచుంటివి. వాడు మాత్రము మంచి వాడా? మన వలన లంచంబు దిని వానివలన నుపకరింపఁ జేయ నున్న పరమ దుర్మార్గుడు. వానిం గూడ నీ కరవాలంబునకు ద్వివీయకబళంబు సేయరాదా?

ధర్మా—(క్రోధముతో లేచి) ఓరి మూఢాత్మా?

క. ఏలా సశౌర్యము కర. వాలమ్మిది యేల ముసలి వగ్గా యనుచుకొ
వేళాకోళము చేసితి, వేళా కనిపింతు రమ్మ! దే పస యన్నా
(అని పరవళ్ళ వ్రొక్కుచు గ త్తి ద్రిష్టచున్నాడు)
నర—అన్నా! శాంతింపుము శాంతింపుము (చేయిపట్టుకొనుచు.)
రంగా—(మోర బిగించి పండ్లు పట పటం గొఱకుచు పెంగళ
రాయని దిక్కు మొగంబై)

చం. మదమునగన్ను గానకిటు మాన్యులతో నెక్కసక్కెమాడుచున్
మాదుసలియంటిచూడును దె మొచ్చెనవల్లల రుద్రుడోయనకొ
గదనము సేయ వాలుగొని ధ క్రాలెను దామెరధర్మరాజు నీ
మద మది యేచ చూత మొక సూతెదిరింపుచువీకసితనికొ.

ఆ. వె. కండకాపరిమ్ము ధ కాటులు ప్రేలుచు
మంచిచెడ్డ లెల్ల ధ నెంచ నీచు
పడుచువాడ ననుచు బడికొట్టుకొందువు
మ.సలి ముసలి గాడు ధ మ.సలిగాని.

పెంగ—(లేన నుంకించుచున్నాడు)

బుచ్చ—(చేయి పట్టుకొని కూరుచుండఁ బెట్టుచున్నాడు)

రంగా.—గీ. బుద్ధిగలవాడ వేని నా ధ సుద్ది విశ్వ
సింఘవాడవ యేని లో ధ నెంచి శుభము
ధర్మరాయనికాళుల ధ దండ మెఱిగి
సైపు మంచును బ్రార్థింప ధ నోపు నీకు

నర—ధర్మరాయా!

ఆ వె. అన్న చేతికింద ధ నన్నివిధంబులఁ
బెఱుగుచున్న యట్టి ధ పిన్నవాని
మాట కింతకోప ధ మా నీకు దగునయ్య
కన్నకొడుకుమీఁదఁ ధ గ త్తి గట్ట.

(కూరుచుండఁ బెట్టి) పెంగళరాయ! ఈతం డవుకు బుస్సినేయుట
సుకరంబ కాని దూతకృత్యంబు నహించి యుండుటంజేసి కార్యంబున

కెక్కడ భంగంబు వచ్చునో యని ను శ్రమించె నది యుక్తంబు. నీకు
దాయ చాకుండె గాయని కోపంబ కాని వే తొండును లేదు.

పంగ—(లేచి ధర్మారావు చెంగటికి జని చేతులు జోడించి)
చ. ఎఱుగక తప్పు చేసితి న † హీనపరాక్రమ! దాయ నేయఁగా
దొరకక పోయెఁగా యనుచు † దోరపురిన్కు మదింగలంప నొం
డరయఁగ లేక నేవగుచు † వంత మహాశ్వునిఁ దూఱ నాడితిన్
దురితము గట్టికొంటిని న † నుం గొమరుం డని పైచి కాననే
(కాళ్ళమీఁద బడుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(లేవనెత్తి) వత్సా! వగవకుము. చునకె శతౌర్యమున్నను
నంత శాంతం బూనుటయే విభూషణంబు బుస్సీకేసినంతం బోవునా?
పైన సాల్పడ్డంగు లేడా? యతండసమర్థుడా? మముఁబోంట్లు నీచెప్పి
నట్లు వేగించి రాజకార్యవిఘాతంబు సేయ వచ్చునా? పడుచుతనం
బెల్లడం బనికి వచ్చునా?

రంగ—

శా. మామా! మాటలురానిబాలుఁడు మహామాతృర్యగర్వామయో
ద్దామస్వాంతః డితండు యావనమదో † ధ్ధారంబునం గానలే
కే మై మాన్యుల ధిక్కరింప విన న † య్యెం దప్పు పైరించి నన్
నీమేనల్లుని నిర్బలాత్మగలుగ † వీక్షింపుమీ మ్రొక్కెదన్.

ధర్మ—రాజా! దీనికింత యేమిటికి? మన వేంగళరాయఁడునాకుఁ
బుత్ర ప్రతిముఁడు గాని శత్రుండా? ఆక్షణ మట్టిది. అది యట్లుండ
నిమ్ము. తఱువాత పెరిగిన చిత్రకథ వినుము.

రంగ—మామా! నాదిత్తం బిప్పటికి స్థిమితపడినది. తఱువాత
సంగతియేమి?

ధర్మ—నేను మఱి రాయలంచునంతలో హైదరుజంగును
విజయరామరాజును కొంతతురుష్కుబలంబుతోవచ్చినన్న ముట్టడించి
పట్టుకొనం దలంచినారు.

రంగా—హాహా! ఎంతవలె చేసిరాని మర్కటము!

పెంగ—

శా. హాహా! మైదలమగునీర్వము కలిపి ధాధీసునీర్వంబుచున్
బాహుశక్తి నిశాతహేళవిలస ధైర్యశ్వానరజ్జ్వలలన్
స్వాహాకాముగా గళోద్గతదశ్యు ధృహ్యజ్యధారాప్లుతిన్
సాహాకారత వేల్పువైతిగద మా, మా! రాజసూయబుగన్.

రంగా—ఆ విజయరామరాజు ధిషణీజన్మక్షమై

రావువారి కెంత ధిషణి దెచ్చి

పెట్టె! గోడి గాఁగ ధిషణి లుండి రటంచు

గనఁగ గనఁగ వాని ధిషణి గుట్టె

అపాపాత్ము నేమి చేసిన జేయఁదగినదే, తలు గాత!

ధర్మా—అంతలో నే నాముట్టడించిన మూకలం జించి చెండాడి
పట్టుపడక యిట్లు విన్నవించ వచ్చితిని మహారాజా!

పెంగ—(సంభ్రమముతో) మామా! రామరాజుం గూడ జంపి
వచ్చితివా!

ధర్మా—(దైన్యముఖముతో) లేదోయి నాయనా! లేదోయి!

రంగా—మామా! నీవుమూకలం జించుకొనివచ్చునప్పుడ మొఱకు
తురక యూరకుండెనా?

ధర్మా—వాఁ డూరకుండునా? ఊరకుండిన విజయరాముం డూర
కుండ నిచ్చునా? నన్ను బట్టుకొను ప్రయత్నము విఫలంబయినప్పుడు
గోటముట్టడించి పట్టుకొను డని మూకల కాజ్ఞ యిచ్చె

రంగా—మానాబూసి నీతో మఱియేమియుం బ్రసంగింపలేవా?

ధర్మా—ప్రసంగింపకేమి? కావలసినంత ప్రసంగించినాడు. ప్రసం
గించినదంతయు మనకుఁ బ్రతికూలమే. “బిరుదునిమానీలు విడిచి మీ
రాజు సపుత్రమిత్రకళత్రంబుగాఁ గోటవిడిచి పోవుటయో, లేదేని

విజయరాముని కాళ్ళుపట్టుకొని సుధి చేసికొనుటయో శ్రేయంబు కాదేని యుద్ధంబుసిద్ధంబు, అందు విజయంబుగూకుసిద్ధాంతము” అని చెప్పమనెను.

రంగా—అన్నా! మర్నాడు డెంతమాట చెప్పినాఁడు! ఆలుబిడ్డలతోఁ గోట విడిచిపోమ్మకటయే గాక విజయరాముని కాళ్ళనుఁదఁ గూడఁ బడు నునయెఁగా! హాహా! కాలమహిమ! (క్రోధముతో)

కా. యుద్ధంబుం బొనరించి బొబ్బిలిగిడి ♦ నుజ్జూత లూగించినన్

వృద్ధస్త్రీశిశుపుత్రమిత్రధనభా ♦ న్యేష్టార్థముల్ వోయినన్

బద్ధుఁ డైన నశించిపోయినను భా ♦ స్వనావువశోద్భవుం

డిధస్పర్థఁ దెగించుఁ గాని యితరా ♦ పేక్షం బ్రవర్తించునే

ఆ. వె. గర్భశత్రువైన ♦ సిర్భాగ్యుపాదముల్

పట్టుచున్నవానిఁ ♦ బరమనీనుఁ

బెలుచఁ బట్టి నాల్కు ♦ వేయి చీలికలుగాఁ

గోయ వలదె సాన ♦ రాయకత్తి.

అమాత్యనర్యా! మన కింకఁ గర్తవ్యమేమి?

నర—యుద్ధమే కర్తవ్యము

చె వెం—(భయ మభినయించుచు) మహారాజా!

మ. నిశితకూరగదాసితోమర శత ♦ ఘ్నివ్రాతసంభూతమై

దశదిగ్వాప్తమహారిపై న్యమెదురన్ ♦ దధ్యం బసాధ్యం బగున్

నశియించుం బ్రజ గోళ్ళు బోవుపనికిన్ ♦ గానాను గొడ్డళ్ళు దు

ర్దక పాలాదుము కొన్నినాళ్ళు తలపాం ♦ దగ దాచుకోరాదొకో

గీ. రాజుపాదముఁ బట్టగ ♦ రాదుగాని

బొబ్బిలిని వీడి యెంచేని ♦ బొంది పొసఁగఁ

గాలమును ద్రోయఁగా రాదె ♦ కాశ్యపీంద్ర!

తొల్లి దేవేంద్రుఁ డొక తమ్ము ♦ తూట నునఁడె

రంగా — వెంకయ్య! ఎంత వెట్టివాడవు ?

శా. నీచశ్యంబున సత్కులీనుడు కడున్ ♦ జీవించుకంటె న్నిజ
ప్రాచుర్యప్రతిభా విశేషమున వి ♦ శ్వబెన్న నర్థక్షణ
బే చాలున్ యశముం గడించుకొనినన్ ♦ నీర ప్రతిష్ఠాస్థు లీ
రేచల్లాన్వయజాతు లట్టిబ్రతుక ♦ ర్థి న్నెత్తురే? చత్తురే?

గీ. ఎప్పటికి లేనిబ్రతుకను ♦ దిచ్చు జేసి
శాశ్వతం బచ్చునుగుక్తిన్ ♦ జంపు కొనగన్
గాశలమె? పురుషున కిల ♦ గాజుపూస
బెడంగు గని మానికము నోయి ♦ వెడంగు గలడ ?

మఱియును వారు నుహాగలవలెను లత్యధిని లంటి వేసి నిను.

శా. నా నామే నన సొప్పతాండ్రుల ర ♦ త్నం గాత్మ నానొప్పనా
నానై నోడును వికమైకధను లె ♦ న్నక వీరు జన్యంబునన్
గాసంతైన వెఱుగు సూననిమిదిన్ ♦ గాలాదినక లాసులక
మూసాబూసిపరాసు నైన్యముల ను ♦ స్మూలింపరే వేల్చిడిక ?

ఉ. ఆయినగుంటి భూరిణిమి ♦ మంత యడంచి ప్రభ స్వలుంగుచో
నీయినగుంటి వైరితమ ♦ మింత యడంచి ప్రభ స్వలుంగుచో
నాయినుఁ డీయినుం డనగ ♦ నౌ వర తేజమున స్విభావసు
త్వాయతిలోక బంధునగు ♦ నాయినగుంటిన్మహిమ డల్పుడే ?

ఉ. దీసున మొప్పు శాత్రవుల ♦ దీ టడంగింపగ ధర్మరాజె యీ
దామెరధర్మరాజు బల ♦ దర్ప మిదింబది యంతయున్ జనం
బీమెయి నేడు చూచెను గ ♦ దే! జగదీశితవీరుఁ డీత దా
రాముని గీముని చురక ♦ రాజుల గీజుల లక్ష్యపెట్టునే?

గీ. చెలి కానినరస భూవర
తిలకంబు నుతింపదరమె ♦ దేవశ్యంబునే
గలనమున నితడు కత్తిన్
జలిపించిన బగర పొగరు ♦ సశ్యం బడదే!

క. బుచ్చనయు స్వేదకటరా
జచ్చు బగుభక్తితోడ ♦ నస్మజ్జన మై
చిచ్చులుకి నైన వెఱవరు
చిచ్చుఱిపిడుగులు గదయ్య ♦ చివ్వలయందున్ ?

క. నీబీర మీ వెఱుంగవు
కాఁబోలును శత్రుసేన ♦ కసుబగు చున్నన్
నీ బాదుటీశు గరిన్
సాబా లొకసూరి నీగి ♦ నా స్తుభ మగున్.

గీ. ఉక్కు తున్నలు గద మన యోధు లెల్ల
గఱకు తురిక ఫిఱంగుల ♦ సరకుఁగొనరు
చిత్తజల్లుగ నాటిలో ♦ నెత్తి బడు తు
పాకిగుండ్రకు జంకరు ♦ వీర విడరు.

మొకయ్య! మనవారి పరాక్రమంబు లిట్టివి. మానంబువోలున
మెనుక మానధనులకుఁ బ్రాణంబుప్రయోజనంబు కాదుగావున నీచూట
యైక్తియుక్తంబు కాదని యెఱుంగుమవు గాక,

అందఱు— మేలు మేలు! మహారాజ మేలుమేలు!

కంచుకి—(ప్రవేశించి) హసాదు మహారాజ! ఎవడో, గొంక
హుమ్రూవుహుమాయి నెక్కివచ్చిహజారమువాకిట వేదియున్నాడు.
అతంఁడప్రతిక దేవరవారి కిస్కని నా కిచ్చినాడు. (ప్రతికనిచ్చును)

సర—(పుచ్చుకొని చదివి) మహారాజ! హైదరుజంగు వద్దనుండి
హసనల్లిఖానుడు వచ్చియున్నాడు.

రంగా—(ఉత్సాహముతో) వారిలో నతండు పరమోత్తముడు.
అతం డిపుడు వార్తాహరుండై మన కేదియో మేలువార్త దెచ్చి
యున్నాడు. మీరెల్లరు వాని కెదుర్కోలు సేసి తీసికొనిరండు.

అందఱు—చిత్తము (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అంత నగనరాచూడులతో హసనస్థిఖాన్ ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హస—సలాం బదగా నేయాలి!

రంగా—ఓహో! నాప్రియమిత్రుడు హసనస్థిఖానుడా? రమ్మ, (పీతముం జూపుచున్నాడు అందఱు కూరుచుందురు)

రంగా—ఓహో! ప్రాణమిత్రమా! నీరాక మాకు రాకయుం జోలె వీశం గూర్చుచున్నయది, ఏకారణంబున నిటు వచ్చితివో విన ముచ్చట పడుచున్న వారము.

హస—మహారాజ్! నేను మీకీ యెదిరివస్తాన్. నారాకామికీ కోపం నేస్తాది. ఖుష్ సేయదూ వుందీ. నిజం, హమారావజీర్ సాహేబ్ బద్మాపువున్నాడు. మీకీ మార్చేకు తయారువున్నాడు. విజయ రాజకీ మలాఖత్ అయి లష్కర్కి పిద్దంచేసీ నాగోపి లగా యత్ ముఃషీల్తో గల్పి బుస్సీ కహచ్చేరి సేయసమయంలో మీ బురుజుల్కీద నాబత్ బజాయింపూ యిని కొండెం నెప్పీనాడ్. ఆమ నాకూ పిలిసి “రావుల్ థంకా నగారా బిరుదూ నిమాసీల్తో గడి విడిచిపోలేద్! పోకాపోలే లడాయికీ లడాయించీ వున్నాం” నెప్పు మన్నాడ్ దాని కీ వొచ్చినామ్ మహారాజ్!

రంగా—మిత్రమా! హైదరుజంగు మాపై నింత యాగ్రహిం చుట కేమికారణము! విజయరాముఁ డిచ్చిన లంగులున కంత కంతగా మావలన మాత్రము తీసికోరాదా?

శా. మూసాబూసి యిదింటి నేయెఱుగకా ♦ మూఢాత్ముమాయాగళికా మోసం బంది యథాప్రవర్తనమునన్ ♦ బో లేక తాఁ దైలపి ప్తాసక్తికా వెనువెంట నంటుభవకం ♦ బట్లాపశుఘోక్షిమై నాసంజేసి మెలంగుచుండుఁ గలువ ♦ వ్యాపారపారీణుడై.

మ. కలకాలంబుగ మా కనుశ్రుతముగా ♦ గన్నట్లు భేర్యాదులుం నొలఁగం గోటను వీడిపోయ్యునుటయున్ ♦ దుర్మార్గుఁడారాజుకా ఖలు నేవించి మెలంగు మంటయునునా ♦ లోచింప నా బూసికికా ఖలుఁ డాహైదరుజంగుసాహెబునకున్ ♦ గారాదు నా నొప్పుడే.

మిత్రమా! మేమీయవలసినదే కాక మఱియెంతవైకమిచ్చుకొమ్మనిన నిచ్చుకొందుము. మఱి యేమి చేయుచునినఁ జేయుచుము కాని యీ రెండను మాత్రము చేయువారముకాము. మాకు బలవద్దినో ధంబు వచ్చి ప్రాణములు గోలు పోవలసి వచ్చు నని భయం బిను మంతయు లేదు. మావలన నేర మింతయును లేదు. దుష్టరాజ ప్రభో ధనంబునమాపై నెత్తివచ్చిన రాసిమ్ము; దైవమేదానికీ బ్రహ్మాణము.

హస—రాజా! మీర్ బహుసుంచిహన్, మీకీఃపూలేద్, మీ బిరుదూ నీమాసిల్ తీసి వె.చ్యూలా వార్కి-మంఖికాద్, ఖాఖి'ంచం హలోసనా సెయ్యాలాలావుంది. వారు భలవతుల్ బడాలమ్మగ్ కలావార్ వారికళహం మనకీమంచికాద్. మీ చుచీవార్కి ఇహారు లేద్. హైదరు రాజా మాటామీదా వున్నాడ్, వాకికి వాడూక త్తి గొట్టి శాసాసేకాడ్. పాడికీమాటా సెల్లాది, నీకీమాట సెల్లదూ వుంది. మనవీసేస్తాన్ మేరాదాదా! హక్క-నెలాబైటాపో, మల్కీనీకీ రాజ్యం తెప్పిస్తాన్ పంశయంలేద్. నామాట యిను ఖత్తీముట్టిసె ప్తాన్, పిల్లల్కి కాపాహ్కో పాలారాహ్! నామాటయిన్. నీకీపార్థనా సేస్తాన్. నీకీ దండం పెడతాన్. సిన్నూ సూస్తే సాలాబంగా యేస్తాదీ వున్నదీ. నీకీ మేలు సేస్తాన్, నామాట యిన్. నామాట యిన్.

రంగా—ప్రాణమిత్రమా! నీకు మాపై మిక్కిలి దయగల దని నే నెఱుంగుదును. దానంజేసియే నీవితయుఁ జెప్పుచుంటివి. నీమాట వినుకొన్న మాకుఁ బ్రాణగొడ్డంబు వచ్చుటయే సిద్ధము. అయినను, పంచ. పరంపరాగతాన్వనాయ † పౌరుషాభిమానముల్

పరాపరాత్మగౌరవంబు † ప్రాభవప్రళ స్తియున్

జరామయాదులన్ నశించి † సగ్గిపోవ నున్నయీ

శరీరమందు నాగుఁ జేసి † చంపుకోగ నాయమే.

ఏది యెట్లయినఁ గానిమ్ము దాని కింతయునుం జింతింపఁ వలసినపని లేదు. నీకు మాపైఁ బరిపూర్ణానుగ్రహమే యున్నయెడల వారడిగి నంత సొమ్మిచ్చి వారిదర్శనమునకు వచ్చి యనురిక్తిం బ్రవర్తించెద, ఇట్లు చెప్పి సుధి గావింపుము కాదేని కా నున్నది కాక మానదు. దీని కొండాడకుము నావలనఁ ద ప్పన్నం జెప్పము.

హస—(విచారమునఁ దలపఱించుచు) రాజా! సెప్పవాలా సెప్పినా? పైనా నీ సిత్తము, నేనూ సెయ్యగలదీ సేస్తా. మీదా దైత్యం వున్నాడే, నానూ సెలవు.

రంగా—నీమాట వినక నిరాకరింపఁ నను నాపై నాగ్రహింప కుము. మమ్ము మాత్రము పుటచిపోకుము! పోయి రమ్ము.

హస—చిత్తం చిత్తం. (లేక సలాములు చెసి సిక్కుమించు చున్నాడు)

అందఱు—(లేచి కొంచె మనుచరించుచున్నారు)

చారుడు—(ప్రవేశించి) జయము జయము మహారాజా! కత్తు పై న్యం బంతయు యుద్ధమునకు సన్నద్ధమై యున్నది.

చారు—మహారాజా! రథహస్తీపదాతియః గాదులతో వేస వేలు మహాసైన్యంబు భూమి యీచిసల్లెలెడం దానయెంచిడియుండె. అందుఁ గురుష్క సైన్యంబునకు లాఘాఖానుని, పరాసుసైన్యంబునకు లాసున, కళింగ సైన్యంబునకు విజయరాముని, అధికారులం గావించిరి. వారెల్లరును శిరస్త్రాణకవచాదులం దొడిగి ముసల ముద్గర కరవాల భిండివాలాదులను బిఱంగులుం దుపాకులును లోనగు నానా విధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధపాండిత్యంబు మెఱయ మోహరించిరి. అమ్మొగ్గరంబున కగ్రభాగంబున లాఘాఖానుండును, సిఱిందిదెస మహమ్మదుస్సేన్ మయూరులును, దక్షిణంబున జాసూఖాన్ సిద్ధి బిలాలును, ఉత్తరమున హసనల్లిఖాన్ ఘకురల్లాఖానులును, పశ్చిద్భాగంబున ఛత్రపతి ప్రముఖ రాజపుత్రసమేత పారసీక

యవన బర్బర పులిద పుల్కుసాకులును మధ్యదేశంబున సమస్త కళింగ సైన్యముతో విజయరామరాజును నిలువ నియమించి హైదరు జంగు నుహాహంకారంబునఁ బెద్ద కోలాహలంబు సేయుచు నేల గ్రక్కదల నెల్ల సేనల నడపించుకొని మన బొబ్బిలిగడి ముట్టడింప వచ్చుచున్నాఁడు మహారాజా !

రంగా—(అలక్ష్యం బభినయించుచు) హా! హా! హానకోట ముట్టడింప నంత ప్రళయముగా వచ్చుచున్నాఁడా?

శా. రాసి వేలకు నేలు కోమలబలెక్ + గాసూప రాసీల నే

గాసీ తమ్ముఁడు గాని కన్ దెఱచుకో + గాఁ బేరు లేనట్లు గ
న్గో సీలోకము, కాల రాసి జయులం + గూడంగ సూరిపమే
మానంబున్న మనుష్యుఁ డిట్టిబేటి రాఁచున్నించునే ప్రాణమున్.
[అంతః దత్తరపాటుతో నొకభటుండు ప్రవేశించు చున్నాఁడు]

భటు—హాసాదు మహారాజ! పరాసు సైన్యము నచ్చి మన కోటపైఁబడుచున్నది చేవిపుడు హనుమంతు బురుజుమీఁదనుండగా సముద్రపు హోరువలెఁ బెద్దచప్పుడు వినిపింపగా నిది యేమిరా యని లేచి యట్టి చూచితిని. బాబూ! భూమి యీనిన పైక్కడఁ జూచిన నదియే కనిపించుచున్నది.

రంగా—సరే! నీవుపోయి నీపనిలో నుండుము. ఓహో! ప్రధాన యోధులారా! మంత్రివశ్యులారా! మన కింత మహాయుద్ధంబు సిద్ధం బయినది కదా!

మ. చిరకాలంబుననుండి మీగలు మమున్ + సేవించి జీవించు చుం
టిరి, మీతాతలు తండ్రు లిట్లె మిగులు + విశ్వాసపాత్రస్థితిన్
స్థిరకీర్తిం గడియించు కొంచుదివికి + నిచ్చేసి రాలంబు భీ
కరమైవచ్చే భయస్థు లుండుండు పెటల్ + రండాజిక్కి ధీరులై

అందఱు—(ఏకకంఠ్యముగా) మే మెల్లఁదెగించి యున్నవారము చిచ్చుఱుకుటకు నైన సంసిద్ధముగా నున్నవారము.

నర— మహా రాజా !

శా. తాతల్ తండ్రులు మేము మా సుతులు మా శిష్యులు మా మాభటుల్
మీతిండి దినుచుంటి మీమెయి గనక ♦ మీ దేసుడీ పోరునక
మీతో బాటు సుఖంబొహుఁఖమొ పడక ♦ సిద్ధంబుగానుంటిచూ
హా ! తీవ్రంబుగఁ జూచినన్ జెడెడుమే ♦ నాశించునే బేలయుక.

రాజా ! బొబ్బిలిపుగంబునం బుట్టినపిల్లికినిం బిఱికికండ యుడునని
నీవెన్నటికిం దలంపకుము. ఏవారు పీఠెవ్వరును బ్రాణంబు లాశించి
యున్నవారు కాదు చిచ్చులుగుటకు నైన సిద్ధంబుగా నున్నవారు.
వారికీయుద్ధం బెంత ? ఇట్టిచో నిట్లానతిచ్చుట ధర్మంబు కాదు. ఇంక
నీనిచారంబు దక్కి కార్యంబు దెసవాడవు కమ్ము. లెమ్ము.

రంగా—పీరాధిపీరులారా ! మీరెల్లరు నాప్రాణబంధువులనియుఁ
బ్రాణంబులకుం దెగించి యున్నవారనియు నేనెఱిగియుఁ గార్యాం
తరవ్యగ్రహృదయుండ నగుటగజేసి యెఱుంగనివాడఁ బోలె నిట్లం
టిని గాని వేఱొందుగాదు. దీనికి మీ రెంతయుఁ జింతింపకుండు. నా
పేరుగాని భారం బంతయు మీదియే. ముమ్మరతుదుమ్మ నైన్యంబు
వచ్చి పడుచున్నది. లెండు కట్టాయితంబు గండు.

శా. లాహూళాను తురుమ్మ నైన్యముకులన్ ♦ లాసూ పరాసీలకుక
బ్రోడల్ తేడలు గా నమర్చబడిరే ♦ పుం బ్రాపు దీపింపఁగా
నీడంబోవక వచ్చునాబలఁగ మెం ♦ తేడీల్పడం జేయువాఁ
డీడన్ మేల్దళవాయి గా నలుప రా ♦ దే మీకు మీసేనకుక.
ధర్మ—రాజా ! ముంజేతికడియంబున కద్ద మేల ?

ఉ. దండితవీరవైరిజని ♦ దర్పవిదారణదారుణాస్త్రిఁ డా
ఖండలశస్త్రతుల్యనద ♦ ఖండపరాక్రమవిక్రముండు మా
ర్తాండసదృశశీర్షకరుఁ ♦ డాహవదోహాలమత్త చిత్తుఁ డీ
గండరగండ యైనయిను ♦ గంటిన్మసింహ నృసిహం మీతఁడే.

అందఱు — (మేలు మేలని పలుకుచున్నారు.)

రంగా — క. మామా! సేనాపతివై

మామానము గాచిపుచ్చు * మా యింక మీదన్

మే మెల్ల నీదునుడిలో

నేమెయి వర్తించుచుండు * మీయుద్ధమునన్ .

(మెడలో బూలదుండ వైవ అందఱు శరతాశ్చస్యములు చేయుదురు)

నా — రాజా! సేనాపదంబున కంతసమర్థుండనుగాను, అయినను భాగ, బంతయు నాపై, బెట్టినారు కావున దేవరచూజునుసార, బునం జేతనై నంతవట్టు కార్యంబు దెసవాడనై ప్రసర్తించెదం గాక (కలయం బుకించి) ఓహో! ప్రధానయోధులారా!

సీ. రేబవల్ విడకుండ * నొబత్తు మ్రోగింపుఁ

డెల్లబలంబు లా * యితము గంప

కోటకొమ్మల మీదఁ * మేటిసాధనములు

పాదుకొల్పుఁడు కత్తు * లూది కొనుడ

మందుగుండు తుపాక్ * లందంద నిల్పుఁడు

కాంగఁ బెట్టుఁడు నూన * కాకఁ దేజ

నలుగులు బల్లెము * ల్లలి సాన బట్టుఁడు

విండ్లమ్ము లందుఁడు * వేలకొలది

గీ. కరుల హరులను గై నేసి * కడల నిల్పుఁ

డువ్వుములమీద సామగ్ర * లుంచికొనుఁడు

పరిఘ నలుచక్కి దారుల * భద్రపడుడు

బురుజుగము లెక్కి జోదులు * పోరుకొనుఁడు.

మఱియుం గొకర్లపూడి వేంకటరాజు పశ్చిమంబునను, చెలికాని వేంకయ యుత్తరంబునను, దామెర ధర్మారాయఁడు తూరుపునను,

చెలికాని నరసయ్య దక్షిణంబునను వారివారి సేనలతో బురుజులెక్కి-
కోటను రక్షించుచుఁ బోరుచుందురుగాక. నేను నాయోపినంతవట్టు
కోటచుట్టునుం జుట్టివచ్చుచుఁ బోరుచుందురు.

రంగా—మంత్రివర్యా! మనము దుఃఖోపాయంబునకు మున్ను
రెండుపాయంబులు మాత్ర ముపయోగించితిమి. మఱియుఁ దృతీయో
పాయంబునుం బ్రయోగింపవలసినవిధి యున్నదా లేదా?

నర—రాజా! దానం బ్రయోజనం బిసుచుంతయుచులేదు కాని
దేవరచిత్తంబున సస్యధా ప్రవర్తించుట నాయుష్టంబుకాదు, కావున
మఱియు సొక్కరాయబాగిం బుస్పికడ కనుపుటయే యుత్తమము.

రంగా—మామా! దానికి నీవు తక్కు మఱియెవ్వరు సమర్థులు?
నీవే పోయి నేర్పునం బ్రవర్తించి రమ్ము.

పెంగ—క. అన్నా! క్రూరులు వారలు
మున్నీ ధర్మావసీతుఁ ముట్టడి పెట్టక
గన్నారఁ గనియు వినియన్
మిన్నక మఱి యితని నంప ఁ మేలే యటకున్.

నగ—క. న న్నేమిసేయఁ గలవా
రన్నరనాథుఁడును బుస్పి ఁ హైదరుజంగున్
దిన్నఁగ నాకడ మఱియే
మన్నం దల లూడ వేయ ఁ నా? తెగి నత్నా!

రంగా—అమాత్యశేఖరా! పరాసుపై న్యంబు వచ్చి కోట ముట్ట
డించి యున్నది. నీవు తక్షణమ రావలయు నని పాపారాయని కోక
జాబు వ్రాసి పంపుము.

నర—(తాళపత్రము లిఖించి) ఇటులారా! మీరు కూడగాయ
లమ్మకొనునట్టి స్త్రీల వేషము వేసికొని రొట్టెలనడుచు నీజాబు వెట్టి

తురికలకుం దొరకకుండఁ దప్పించుకొనిపోయి రాజాముకోటలోనున్న
మన పాపారాయని కిండు. నేర్పునం బ్రవర్తించి రండు, (జాబిచ్చును)
భటు—చిత్తము. (జాబు గొని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

(తెరలో రణభేరి మ్రోగును)

రంగా—(సంభ్రమముతో) వీరాశ్రేయలారా ! అదిగో రణభేరి
మ్రోగుచున్నది. తెండు. మీరెల్లరు యుద్ధసన్నద్ధులు కండు. నే
నంతఃపురాంగనల సూరార్చి వచ్చెదను. (అసిలేచుచున్నాడు.)

(అందరు లేచి నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ఇది తృతీయాంకము

— — —

శ్రీ బొబ్బిలి యుద్ధము

చ తు ర్థాం క ము

స్థలము ! కోటలో గోపాలస్వామి మందిరము.

[పురోహితుడు పూజించుచుండ దాసీలక్ష్మి యుపచారము చేయుచుండఁ గుమారునితో మల్లమాదేవి ప్రవేశించుచున్నది]
మల్ల—ఓభట్టార కా!

మ. గగనీలోకము దైవమగ దలకు నాదైవంబు మంత్రంబులం దగులున్ మంత్రము బ్రాహ్మణోత్తములపాల్ తథ్యంబుగా బ్రాహ్మణుల్ జగతీదేవులు తత్త్వపారసమునన్ సర్వాధులున్ వ్రీల మేలగు మీరిట్టి మహానుభవు యెద మ మ్మాలించి రక్షింపుడి.

గీ. అధు లడఁగించి వ్యాధుల † నవలఁ ద్రోలి

మృత్యుదారిద్ర్యములు తల † లెత్తకుండ

సలిపి జగ మేలు మీపాద † జలజములకు

మొక్కు చూటిమి మమఁ బ్రాణ † దిక్కు మీరు.

పురో—అమ్మా! బ్రాహ్మణప్రభావం బిట్టియదియే కాని దైవ మనుకూలంప నప్పు డెవరేమి చేయఁగలరు? కానిమ్ము మన కీ గోపాలమూర్తి యిష్టదైవంబు గదా. ఇతని నేవించిన సకలార్థసంసిద్ధి యగును గావున నితనిం బ్రార్థింపుము.

మల్ల—(లేచి చేతులు జోడించుకొని)

మ. కలదైవంబవయై ప్రభావనిధివై † ఘోరామయధ్వల సివై కలకాలంబుగ నిచ్చుటకొ నెలసి మా † కష్టంబులెవ్వేళలం

దొలగంగ జేయుచు మమ్ముఁ బ్రోతు విపుఁడీఁదుఃఖాబ్ధిలోనుండిమా
 కొలమెల్లం దరిజేరఁ జేయవె దయన్ ♦ గోపాలచూడామణీ,
 కోకిల, పిఱంగిగములను బరింగిమూఁకలు ♦ వేలకు వేలయి ప్రోలన్
 దురంబు సలుపఁగఁ గరంబువీఁచు ♦ బుర్గముచుట్టునుజాలన్
 బిరానఁ గవిసిరి స్థిరానుభావము ♦ పె పుఁ బోయదు రేలా?
 వరాలోసఁగిదయ మొరాలకింపవు ♦ భార మొక్కోయదుబాలా
 గీ, లక్షలకొలంది నీకోట ♦ వీక్షణముగఁ
 గూల్చు నీవారి సమరాగ్నిఁ ♦ గూల్చునంచె
 మూఁగికోనియుండెఁ బరిసేన ♦ లాఁగ లేము
 మమ్ము మామానమును గాంచి ♦ మనుసవయ్య,
 (కుమారుం జూపుచు)

ఉ. ఈసువొక్కఁ డీకులయు ♦ నింతటి కీతనిఁ గూర్చినివ్వరిన్
 మానుగ రాజ్య మేలుకొను ♦ మార్గమునన్ బ్రతికించి ప్రోవరా
 దా నిను వేఁడుకొంటినిగ్మ ♦ తాంబల్నినై సకలంబు నాశనం
 బైనను సంతసంబ సుజ ♦ నావ్యయపాలక! గోప బాలకా.
 పురో—హా! హా! దేవీ! యేమియిది? నీకొమాదు నొక్కరుని
 మాత్రము బ్రదికింపు మనియుఁ దక్కిన సకలంబు నాశనంబైన సంత
 సంబనియుఁ బలుకుచుంటివి? ఏమి యాయశ్లీలము? ఏమియాయమంగ
 శము? సర్వదా మనకు దైవము మేలుసేయుగాక, పాపము శమించు
 గాక, యమంగళ మడంగుఁగాక.

మల్ల—హా! హా! ఎంతపాప మెంతపాపము! మాకులమునంతకీ
 యొక్క నిను వుండెననియు, మమ్ము రాజ్యమేలుకొను నట్లు చేయు
 మనియు సర్వవినాశకరోప్రదవంబు వచ్చినది సమ్మతంబు కాదనియుఁ
 బలికిన నాపలుకశ్లీలంబుగాఁ బరిణమించినది, అయ్యో! అయ్యో!
 దైవము నానోట నెట్లుగాఁబలికించినదో? ఏయమంగళమురానున్నదో

హాహాహా!!! (గుడిలో బెద్దచప్పుడు వీపము లాటిపోవుచున్నవి.)

పురో. — ఏమి ఈ యమగళయ! ఏమి ఈ యమశబ్దము! దేవీ! యేదో కీడు మూడఁ దలఁచుకొనియే యున్నది

గీ. కలుగఁ బోవు శుభాశుభ ♦ కర్మములను
నరుల కెఱిగించుటకు మున్న ♦ నలువుమీఱ
ఘనుడు సర్వజ్ఞుఁ డుండేవుఁ ♦ డనఁచునట్టి
దూత లనఁగను శరీరమున్ ♦ దోచుచుండు.

మల్ల — హాహా! దైవసంకల్పము! హా! పరమేశ్వరా!

చ. అనదల మై నశింపఁ దగునట్టిది ♦ కాలమువచ్చి మాపయిన్
బెనగొని యుండె నిట్లు, ఖల ♦ వృత్తిని దొల్లిటి బాములందు మే
మొనరించినట్టి నువ్వులైతిం ♦ కున్నఫలం బిది దీని మేను పొం
దనగు నెవండును న్విధివి ♦ ధానము దాటఁగ నోపఁ డక్కటా!

గోపాలమూర్తియు నాపాటుఁ జూడ లేనివాడుంబలె బళ్ళాన్ము
ఖంబు పెట్టినట్టు నాకుఁ గూడగట్టుచున్న వాఁడు. స్వామీ! యేమి
నా దురవృద్ధము!

మ. ఖలు లీవెల్పు నిరీకై చుములతన్ ♦ గర్భుర దంచునా?

నలవంతంబకు నాదు కంఠ విలసై ♦ చిన్తించి త్తార్తినా?

తొలగింపఁ బడరాని పీడ యని బీ ♦ తుం గొంటనా? యిట్లు ల

వ్వలమోమై తిది యేమిసాయము దయన్ ♦ బాలింపు గోపాలకా!

(కుడిక న్నదరుటను సూచించి) హాహా! ఎట్టిశుశ్మకునము లగు

చున్నవి. హాహా! పరమేశ్వరా! (పడి మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

దాసి—(పొదివికొని శైత్యోపచారములు సేయుచు)

సీ. చచ్చినసుతు నగ్ని ♦ సంస్కారమునఁ గూర్చు

విధిఁ జుద్రమతి చాల ♦ వెఱలఁబడదె

యడవిలో మిగఁడు తి ♦ న్నెడబాసి పోయిన

దమయంతి యెంతో సం ♦ తాపపడదె

తనభర్తప్రాణమూల్ ♦ గొప్పోవు యమునితో

నెదిరించి సావిత్రి ♦ గొదలఁ బడదె

ఱక్కెనమూల ♦ చిక్కనంబడి విదే

శమున సీతాదేవి ♦ శమలఁబడదె

గీ. అదులు సభలోనఁ గొని మాన ♦ హానిసేయ

నడలి పాంచాలిపుత్రిక ♦ బడలు వడదె

మఱియు నెందఁ జెందఁజొ సతీ ♦ మఱుఁగు మఱుఖ

మందరే దీని కింతేల ♦ మందఁచూస.

తల్లీ ! ఊరికిల్లు మూఱికిల్లుము, నీకట్లల్ల తల్లగఁగడ నీకునూరుం
డెట్లుడిల్లపోయి బిక్కచఱచియున్న వాఁడోనూడును. గీరస్వాంతవు నీ
కింత వలవంత తగను లెమ్ము సేదదేరి కార్యంబు దెసగానపుకమ్ము
నీప్రియుండు మహాబలపరాక్రమ వంతుఁ డింతో నీ పరాసులనెల్ల
బరాసులం జేసి నీకామోదం బాపానంపఁ గలఁడు. ఉమ్మలింపకుము,
చిత్తవికారజమ్ము లగు శకునమ్ములు విఫలమ్ములగు నమ్ము, చింతా
జ్వరసంతప్తచిత్తవగు నీకిప్పుడన్నియు నసశకునము లుట్లే తోచుచు
న్నవి. కానిమ్ము. వీని కనేక శాంతిక పాష్టికవిధు లున్న వని చెద్దలు
చెప్పుదురు. బ్రాహ్మణసమారాధనంబు గావించి ప్రతిక్రియఁ జేసికొం
దము, కొందల మందఁకుము లెమ్ము. కష్టసుఖాబు లెట్టివారికిని గావడి
కుండలు. (వింజామరి వేయుచున్నది)

మల్ల --- (లబ్ధసంజ్ఞయై లేచి) అయ్యో ! నాకెట్టి పాడుకల వచ్చి
నది దైవమా ? నే నేమి చేయుదు నోయి !

చ. బలుపుగఁ బుట్టిపుండు సలు ♦ పన్ వెతఁజెందుచునుండ దానిపై
నిలువున మోడు గొట్టినటు ♦ నేఁ బెగఁడొందుచు గోపబాలునిన్
గొలువఁగ రా నమంగళమాఁకూడఁగవచ్చెను దుర్నిరుత్తముల్
కలలునుగీడు చెప్పి మదిఁ ♦ గాల్చుచు నున్న వింకెట్లాదెవమా.

దాసి—అయ్యో! కల యేమి? నీకు నిద్ర యెక్కడ? పగటి కలలు పోయిపవచ్చునా? అయినను నృత్యంతమేమి?

మల్ల—నాకల నిక్కవగునిచే తోచుచున్నది. విను. నేనిపుడు దుఃఖాక్రాంతిచిత్తనై మూర్ఛబడి యుండ నాకంటి కొక్కనల్లని పురుషుండు పొడుగునం బొడకట్టి నట్టయ్యె. అంతలో నాఘాతుకుండు నామంగళసూత్రంబు ద్రెంచి నామగనిం గట్టిగపట్టుకొని పోవుటకుం బయత్నించె.

(తెరలో) ఓనోరీ! మహాపాతకనర్తీ! క్రూరాత్ముడా! ఎవడురానీవు?

శా. నేనుండన్ నను గట్టి నాదుగరితిన ♦ జేముట్టి తత్కౌతసూత్రామానప్రభదూరజేసి కనట ♦ వ్యాపారముం బొంది తొరా! నన్నున్ నిపుఘాతకల్పనమనున్ ♦ రంగక్షయవల్లభున్ గానం బాలపు రాధరన్ బ్రదుకగా ♦ గాంక్షింపవా! దుర్లభ.

శా. పాతాళంబున దూరినన్ మఱి సభో ♦ భాగంబునం బాతినన్ స్థితాంభోనిధి డాగినన్ దెసలకు ♦ ద్వేగంబుమై నేగినన్ భూతప్రేతపితృచళాకినులతో ♦ బోరాడగా మూసినన్ సీతల్లిం గతపుత్రం జేసెదను ని ♦ ర్నిద్రాసిపత్రంబునన్.

(అని చదువుచు మహాగ్రోధమున గత్తి జళిపించుచు రంగారావు ప్రవేశించును.)

రంగా—దేవీ! నిన్ను గొట్టి నన్నంగట్ట నెంచినమష్టాత్ముడేదీ! వాని నీక్షణంబున నీకరవాలంబున కాహారంబుగావించెద.

మల్ల—హా! నాథా! సకలజగదేశవల్లభా! అనాథను నన్ను రక్షింపుము. రక్షింపుము. (కాళ్ళమీద బడుచున్నది.)

రంగా—(లేచినెత్తియూతొచ్చుచు) దేవీ! నిన్నుగొట్టి నన్ను గట్టనెంచిన మష్టాత్ముడేదీ! వాని నీకరవాలంబున కాహారంబుగావించెదను.

మల్ల—(కంట నీరుపెట్టుచు) నాథా! నీవుండ నిన్ను గట్టి నీ ప్రాణేశ్వరిం గొట్టువా డెవ్వడు?

రంగా—ఎవ్వఁడును లేడా? లేనిచో ని క్లేల పలవించితమ?

మల్ల—అది దుస్వప్నము మహారాజా!

రంగా—ఈ బేలా యేలా యిటు దీ

నాలాపము లాడుచుంటి? ✱ ఎకటా తగునే

జాలిం బడ రంగమహీ

పాలుని సతి వయ్యఁ జింత ✱ పాలైతి గదే

మల్ల—పాణేశ్వరా! మనకన్నయు చున్నిమి త్తయులే తోఁచు చున్నయవి. దుర్నయఃలావై యింతో బోయచూని సంధి జేసికొని కులంబు రక్షింపు మోదాక్షిగ్యునిధి! నీకు నమస్కారము

రంగా—సంధి చేసికొని నెంతయో ప్రయాణించితిని గాని యది పొసంగినది కాదు. యుద్ధమే సిద్ధమైనది.

మల్ల—సంధి వచనంబు లెట్లు నడచెను?

రంగా—“మీ కీవలసిన పన్నునంతయు నిచ్చుటయ కాక మఱి యెంత పైకమైన నిచ్చుకొందును. మూపైఁ జలుం బుడిగి తొలంగి పొం డనినఁ బరాసుల బూసి రోసంబున నన్ను విజయరాముని కాశ్యపబడి ప్రార్థింపు” మని చెప్పినాడు. దానికి నే నంగీకరింపలేదు.

మల్ల—(చేతులు జోడించుకొని) జివితేశ్వరా! దాసురాలి ప్రార్థన లంగీకరింపుము. కోపింపకుము.

చ. వయసునఁ బెద్దవాఁడు బలఁ పంతుఁడు క్షత్రియుఁడర్థవంతుఁడున్
భయరహితుండు బుద్ధిదొంఁ ప్రాపకమం గలవాఁడు రామరా
క్షసుమును గోరి లేని యిపు ✱ డాయన సఖ్యము చేసికొంటయే
నయమననొప్పుఁగా ని జనఁ నాయక! యెఁగొకఁడై నముప్పగున్

ఆ. వె. దాసురాలిమాట ✱ త్రోసివేయక చిత్త

మండు నాగ్రహంబు ✱ నాననీక

యాలుగోల బాలు ✱ గోల గాకుండఁగాఁ

గులము నెల్లఁ బ్రోవఁ ✱ దలఁపు మీశ.

రంగా — (ఆగ్రహయితోఁ ద్రోచివైచి) చీచీ మూఢాత్ములారా
ఉ. ఏమిటి ప్రేలితీవు గుణ హీనుఁడు రాముఁడేండు కాభులన్
మేము కులాభిమానమును † మీఱి, పరాక్రమ ముజ్జించి, నే
వామతిఁ జేరి మ్రొక్కి ఖల † పద్ధతిమై బ్రతుకుంగఁ బొడియే
యీమెయి నిచ్చుకంటె నశి † యించిన గూడదె పోయిషుబునన్
పరాక్రమైక జీవనుల సుబాబ్బిలివారందఱును జూపం జూపసిద్ధులుగా
నున్నవారు. భయంబయేని యంతఃపురాంగస లెల్లర బాలవృద్ధసమే
తంబుగా నొండుకడకుఁబుత్తుము; పోయి బ్రాణములుకాపాడుకొనుఁడు.

మల్ల — (గడగడ నడంకుచు) ప్రాణేశ్వరా! స్త్రీచాపలయునం
జేసి బేలనై తెలియ కాడిన నాపలుసల కలుకఁ జేదకుఁడు. సర్వలోక
రక్షాదత్తు లగువీరపురుషులీ పోవుచున్న మాకు మాత్ర మీ ప్రాణం
బులు రక్షణీయంబులా? నీగును పొరుపాభిమానంబులు గలవెలమ
కడుపునం బుట్టితిని గాని నీటికిపందను గాను. సమయానుకూలసా
మంబునఁ గార్యసాధన మగునో యని యుట్లంటిని గాని మఱి యెందఁ
మియుం గాదు. నాతిప్ప నైచి కాచి రక్షింపుమని ప్రార్థించుచున్న
దాన (పాదములపైఁ బడును.)

రంగా — ప్రాణేశ్వరీ! ఇప్పుడు గదా వీరపత్నివైతివి, వీరమాత
ననిపించుకొనుభాగ్యము నీకుఁబట్టలేదు. దాని కెవ రేమిచేయఁగలదు?
ఇంక నీవతలంగంబునఁ జింత దక్కి యుండుము. కుమారుం ద్రుచ్చి
కాఁగిలిండుకొని నాయనా! చిరంజీవీ! నీవు —

చ. పెఱిగియు బెద్దవాడ వయి † పిదైలు నేరచి యుద్ధభూములన్
గఱకరి శత్రులకా నఱికి † క్రాలగ జూచెడుభాగ్య మయ్యును
దొరకం పోయెఁగా కొడుక! నోముఫలం బిటు లుండె నక్కటా
నఱి గలవాడవై కులము † నీటికిఁ దప్పకు మయ్య యెప్పుడున్.

క. నీ తాత తండ్రి తాతయు

నీతండ్రియు నెట్లు మనిరొ † నీ వట్లు జగ

అప్పుడు మొదట నాడుకుంటున్న

నే నాను నా తన బావర్ప + నానుగుము తండ్రి.

(కన్నీరు విడుచుచున్నాడు.)

[తెరలో పిరంగులు పేలును, అంత సందర్భమున గండుప్రవేశించి]

కంచు—మహారాజ! మహాయుద్ధ మగుచున్నది.

రంగ—అప్పుడే యుద్ధమా? మనసేనాని వచ్చినాడా?

కంచు—మన చుట్టూపురి పూడా పగలరానుండు గాయబారిము
కుదరమిం జేసి యిప్పుడే వచ్చినాడు.

రంగ—నాకడకు రానికారి ఎం జేయ?

కంచు—అతిండు వచ్చునప్పటికే వేనవేలు శత్రుసైన్యంబులు
వచ్చి మనకోట చుట్టునుముట్టడించి పిరంగులుగాల్చియు, తుపాకులు
పేల్చియు శాసంబును వలపియు, కత్తుల మొత్తియు నీటెలం బొడి
చియు, బోలు నిచ్చెనల మెంటు గోడపై కెగ్రాకియు, హతీయు
ననేక విధోపాయంబులు మనవారిని డీకొని నీకగ బోరాడుచుండురి.
అది చూచి తానను కదలి రా ననువు పడక పోయివచ్చిన వృత్తాంత
మంతయు నాతోజెప్పి నన్ను మీకడ కనిదినాడు మహారాజ!

రంగ—అక్కడ నడచిన గాయబారి మేమి?

కంచు—మనవరసరాయుఁ డొక్కొంత సైన్యంబుతో బుస్సి కడ
కరిగి “మమ్మ గామరాజు కాళ్ళు బడుమనుటయు బొబ్బిలిని విడిచి
పొమ్మనుటయు నీకు దగదు నీకు గావలసినంత సామ్రాజ్యదము.
పరాక్రమైక జీవను లగు మాతోఁ గయ్యమునకఁ గాలుదువ్వుట మీ
కును విజయరామునకుంగీడున కాకరంబగు. మాపరాక్రమం బెట్టిదంటి
నేని వినుము. మాన్ను తుమ్మలగుంటయ్యుద్ధములో లక్ష సైన్యముతోగోపా
లరాజును, బలుసంపాటి మేటియ్యుద్ధమున నేడువేలయేనుగుదండుతో జగ
స్వాధిరాజునుబొబ్బిలివారి నెదిరించి నాశనంబగుటజగద్విదితము. అది

యటుండ నిమ్మిపు డీకతివచుజనంబుతో విజయరామరాజు నెసరింప జేసి మీరు తటస్థులై నాచుచుండుడు మేము గెలిచిన విజయనగర రాజ్యము మాకును, అతడు గెలిచిన బొబ్బిలిరాజ్య మతనికి నప్పించుడు. నుజ్జాతియైన రాజుమీట నమ్మి మీరు మాపైఁ గత్తిగట్టుట ధర్మము గాదు. ప్రాణము లాసింపక మేము న్నవారము. పోరైనచో మీరు మఱిల యాదేశంబునకుఁ బోవుట లేదని తెలిసికొమ్ము” అనిన నతండు కోపించి హైదరుజంగుం నిలకించిన నతడు నరసరాయనిం బట్టనెంచిన నతండు వారి నెల్లం దునాతునియలుచేసివచ్చి మనవారిం జేరి పోరుచున్నవాడు.

రంగ—హాహా! దుష్కృతనాదులు శ్రీకృష్ణునిం గట్టనెంచినట్లు దుర్మార్గుడు మన నానరాకునిం గూడఁగట్ట నెంచిరా? కానీ మన సేనాధిశ్వరుండు మంచి యే చేసి వచ్చినాడు కంచుకీ! మనవారెట్లు పోరుచున్నారు?

కంచు—మనవారెల్లరు కోటకొట్టులెక్కి చెక్క చెదరక చక్క నిలిచి నానావిధాయుధావ్యావైశద్యం బతయు నగపరచుచుంజిరి. రాజా! మనయోధులమాట నెప్పనేల! మనదాసీజనంబునుం బురుజులెక్కి గోడలెగఁబ్రాకినచ్చువారిపై కాఁగిన నూనె చల్లియు జిగురు బళ్ళు నోసియు, గంఠోపలాబులు జూచిడిచియు, చీపుతాటియాకలం బెట్టి హరిం దగులఁ బెట్టియు, జజాములుం జిచ్చుబుడ్లు దోరలుం జిమ్మియు మఱియు ననేకవిధంబులం బీరువోక పోరుచున్నవారు.

రంగ—ఆహా! మనపై దాసదాసీజనంబునకుఁగూడ నెంత విశ్వాస మున్నది! సరే మనయోధు లేని చేయుచున్నవారు?

కంచు—మనయోధు లెల్లరు నా యాస్థానంబుల నిలిచి ఘోర యుద్ధము చేయుచున్నవారు, నారసింహుఁడు నపరనారసింహునివలె జూడనొప్పి యెల్లడం దాన యగుచు నవక్రపరాక్రమంబు నెఱపు

చున్నవాడు. మఱియు మన పడాలరామన్నయు, ముత్యాలపాప య్యయు బారుటేటలతో వేయిమందిని స్రుందించినారు.

రంగా—బలిబలీ! వారు నాకు నమ్మినబంటులు కదా! కంచుకీ! మన వేంగళాయ్ డెక్కడ? అతడు నాతమ్ముడని పరాసులకుం చెలిసెనా? లేదా?

కంచు—అతనిం బరాసులగు పరాసులేమి తెలియ గలదు? సైదరు ప్రముఖముష్కరతురుష్క సైన్యమంతయు శాగుగా గుర్తించినది.

రంగా—(సంతోషముతో) ఏమీ! నాతమ్ముడు పరాసులంబరాసులంజేసి తురుష్కులం దూలపుచ్చినాడా! మేలుమేలు! తమ్ముడా! మేలుమేలు—(తెరలోఁ గలకలము ఫిరంగులు పేలును)

రంగా—(ఆశ్చర్యించి) ఓహో! మహాసంగ్రామ మిగులున్నది. శత్రులుక్కుమిగిలి నల్లు వినవచ్చుచున్నది. నే నిటనుండ మనం బొప్పక వేగిరించుచున్నది, దేవీ! నే నిదె సమరంబునకుఁ బోవుచు న్నాడను. నీ విట బ్రాహ్మణారాధనంబు గావించి యుక్తప్రకారం బునం బ్రవర్తింపుము. మానము గాపాడుకొనుము.

మల్ల—(తల నంచి కన్నీరు విడుచుచు) హా! నాథా! మ. ఇక నీజన్మమునందు నిన్ గరుట లే + దీపేదరున్ వెడి యిం కొకలోకంబున నెప్పుడో కలుగ న + య్యో జీవితేశా! మొగం బొకమా టిట్టులు చూపు మీకనులతో + నొపై ననీరూపుచూ చికడుం బొందిక డెందమందునిలుపన్ + జింతింతు నశ్రాంతమున్. క. సతతమునీరూపము నే, మతెందలఁచుచుమరణ వేళ + మఱువనయేనికొ గతిగలదునిన్ను బొందఁగ, నతికరుణా మేముచూపియరుగుమునాథా

రంగా—(చేయిపట్టుకొని) కాంతా! నీకింతసంతాపము చెల్లదు, ఎంతవారికిని జా వెప్పటికేని దప్పదియే విను.

మ. పురుకుత్సప్రభృతుల్ ధరాతలము సం + పూర్ణప్రభావంబుననే బరిపాలించి యొడల్ త్యజించి దివముః బాలింపఁగా నేగి రొ

కృ. దుఁడున్ శాశ్వతవిష్ణుకల్పకముగాఁ | గన్పట్టిరే నేలపై
వరకీర్తిం జనువారు చచ్చియును జా వం బోన రెప్పట్టునన్.

అజ్ఞానురాలవయి నిపు దేనికికించుకవకుము. ఏదియెట్లుకానున్నదో
యది యట్లు కాకమానదు. మనముచేయఁ గలది యితయునులేదు.
సర్వమును బురాకృతిగలుగు గలుగుచుండు కావున నీవు దేవురించుచు
గాలగలు వృధసేయఁ పరంబు విచారించుకొమ్ము పోయివచ్చెద
ననుజ్ఞ యిచ్చు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మల్ల - హాహా! మహాకాశె శిష్టానందము! అంతబలమువచ్చి
వడిన నావంశ యైన వంశబంధు శాంభునిబడి యున్నవాఁడు! చంద
బుద్ధిగను నేను అజ్ఞానమున జేసి యుచ్చుబయిని ప్రాపంచికసుఖం
బపేక్షించి మహాకాశమదిం గలంగుచితి నాహా! ఎంతిధైర్య మెంత
సాహస మెంతకౌర్యము! పురుషులన్ని రావువారే పురుషులు గాని
తక్కినవారిం జెప్పనలయునా? (పురోహితునింజూచి) భట్టారకా!
నీవుపోయి శాంతిక పాప్తిఁ గలుగులం దీర్చుము.

పురో—చిత్తము దేనిగారియాజ్ఞ. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మల్ల—చేటీ! విశురురామరాజుగారి యొద్దకు బంచిన కంచుకి
రాలే దేమకారణమో? ఆయన న సం దేశమున మనల ననుగ్రహించు
ననియే నా నమ్మకము.

దాసి—అమ్మా! దుర్భాగ్గుఁ డాతడు. నాకు మాత్రము నమ్మ
కములేదు అనునను సం దేశ మే నుని?

మల్ల.—విచుము.

శా. నాకుం దండ్రీవి నీవు నీసుతను నే | నాకష్టసౌఖ్యంబులన్

నీకు న్యాకోన నొప్పుఁ గావునను దం | ద్రీ నన్ను మన్నింపవే
లోకు ల్లాకులు వారికై స్వజనముచుక | లోడింపఁగా నొప్పునే
నాకుం గుంకుమబొట్టునిల్పికరుణా | రక్షింపవే మ్రొక్కెదన్.

అని నే నుపసన సందేశము. విజయరామరాజు పిల్లలగున్నవాడు కాని గొడ్డువాడు కాడు. నాదీనాలాపము లాలించి నన్ను మన్నింపక పోడు.

దాసి—దేవీ!—దేవర యీ సందేశము విన్నచో బ్రమాదమే వచ్చును.

మల్ల—వేగకటలక్ష్మీ! తల్లి లేని యీ పిల్లవాని భారము నీదియే సుమీ.

దాసి—అమ్మా! నీ పిల్లననుము. నీమగండు సకలశత్రుక్షయము చేసి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలంగలడు. విచారింపకుము.

కుమా—అమ్మా నాకు బుల్లి కత్తి తే వాల్లందగ్గి కొత్తి కొత్తి సంపాత్తాను. లచ్చిమీ! నన్నెక్కుకపో, అమ్మా! యేదనకే యేదవకే, బయ్యంలే దిప్పు డొత్తాను. (అని లేచుచున్నాడు.)

దాసి—అమ్మా! పులిపిల్ల పులిపుల్లయేగాని పిల్లిపిల్లయగునా? రంగారాయ మహారాజచంద్రునకు బుట్టిన పిల్లి కిట్లు కగుచునుమీ!

కంచు—(ప్రవేశించి) జయము జయము. మహారాజా! నేను విజయరామరాజు నొద్దకు సందేశహరుగడి నయి పోయి నచ్చి యున్నాడను.

మల్ల—ఏమి వృత్తాంతము?

కంచు—నీజాబు చూచి తానిట్లు వ్రాసియిచ్చినాడు.

మల్ల—దాని విప్పి నీవే చదువుము. వినియెదను.

కంచు—(విప్పి చదువుచున్నాడు.)

శా. నాకుం గూఁతురువంటిదాన వయినకా , రాజనృధర్మం బఁసి
జేకొంచున్ వధియించుటల్ విధి యికన్ ♦ నీనాథునిం జంపెదన్
నీకే నిచ్చెదఁ గొన్నియూళ్ళు భృతికిన్ ♦ సీతాలె బొట్టాపఁగా
లేకున్నందుల కాత్మగుండకుము త ♦ ల్లి | మల్లమాంబాసతీ.

మల్ల—(నివ్వెరపడి) అన్నా! అన్నా! అన్నా! దుర్మార్గుఁ డెట్లు వ్రాసినాడు! భేలనయి నేనట్లు జాలిగావ్రాసినా, నానాథునిం జూపి

నాకుఁ గొన్నియూళ్ళు భరణమిచ్చువంట ! హాహా ఎంతదాష్ట్యము!
 ఏతపాపము! హాహా! పాపాత్ముడా! కూరుడా! ఇట్లు వ్రాయుటకు
 నీచే యెట్లాడెనురా! కఠినాత్మా! నావ్రాతకు తాయయివంగఱుగును
 గాని నీచిత్తమొక కఠినమో కాశుతయివంగఱు లేదురా గురు
 ద్రోహీ! నాకెట్టియుత్తర మిచ్చితివిరా! పాపీ! చుడా! నీని పిల్లలం
 గన్న కడుపుకాదురా! (లేచి ముఖముతోచేతులు జోడించుకొని)

ఉ. నేను మహాపతివ్రతన • యేని బరార్తిని గోర నేని నా

మానస మెప్పుడున్ సుశృంగ • మార్గమునంద మెలంగునేని: కన్
 గానక భర్తఁ జంపి భర • గాబు నొసంచెద నన్నదుష్టభూ
 జానికులంబు నవ్వు మగు • సంగత కష్టము లంగి శుండుచున్.

మఱియు నన్నిట్లుడికించినవాఁడును వానిం బురస్కరించుకొని
 పాపంబున కొడిగట్టిన హైదరుజంగును నేటికి మూఁడవవాఁడు దుర్మ
 రణంబు నొందుదుడుగాక, వర్తకముపేర నీదేశముంజొచ్చి మహా
 రాజు కులంబులెల్ల మాయించి పరాక్రమంబున నాక్రమించుటయ
 కాక మమ్ము నున్నూలింప నెంచినసరాసుల కిటఁ బాలనాధికారంబు
 పటాపంచలగుం గాక. (అని భూమిం గొట్టుచున్నది)

కుమా—(తల్లిం బొదివికొని) అమ్మా! మా బాబియ్యగారితో
 కూడా వెల్లి వాన్ని పొరిచొత్తాం. అమ్మా! యేదవకే. యేదవకే.

మల్ల—(కుమారునిశిరముపుడుకుచు) నాయనా! మీ నాయనగారికి
 నీవు తోడుపడుభాగ్యము పట్టలేదోయి! మందభాగ్యులము; మేము
 నీయానంద మనుభవింప నోచుకొనలేదు. తండ్రీ! మే మెట్లయిన నీవు
 చిరంజీవి వయి బాబ్బిలిం బరిపాలించుచు గులం బుద్ధరింపుమా. మా
 యన్న! నిన్నయినఁ బ్రతికించుకొనుమార్గము తోఁపక త్రొక్కిళ్లు
 పడుచున్నవాన నోయి బిడ్డా! (జ్ఞాపక మభినయించి) వేంకటలక్ష్మీ
 చ, అరణపుదాదివీవు నను • నక్కటికంబునఁ గన్నవారినిన్

మరియును గొన్నవారిని సః మానముగా మదిలోఁ ధలంచుచున్

గురుతరభక్తియుక్తిని గాఢముగ నుంఘోనుచున్ నిరలంబు నానుడిన్
బరఁగుచుఁ గట్టపాఖ్యములఁ నాకయి యుంటివి గాదె యింతకుకా.

గీ. నాకుఁ బరమోపకారము • లోక మెన్ను

నట్లు చేయంగ వలసిన • యదను వచ్చె

నిపుడు నీవది చేసి సన్ • గృహను జూతొ

కాక కాదందువో కాని • కిమలపాణి.

దాసి—అమ్మా! యిదియేమి? నన్నింతగా స్తుతింపుచుంటివి? నీ
దాగినానీజనంబు ప్రాణము లయిన సునిర్మించుటకు సంసిద్ధముగా
నున్నదినుమి! సంతయుిపము నేజేను నయిన దేనోచెప్పుము.

మల్ల—ఓసీ! వేంకటలక్ష్మీ! ఇన్ముహూఃకఁద్ధంబున రావువా రెల్లం
దెకుట సిద్ధంబు ఆ గందర్భమ న నగలేపురాంగలకను మరణంబు
సిద్ధాంతంబు కావున సంతవృత్తాంకురం బగు నిక్కుచూరు నెటులేని
నీవు రక్షింపవలయు నిని నిన్నిట్లు ప్రార్థించుచున్నదాన.

దాసి—దేవీ! నన్నుఁజేమించి పెంచుచున్న రాణివాసమెపోయిన
నేను మాత్ర నివాపాడుకరీరమును గాపాడుకొనుచుండఁ గలనా? అట్లు
గాక కుమారుం బ్రదికించువూర్త మున్నగ జెప్పు మాట్టుచేసెదను.

మల్ల—సామర్లకోటలో నాచెల్లెలు జగ్గయ్యదేవి యున్నదికదా?
అట కీబాలునిం గొనబోయి విడిచి రమ్ము.

దాసి—అయ్యో! కోటచుట్టును శత్రువులు చుట్టడించియున్నవారు,
వారిం దప్పించుకొని నే నీకుమారు నెట్లు సామర్లకోటం జేర్పగలను?

మల్ల—వీనికి బ్రాహ్మణకుమార వేషంబు వేసి తీసికొనిపోమ్ము.
నీకీ కంచుకియఁ దోడువచ్చును.

దాసి—చిత్తము. దేవిగారియాజ్ఞ.

కుమా—ఊ! ఊ! ఊ! ఊ! నేను సామర్లకోట నెడ్డను. యుద్ధా
నికి వెత్తాను ఊ! ఊ! ఊ! ఊ! (మూలుగుచు గారాబము చేయును).

మల్ల—(దుఃఖించుచు) నాయనా! చిన
వేంకటరాయా! నీవు సామర్థ్యకోట కీ దాసీలక్ష్మితో పెళ్ళుముతండ్రి!
అక్కడ నిన్నుఁ బ్రేమించు నీపినతల్లి యున్నది. నీయున్నదమ్ములక్క
జెల్లెండు నున్నాడు. వారితో నీవు నాడుకొనుచుఁ బాడుకొనుచు
సుఖముగాఁ గొన్నినాళ్లుండవచ్చును దండ్రీ! నుటియు నా సామర్థ్య
కోటలో—

నీ. వన్నెచిన్నెలతోడ † వన్నెకెక్కి-నగురాలో
గున్నయేనుంగుఁ † నన్నొ గలవు
నొన్న కత్తులనాఁడు † పిన్నవస్తాదాఁడు
సాములగరిడీలు † చాల గలవు
నిన్నులపండు నై † కమలముల్ వికసింప
వెలయు కేళాకల్ † చెక్కు గలవు
చిరుకలు గోరువం † కలు నల్క-గనులపం
దుగ సేయు నుపవనల్ † మిగులఁ గలవు.

గీ. ఆటపాటలు ననువొండు † మేటిబొమ్మ
పేటికలు నాటకమ్ములు † వేటకుక్క
గములు సివ్వగులును బులు † లెలుఁగుగొడ్డు
గలవు బాబ్య చిహ్నముల్ † సలుపఁ దగ్గి!

నాయనా! నీవీ దాసీలక్ష్మితో నటకుఁ బోయి రమ్ము తిండి
కుమా—అమ్మా! సామర్థ్యకోటనుంచి మల్లి దీనితోదానా?
వత్తే నాకు తాయిద్దం పెత్తావా?

మల్ల—(దుఃఖించుచు) నాయనా!

శా. ఈజన్మంబున నేను వెండియును ని † స్నీక్షింపఁగాఁ గల్గు నే
యాజాడకో సృజియింపలేదు పధి కా † లాసన్నమైయుండెనా
కోజై వాత్మక! నీవు వెండియును రా నూరార్చి తాయిల్లమే
యోజం బెట్టగఁ జాలు దాని దయలే † కన్నట్టి నేనయ్యయో!

శా. నన్నుం గన్నకుమారి! నా భవనిధి! • నాచాలిభాగ్యంబు! నా
యన్నా! ముద్దులపట్టి! నిన్ గనినవా • రంతంతలం బట్టు వా
రెన్నందల్లియ్యనై నడండ్రియ్యినకా • హెచ్చించినన్ గుంచినన్
నిన్నుం జూచినఁ జూడకుండినను దం • డ్రీ! నీకు జగ్గాంబయే
హాహా! కుమారరత్నమా!

గీ. నిన్నుం గన్నది మొదలు గా • నేటివఱకు
నిమిష మైనను విడనాడి • నేడు నుసలు
చున్నయది లేదు నేటి కా • పన్నురాల
నగుచుఁ బరులపంచలకు ని • న్నంపుచుండు.

చ. అరనిముంబు నన్ గనమి • నచ్చుయెఁ తెగితి వమ్మయందు బా
వురు మని యేడ్చుచున్ బుడమి • బొడ్లుచునుండువు కోపగింతువు
కైఱుఁ దినిపింపఁ బోన నడ • కింశు వయోమము గన్నతండ్రి! ని
న్నర నెడు వారలెవ్వరిక • నమ్మయు నబ్బయు లేకపోయినకా.
నాయనా! నీవు పెఱిగిపెద్దవాడవై యువరాజ్యపట్టాభిషిక్తుడవై
బాబ్బిలిం బాలింపఁ జూచి సుతసింహు ననుమోహిని నుండ్రీ! నాకా
భాగ్యంబు లేకపోయినది గదా!

చ. కొమరులు లేక లేక తుద • కుం బగమేళుననుగ్రహంబునన్
కొమరుడ వీవుపుట్టి తని • కోరిక లీరిక తత్తనుండి రీ
యమయును నయ్యయున్నడచే నయ్యది యెల్లనుమూడునాళ్ళె నీ
సుముఖత వారి కెప్పటికీ • జూచెమభాగ్యములేక పోయెగా.
(దైర్యము తెచ్చుకొని తనలో) నేనిట్లు చింతించుచున్న ఫలవిఘాతం
బగుఁ గావున వేగిరింపవలెను. (పకాళముగా) చిరంజీవీ! నీవునీవారి
కీర్తింగాపాడుచుబాబ్బిలినిపరిపాలింపుము, పోయిరమ్ము. (నంకకిచ్చును)
దాసి—(కుమారు నెత్తుకొని) అమ్మా! పోయివచ్చెద. (కంచు
కితో నిష్క్రమించుచున్నది.)

మల్ల—(మహాధైర్యముతో) నామన కిప్పటికి విశ్రాంతిగలిగినది. ఇంక నేను నామగండును ఈతుచ్చశరీరంబులనిడిచి వీరస్వర్గంబున నిచ్చావిహారసౌఖ్యంబు లనుభవించెదము గాక. కాని నాకొక్క సం దేహము. నేనును దక్కిన యీ ముత్యపురాంగనలును బ్రాణములు పాయెపెట్లో తెలియకున్నది. పరాసులు చెలకేగి కోటలోపలికిం జొరకమున్న చురణోపాయంబు చింతించుట పరమశ్రేయము. నామ గండు గాని మఱియొకండు గాని వచ్చి స్త్రీల నెల్లరం ద్రెళ్ళనేసినచో ననుకూలంబుగా నుండునుగదా ! (అలోచించుచున్నది.)

[అంత మఱియొక దాసి ప్రవేశించును.]

దాసి—అయ్యగారూ! మన చెలికాని వెంకయ్యగారువచ్చి వాకిట నిలిచియున్నాడు. దేవిగారితో మనవి చేయు మని నెలవిచ్చినాడు.

మల్ల—పితృప్రతిమానులగు వెంకయ్యగారికిం బ్రవేశింపరాని తావులు గలవే? శీఘ్రంబున బ్రవేశ పెట్టుము.

దాసి—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

వెంక—(ప్రవేశించుచు)

చ. అనదలు బేలలున్ నింప ♦ రాధులు సాధువులున్ బత్రివ్రతల్
వనితలు వారిఁ జూపుమని ♦ వ్రాసెను నానుదుటన్ విధాత లోఁ
గసిగర మింత లేక, కను ♦ గానక తొంటిభవమ్ములందు నేఁ
బొనరిచినట్టిపాతకము ♦ వోయిది దీనికి నేరు దిక్కయో!

మల్ల—బాబయ్యా! యేమి యీ పెట్టితనము !

చ. తెలియఁగ నెంతవాడు నిలఁ ♦ ద్రెళ్ళిరి కాని యొకండు మిత్తిక
న్నుల మసిఁబ్రామిపోల్చుటక ♦ నుంగొనియే వినియే యెఱుంగమీ
పోలి నెఱునంతయున్ వినియు ♦ బూమె లెఱింగియు నుట్టిగట్టియు
య్యెల లిటులాగుచుండు మని ♦ యెంచుట పెట్టితనంబకాదో.

మ. మనకుం దక్కినజంతుశాలములకున్ ♦ భావింప విజ్ఞాన మొం
దొనరున్ భేదము, సర్వమున్ సమతమై ♦ నుండునుగదా జ్ఞానులై

చనుమీవంటి నిక్కమైనమృతికిం ♦ జర్చెంపగా న్యాయమే ?

మును రామాదులు వోవరేయొకడు నేభూమిని దిరుండయ్యెనే.

కావున నీ వెందులకును గొందలగుబాదకుము. నీ వెందులకు వచ్చి
తివో చెప్పము. రాజకార్యసిర్వాహుడవు కమ్ము.

వెంక—అగ్గ! మహారా జీకత్తినిచ్చి నీ స్వంతపురమునకు
బొమ్మని యాజ్ఞాపించినాడు వచ్చినవని నీవేమిటన నాకు నోడు
రాక పరితపించుచున్న పాడ నమ్మా!

మల్ల—అయ్యో! నీవు వచ్చిన పని నాని దేలియును దానికి నీవు
చింతింప నక్కఱలేదు. తొల్లి నల్లలు దీక్షించి త్రూకుకోకు ముట్టడించి
నప్పుడు వద్దొస్త్రముఖ రాజపుత్రులై వెల్లడను మానభంగ మగునని
చిచ్చునం బడి చచ్చి ప్రఖ్యాతి నందరే! మాకు నట్టిభ్యాతియే రా
దలంచుకొని యన్నది

వెంక—అమ్మా! నాకు జేతులొకన్నవి నే నెట్లు రాజాజ్ఞా
దీర్పక గలవాడనో తెలియకున్నది తల్లి!

మల్ల—చేతు లాడకన్నవి కాళ్ళాడకన్నవి వన్న మాటలం కట్టి
పెట్టుము. కార్యంబు దేసవాడవుగమ్ము. నాకామహారాజకత్తినిటు
తెమ్ము. నీవులోనికరిగి రాజాజ్ఞ నెఱవేర్చుము (కత్తిబుచ్చుకొనును)

వెంక—హాహా! పరమేశ్వరా! స్త్రీవధాపాతకంబున నన్నుం
బడవైచితివా! హాహాహా! (అని లోపలికి బోవుచున్నాడు.)

మల్ల—(కత్తికి నమస్కరించి)

మ. కలనైనం గలువక్రిమాభిముఖులై ♦ గన్నట్లు ధర్మస్వరూ
పులచే దేజమునొంది నీవు జగమున్ ♦ బ్రోవంగ నెల్లప్పుడు
ఖలులందు న్నెడుదానవేని దృటిలో ♦ నాకంతముందుంచి ననే
గలిరున్ గూరిచి జీవితేశుపదముం ♦ గావం గడే శత్రుమా!

(కత్తి యెత్తుచున్నది—తెర పడుచున్నది)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ బొబ్బిలి యుద్ధము

నాచి మూల కము

— ౧౨౭ —

స్థలము : యుద్ధభూమిలోని డేరా

[అంశదుబాసిలక్కన్నతో నాసేయండగు బుస్సీప్రవేశించుచున్నాడు]

బుస్సీ—లక్కన్నా ! యుద్ధనిశేషములేమి ! మనవీరు లెట్లు పోరుచున్నారు ?

లక్క—దేవా ! లాహూఖా పురిస్సరంబుగా మన సైన్యం బంతయు శోటబోనికి బ్రవేశించుట కనేక సాధనోపాయంబులం బ్రవర్తించునాడేసి జెట్టికిఁ జేరులు మూఁగినట్లు చుట్టును మూఁగి ముట్టడించె, అప్పుఁ జోటలోని దాదులెల్లయను బురుజులెక్కి నూనె గాచి పోసియు, తొలఱుప్పొయు, నగ్ని బాణంబు లేపియు పీఠెలం బొడిచియుఁ గత్తుల మొత్తియు, బోరి మనవారి నెల్లఁ బోఁ జేసిరి.

బుస్సీ—హాహా ! బొబ్బిలిలోనున్న దాదులకు సంత పోయవమా ? తరువారి ?

లక్క—శరపాణి నిరువాగు యోధులకును మహాయుద్ధం బయ్యెక. లాహూఖానుం డీసునఁ

బ్రోడతనంబున కొకింతి † మోసం బనుచున్

బోడిమిఁ దుపాకిగుండకు

పిడక వప్రమున కెక్కి † వెనఁగెం గడిమిన్.

బుస్సీ—హాహా ! లాహూఖా నెంతవని చేసినాడు !

(తెనకొండ బెద్ద కలకలము)

బుస్సీ—లక్కన్నా, ఆ హాహాకారం బేమి ?

లక్క—(పరికిరించి) పరాసువంశ శేఖరా! మహాప్రద్రవము వచ్చినది. లాడూఖాను కోటపై కెక్కి పోరాడుచుండ వీరు డొక్కరు చుట్టున నాతనిం దుపాకివాతంబెట్టినతం 'శల్లానదీ' యని క్రిందికి బిల్లమిరగబునేసి కూలినాడు.

బుస్సీ—హాహాహా! ఎంతసని జరిగింది! లాడూఖా నెంత పొర బాటుచేసినాడు! తాగు నేనా యుక్తండ్లె యుగం కోటయొక్కటకు సాహసింపవచ్చునా! ఆహా! బాబ్బిలియారెంతశూరులు? ఎంతధీరులు! వారితో వైరము వలదన్న నానూట పైదరు వినకపోయెనుగదా? అయ్యో! నేనాని వోయి నేనె లెట్లు పడుచున్నవోకదా?

లక్క—హాహాకారము నేనుచు మనపైన్య మెంతయు జెల్లాచెదరై పాతినం గాంచి పైదరుజరుగు చేయెత్తి పిలిచి లాడూప్రముఖులం బురికొలిపె; నారు నాని నిందించు కొనుచు దెగించి కోటపై నోటలేక పడిరి. పూసపాటిరాజు తనదళముతో వారికిందోడుబడియె అప్పుడు బాబ్బిలి యోధవరులు మహాధైర్యంబున నా యోధులంబు చేసి వారిం బాటు దరిమి రని తెలియవచ్చినది.

బుస్సీ—ఆరే! మాఅనూ విఠిగి పాటినాడా! హాహా వీరవరులార! రంగారాయప్రధానయోధులారా! మిరెంత బరాక్రమవంతులు!

లక్క—అది యంతయుం గనచున్న పైదరు.

తా, లాడూగూలెనులాసుమాఖ్యలు గడుకా + లావేదివెన్నిచ్చి తా దూడంబారిరిగర్వదేశములము + నోడించు నా పేరునుం బాడై పోయె నిది కేమిచేయుదును నా + వారెన్నగాం వేనవే నాడన్ స్వల్పమువారిగెల్పుటయుం గ + ప్లాసాధ్యమయ్యెంగటా. అని చింతాక్రాంతచిత్తుండై తత్తరంపడుచు నేనకాజ్ఞాపించె అప్పుడు పంతులగూర్కా, హుసనల్లిగూర్కా, సిద్దిబిలాల్, లాసూఖాన్, మొద

లగు తునుష్క మోధులును ఛత్రపతి రామచంద్ర ప్రభృతులలో విజయరామురాజును బుఱికిని తనుతను సేనలతో నగ్గడిచుట్టు ముట్టడించి నాడు మహాప్రభా!

(తెరలోఁ గలకము)

బుస్సీ—సందడియగుచున్న దది యేమి? చూడుము.

లక్ష్మ—(కొంచెము తేచిచూచి) హైదరుజుగురు విజయరామ రాజు నెవరినో యిద్దఱ నాడుచారింబట్టి యిటుకుఁ దెచ్చుచున్నారు.

బుస్సీ—ఎవరువారు? వారింబట్టి తెచ్చుటకుఁ గారణమేమి? సరేచిచారితముగాన (అంతఁ) స్త్రీసేవధారులుగుభలును, దక్కిన వారును ప్రవేశింతురు)

విజ—(సలాముచేసి) పరాసువంశాగ్రణీ! (భటులం జూపుచు) వీరిద్దఱును బొబ్బిలిదుర్గంబునుండి వచ్చుచుండనాకారవాక్పరాక్రమాదులం బట్టి మాకునుమానంబు పుట్టి పీః నిటుపట్టి తెచ్చితిమి.

హైద—వీళ్ళేబద్మాఫుల్ వున్నారు, వీళ్ళకి తగినా సిచ్చా సేయ వాలా వుందీ సర్కార్!

బుస్సీ—(పరికించి తలయూచి) మీరెవరు? ఎందుండువారు? ఇట కెందునిమిత్తము వచ్చియున్నారు?

భటు—అయ్యోరు! మేము అడంగులము మాది బా—కాదు గొల్లపల్లి. కూరలమ్మగో వొచ్చి మోతున్నాం బాబు!

బుస్సీ—ఇంతదండు వచ్చి చుట్టును ముట్టడించి యున్నది. మీరు భయములేక లోని కేదారిని వెళ్ళినారు?

భటు—బాబు! మాకు దండు బయ్య మే టండి మమ్మేమి సేస్తది? పెరటిదారిని కోటలో కెళ్ళొచ్చిన్నాం సామి!

బుస్సీ—మీరు తాండ్రపాపయ్య నెఱుంగుదురా?

భటు—తెల్లోరి లేస్తే లచ్చాపదికొండుమా ట్లోచ్చేవాళం పొయ్యేవోళ్ళం మాకు తెల్లా బాబూ! తెల్పు.

బుస్సీ—అతఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు? ఏమిచేయుచున్నాడు?

భటు—దొరగోరు! ఆదొరగోరు కోట్లనే వున్నారండి. యుద్దప్ప యత్తం సేస్తున్నారు. బాబూ! సెప్పలేమ్ ఆకత్తులేయ్ చుపాకులేయ్ లచ్చల్లచ్చగే మోగుసేశారు బాబు !

బుస్సీ—(భయముతోఁ దనలో) పాపారాయఁడు గోటలోనున్న చో నింక మనవని నున్నయే. కానివిచారిం చెదంగాక (ప్రకాశముగా)

ఇతఁడేనతో నతఁడు పొరుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడా? ఎట్లు పోరఁ గలఁడు?

భటు—అరికి బయ్యమేం బాబూ! సేత గత్తిముట్టారంటే మీ పిరంగీలు గిరంగీలు దుక్కుతుక్కుయి యెగిరిమోతాయి నాసావి రంగా!

విజ—పాపారాయనికేఁ బిగంగు లన్నభయమే లేదా? దానికేమి గాని అతఁ డిప్పుడు రాజాముఖోనుండఁ గోటలోనున్నాఁడందు రేమి?

హైద—వీళ్ళూ దొంగల్లాటూ సేస్తాడీ వుంది. వీళ్ళకీ తనిఖీ సెయ్యవాలా చుజూర్ !

బుస్సీ—మీమాటలు మాకు సందేహములుగా నున్నవి మిమ్ము బరీక్షించెదము.

భటు—అమ్మకో వచ్చినోళ్ళం మి మ్మొందుకండి పరిచ్చ! మాకా డేటుందండి ?

బుస్సీ—లేకున్నచో మాకు భయములేదు. మిమ్ము విడిచిపెట్టెదము. మీదుస్తులు వస్తువులునుం జూపుఁడు.

భటు—(భయముతో నొకరి లొకరు చూచుకొనుచున్నారు.)

విజ—ఏమి సంశయించుచున్నాడు? మీరు కూర అమృతవచ్చిన వారేని మీకీభయ మేల ?

హై—మీకీ పరిచ్చ సేస్తాం వోయ్. లిన్గా సూపూ లేకపోతే
తెలా పోతాడీ మీకీ ఖబద్దార్. (పట్టుకొనబోవుచున్నాడు.)

భటు—అయ్యో! సాయేబయ్య! సీకు సలాం. ఆడోళ్ళు ముట్టు
కోక బాబు! తప్పుబాబు! అన్నీ సూపుతాం సూడు బాబూ!

(తట్టలు నేలఁ బడవైచి కొట్టెను మొదలైనవి వేదజిమ్ముచున్నారు)

బుస్సీ—(పరికించి) వీరిబట్టలలో నే మున్నెదో కాని తట్టలలో
నేమియు లేదు వీరు బడముగాఁ గూరి లమ్ముకోవచ్చినవారే యని
నా యభిప్రాయము.

హైద—వీళ్ళు గొంగల్ వున్నారే. వీళ్ళకీబట్టలేనికీసేసి నమ్మ
రాలవుది. లేకపోతే సఫాయీ సెయ్యవాలా వుంది. (బట్టలాగఁ
బోవుచు)

భటు—అడంగులం బాబో! ముట్టుకోకు బాబో! తప్పుబాబో!
తప్పుబాబో! (అటుదిటుఁ బడుగు లెత్తుచున్నారు.)

హై—అరే బద్మాష్! తమాషా కర్రే హేతూ!
(కొప్పుబట్టి లాగుచున్నాడు అదయ్యా! చేతిలోనికి వచ్చుచున్నది.)

హై—క్యా గేభాయ్! ముగ్గి వున్నదీ!
(కట్టుకొంగుబట్టి యూడలాగఁగా చడ్డికోరి ముగ్గిఁనుపించును)

విజ—(చెండవవాస నట్లు చేయుచున్నాడు)

భటు—(మొలకు నొడ్డాఁగముగాఁ జుట్టుకొన్న కత్తులు తీసికొని
త్రిప్పచు) మేము రంగారాయని ప్రధానభటులము. స్త్రీలముకాము.
పొరువముగల పురుషులము. పురుషులైనవారురండు మమ్మెదిరింపును.

అందఱు—(కత్తులు త్రిప్పచుఁ దెరచాటునకుఁ బోవుదురు.)

బుస్సీ—లక్కన్నా! ఏమి యీ మహాయుద్ధము! ఇద్దఱుతో
నింతమంది పోరఁ జాలకున్నవారు? వీరు వీరపురుషులుగాని సామాన్యులుగాదు. హాహా! దేవుని వీరికరిలాభువము! మండలాకార పరి
శ్రమణంబున వీరికత్తు లెన్ని కుత్తుకలు తీసినవి?

(తెరలోఁ దుపాక్షలు ప్రేలుచున్నవి)

బుస్సీ—లక్ష్మన్నా! బొబ్బిలి ధటులుకూలినట్లున్నా రుపరీక్షింపుము.

లక్ష్మ—చిత్తము, దేవా! గోశ్వం బోవుదానికి మనకు గొడ్డళ్ళు పట్టవలసి వచ్చుచున్నది.

అందఱు—(ప్రవేశించుచున్నారు)

బుస్సీ—అడవేషము చేసికొని వచ్చిన సామూన్యులద్దఱే యిట్టి బీరంబు చూపిరి. వీరి మించిన వారెందఱును? వారిం జంపుట మన కసాధ్యము. మన మింక మఱిలి పోవలసినదే. పాపారాయణ్డే కోటలో నున్నచో మనల నల్లుని నలిపినట్లు నలిపివేయక మానకు.

విజ—మహాప్రభూ! దేవునివారు నీని కింత చింతింపఁ బరిలేకు. పాపారాయణుడే లేడు. మనకీ యుద్ధమున విజయము సులభసాధ్యము.

లక్ష్మ—స్త్రీ వేషధారులీద్దఱును శాపరామునికి వార్తాప్రతికం గొనిపోవుచున్నారని నా తెలింపు.

విజ—ఇదియే నిజము. కాని వీరికడ జాబు కనబడకుండు టాశ్చర్యము.

అందఱు—(వెదకుచున్నారు)

లక్ష్మ—నాకుఁ జూడ జా బీరశైలలో నుండునా యని తోచుచున్నది.

హైద—(రోట్టె నలిపి తాటియాకుం బట్టికొని) అరే హల్లా! రోట్టెలు నడుమాజాబుల్ పెట్టివండినార్. తేఖోనుయా! దేఖోదేఖో!

విజ—(పుచ్చుకొని కడిగి తుడిచి) అన్నా! ఎంతమోసగాండ్రు బొబ్బిలివారు! పిండిలో జాబు పెట్టి రోట్టె కాల్పుట యెచ్చటను జూడలేదు. హా హా హా! (అందఱకుం జూపుచున్నాడు)

బుస్సీ—రాజా! జాబు చదువుము.

విజ—చిత్తము. (చదువుచున్నాడు)

నాస్తియమైన బావపాపారాయనికి రంగారాయడువ్రాయు విజ్ఞాపనము.

శా. బావా! రాములమోసకృత్యమనలో భస్మాంతులాశాత్రపులో
వేవేలో త్రోవలు గానిత్రోవలయదో భీర్యంబునన్ వచ్చిబలో
లేవం గోలరు ముట్లశిశి రిపుఁడు భీనంబునన్ వచ్చి నీ
చేవం జూచి పిపత్తుచుండి తొలఁగం జేయ గదే నీప్రజా.

రంగారాయఁడు.

బుస్సీ—అయ్యయ్యా! ఇప్పుటికి గారు గూడ విబ్రవమైనది.
పాపయ్య కోటలో లేనిమాట నిశ్చయమైనది.

విజ—దేవా! నేను మరచి చేరిగొనియుండ లేదా?

శా. ఏపుం జూపెనునట్టి క్రోలుపులి కిం భేదగ్గిహానట్టి యా
చాచారాయఁడు లేఁడు నీట పితరుల్ భానింపగా నెతవా
రీపట్లన్ నెఱకాఁడు లేని చెలి నట్లీగోలఁ జూచాదులక
జేపట్ట దగు నీను యోధుల కింకం జాతింపఁగా నేటికిన్.
హై—పాపయ్యాకి హితా ఫికరూ పడతార్ చామాకాద్
వాడి తాతా వస్తే నేమివోయి చనంబో పేర్చిపేస్తామ్.

లక్ష్మ—

మ. యవనాధీశ్వర! తాండ్రపాపయ మహా భారంభశుభత్రభా
వవిధిజ్ఞం డని నాకును దెలిసె నీ వాక్యంబు కాదం చనం
దవులం గాని జయింపరా దతని నీ దండంతయుం గూడినన్
నవిచుర్యంబులు రామరాజనుడు లే న్నక దీని కిం తేటికిక.

బుస్సీ—మన కీపు దావిషయమై చర్చింపవలసిన పనిలేదు. పాపా
రాయఁడు మహాసమర్థుఁ డనుట నిర్వివాదాంశము. ఏది యెట్లయిన
నతఁడు లేఁడు గావున మనకు విజయం బగు నింక మీరెల్ల జింత
డక్కి పోరునకుం బొండు. (తెరలో గలఁక.)

దావారికు—(ప్ర)వేళించి) సలామాలేకుం బండగానేచూచు
కోటలోకి చాటి ఆదావాడూ వస్తాడే. వొకటి భూమ్మక బచ్చాగు,

తెస్తాడ్. మనవార్ వంసయందోచీ వారికి పట్టి తెచ్చాం సెప్పినార్ సాపాబ్.

బుస్సీ—వారిని శీఘ్రమునం బ్రవేశపెట్టుము.

దావా—చిత్త చిత్తం. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

[అంతరించిన వేంకటరావు నెత్తకొసగానీలస్మ్యము కొండఁజూడవాసులుప్ర॥]

జవాన్ —వీడికి హనుమానంసే పట్టి తెచ్చినాను.

విజ—(పరకించి) ఈ కుమారుడు రంగారాయసకుమారుడనియు నిది మల్లమాదేవి దాసి యనియు నేనూహించితిని.

బుస్సీ—(వారిందిలకించి) ఓసీ! ఈకుమారు డెవరు? నివేదించిడి వీనిం గొనిపోవుచుంటివి?

దాసి—(వడకుచు భయ మభినయించుచున్నది.)

హైద—దొంగ ధగిడి యిద్ది దీన్ని పట్టి కొయ్యవాలా వుండు.

విజ—మ, తిళుకంబంగరుబాలుడి లిడెడుమేల్ ♦ దైవారునెమ్మేనునున్ నెలనామఃద్దులుమాటగట్టు మొగమున్ ♦ సిద్ధంపుచెక్కిళ్ళుచే రలగొల్వందగువాలుగన్నులును దోగగలై న ప్రేల్పేతులుగ గలయాపుత్రుడు రంగరా డ్పభునకున్ ♦ గాకేరికింబుట్టున.

ఇతఁడు రంగారాయని కుమారుడు వీని నిది రక్షించుటకుఁ గా నెటకో గొనిపోవుచున్నది.

బుస్సీ—ఓసీ నీకు భయములేదు. విజము చెప్పము. నిన్ను రక్షించెదను.

దాసి—అయ్యో! నేను—(వడకుచు) మల్లమాదేవి దాసిని, నాపేరు వేంకటలక్ష్మి.

బుస్సీ—ఈ కుమారు డెవరు?

దాసి—ఈపిల్లవాడు బ్రా—రంగారాయ మహారాజ కుమారుడు. వీనిపేరు చినవేంకటరావు.

బుస్సీ—వీని నెటకుఁగొనిపోవుచుంటివి? బ్రాహ్మణవేషమేలపై చితివి?

దాసి — అయ్యా! వీనిని సంరక్షించుటకు సామర్థ్యకోటకు గొని పోవుచుంటిని వీనిని బరాసులు పట్టుకొందుగోయని భయమునుబట్టి

చ. ప్రకటముగాగ బాడబుల † బాలుని వేషమువేసి దారిలో
బికిరము నెత్తికొంచుఁ గడు † బీతున మెట్టుచుఁ బోవుచుండగాఁ
నకటకటా! మెకంబులకు † నై భయదం బగు కాదుకోనఁ జే
రుకొనఁగ నయ్యెదయ్యపు గు † రుల్ గడవంగ నమర్థు డుండునే

గీ. మల్లమాదేవి నా నిట్లు † మెల్లమెల్ల
బాలకుని గొంచుఁ బొమ్మని † పంపె నన్ను
నేను సామర్థ్యకోటలో † వీనిఁ జేర్చ
వచ్చి యిట్లైతి నేమందు † వ్రాతఫలము!

గీ. కోటలోపలి వారలు † గూలిపోవ

బాలకుఁడు దిక్కులేక తా † గూలు నంచు
నెంచి యిటు సేయ నిట్లయ్యె? నేమి సేయు
దాన నెటు చొత్తు నిం కేది † యశాను దిక్కు.

బుస్సీ — కోటలోని వారందఱుం గూలుటయేమి?

దాసి — మ. అకటా! యేమని చెప్పుదానజగదీ † శాలక్ష నై న్యంబుపో
రికి రా భీకరవృత్తి నల్పబలులా † రేచర్ల వారెట్లు సా
వక నిల్వంగల రిట్టిచోనగరిలో † వామాత్ములు మానభం
గకరంబౌ నని వచ్చునంచుఁ దెగ సం † కల్పించిరెట్లానాకో

బుస్సీ — కటకటా! కోటలో నాబాలగోపాలముగా స్త్రీ పురుష
జనం బ్రతయును జాననెంచి సాహసించియున్నదా? (విచారించుచు)
విజయరామరాజా! నీవెంత ఘోరకృత్యంబునకొడిగట్టితివి. బొబ్బిలి
వారిత శౌర్యవంతులు మానవంతులు నని చెప్పవైతివిగదా? మనము
చతురంగబలంబులతోఁబోయిన వారు వచ్చి శరణుజొత్తురంటివిగాని

చత్తురని చెప్పక నన్ను మోసముచేసితీసికొని వచ్చితిని గదా ! ఇంక
మన మేమి చేయవలసియున్నది ?

హైద—దుమ్మాగుల్ వారికి మీరు విచారం సెయ్యవాలా
జూర్ లేద్, లేకాపోతే వాకూవచ్చి మనకీపాద్దనా సెయ్యకాపోర్.
మన లచ్చం వారికి లేద్. మనకీ సంపవాలా వున్నార్.

లక్ష్మ—ఈతండు చెప్పినట్లు వారు పరమదుర్మార్గులు, అందఱు
మహారాజులువచ్చి మనదర్శనముచేసినారు. కాని వారురాలేదుకదా !

క. ఎదిరించునట్టివారల

బెదరించి యడంగఁ ద్రొక్కి- ♦ విత్తచ్యుతే మై

గొదలంద జేసి కూల్చుట

పొదలినధర్మంబు గాదె ♦ భువనేశులకున్.

కాపునమనమిప్పుడువారితో యుద్ధము చేసి వారినిసంహరించుట రాజ
ధర్మంబుగాని ధర్మవిరుద్ధంబును బాపంబునుగాదు చిత్తగింపుము.

మ. కినుకన్ రాముఁడు రావణుం దునుమడఁకృష్ణుండు కంసాదులక

దునుమన్ లేదె కిరీటి కంభభవునిన్ ♦ దూలింపఁడే ధర్మజం

దును శల్యుం బరిమార్పఁడే గురుసుతుం, డుంగోయఁడేదాయలన్

మన మేపాటి మహాత్ము లెందఱులకఁగూయింపరే పోరులుక

విజ—వెలమవా రందఱకు నాదు విశేషించి రావువారికి దురభి
మానంబు మొండు. శౌర్యవంతుల మని కన్నుఁ గానక ప్రభువులపైఁ
బ్రతిఘటించి యున్నవారు, వారి నెల్లరం ద్రెళ్ళ నేయుట యుత్త
మంబ కాని యనుత్తమంబు కాదు మఱియును.

క. ఈషన్మాత్రుఁడ యైనన్

ద్వేషించినవానిఁ ద్రుంప ♦ విహితము శత్రో

శ్వేపం నశేషయేత్తను

భాషణము విభూషణంబు ♦ ప్రభువద్యులకుక.

కావున నీరంగారాయకుమారు నిపు డనుగ్రహించి పుచ్చితమియేని
మర కెప్పటికైన వీనివలన ముప్పు రాకమానదు, దేవరయాజ్ఞయేని
వీని విషయ మాలోచించెదంగాక.

బుస్సీ—(ఆగ్రహముతో) ఓరి దురాత్మా! నీనాలిక చీలికగాను
రాక్షసాధమా! నో రెఱుంగని పసిబాలుంజంప నీ నోరెట్లాడినదిరా!
పశుప్రాయుడా! నీది బిడ్డలంగన్న కడుపుకాదురా! పాపాత్ముడా!
ఈ కసుగందు నిన్నేమిచేసెనురా? క్రూరుడా! ఇట్లుపలికిన నిన్నేమి
చేసెదనో చూడురా? (పరికించి) ఓహో! లాసూ—కి

విజ—(భయ మభినయించుచున్నాడు)

హైద—హీవిజయరాయరాజా పబువులాదమ్మంసెప్పీనాడ్ గాని
దుసరాలేద్. కోపం సేయకా వీని రచ్చించావాలా పార్దనా సేస్తా
సలాంచేస్తాన్. రచ్చించా వాలా రచ్చించావాలా సర్కార్!

లక్ష్మ—క, ఋణశేష మగ్ని శేషము

రణ శేషము కూడ దనుచు † రాజులధర్మ

బలుమాత్రమైనదానిం

గణియింపమీ గీడువచ్చు † గద లోకేశా.

దీనంజేసి మన విజయరాయరా జిట్లు చెప్పెనుగాని—

సీ. పాలబుగ్గలవాని † పసపునిగ్గులవాని

పున్నమనెల బోలు † మోమువాని

వాలు గన్నులవాని † వ్రేలు చేతులవాని

చుట్టువాటి న లేత † చుంచువాని

మొలక నవ్వులవాని † జిలుక కొల్కులవాని

డంబైన తొగరు గ † డ్డంబువాని

ముద్దు గుల్కెడువాని † ముచ్చటాడేడువాని

ముక్కుపచ్చల దేరు † మురుపు కాని

గీ. కాలు సేతులు గదలించి † లీలనాడు

నట్టివానిని గనుపండు † వైసవానిఁ

జెలఁగు చిన్నారి పొన్నారి † చిట్టివాని

వీనిఖలుఁ డైన జంపింపఁ † బూను నోటు.

బుస్సీ—దానం జేసియా యిట్లుపలుకుట? కానీ వీనిరక్షించుటయే పరమధర్మముగాని శిక్షించుటధర్మంబుగాదు. పాతకంబు కాకరంబు మన కీ చిఱుఁతవలన వచ్చు నపాయంబును లేదు, వీరిం జూచినప్పటి నుండియు నాహృదయంబుదయార సార్ద్రంబై పరితపించుచున్నయది.

విజ—మహాప్రభూ! నోరురేసి పిల్లవాఁ డితం డేమిచేయుననియూ? ఇది పులిపిల్ల ఏమిచేయునో దేవరయే గ్రహింపుదుగాక.

బుస్సీ—(శాతించి) వీనిశౌర్యమెట్టినో నాకిప్పుడు చూపఁగలవా?

విజ—చిత్తము. (కుమారుని చెంతకరిగి) బాబూ! నీవెవ్వరిబిడ్డవు? కుమా -- నీ కే సెప్ప.

హైద—నీ పేరెప్పు బేటా?

కుమా—నీకెందుకు సెప్పాలి? నువ్వేఁడు?

బుస్సీ—నాయనా! మీనాయనగారి పే రెవరు?

కుమా—నీ మంచి, నీకు సెప్తా దంగాదాపుగాడ్.

అందఱు—(ఆశ్చర్య మభినయించుచున్నాడు)

దాసి—(కుమారుం బొదుపుకొని దుఃఖించుచున్నది.)

కుమా—లచ్చిమీ! యేదవకే యేదవకే నీకు బయ్యంలేదు.

వీల్లం దల్నీ చితకొత్తేస్తాను. బయ్యంలే దేదవకే.

విజ—(నానాఫలములు, కజాయములు, బొమ్మలు, సొమ్ములు, కత్తులు మొదలైనవి బల్లమీఁద నుంచి) కుమారా నీకేమి కావలెనో దీసికొని భక్షింపుము.

కుమా—(మాఱుమోఱు వెట్టుచున్నాడు)

బుస్సీ—బిడ్డా! యిటువచ్చి యిందు నీకేమికావలెనో తీసికొని తినుము.

కునూ—(చంక దిగి యటు నడచి కత్తిపుచ్చుకొని యొరతీసి విజయరామునికిఁ చూపి జడిపించి పండ్లు తేగనటకుచున్నాఁడు)

విజ—మహాప్రభూ! చిత్తగించారా! ఇది పులిపిల్లకాని పిల్లిపిల్లగాదు. మఱిరెండువర్షములు పైబడిన మనలఁ బింశివెట్టక మానడు. కావున నామాట విని వీని నేరుఁగుకాల మట్టించుటకో పిరంగివాతం గట్టించుటకో ముదల యొసంగుము.

బుస్సీ—హాహాహాహా! మహాపాతకవర్తీ! పాపాత్ముడా! ఇట్టి లోకోత్తరగుహస్వితం డగు నిక్కుమారోత్తముని జంపుచుని చెప్పుచుంటివి! నేను బాపాత్ముఁడనై నీమాట విని వీనిం దల్లిదండ్రులకుం బెడఁబాపితి నక్కటక్కటా! ఇంక నేనీ యుద్ధంబుమాని నీరాజ్యమంతయు శౌర్యనిధియగు రంగరాయనికొసంగి నాదేశంబునకు బోయెదంగాక, (క్రోధముతో లేచి) హైదరుజంగూ! అన్నము పున్నె మెఱుంగని పసిబాలుం జంపుమని పలుకు నీకిరాతునిం బిరంగి వాతం గట్టి ప్రేల్పింపుము. ముమ్మాటికి నాజ్ఞ యొసంగితి. వీని నా యెదుటినుండి తొలంగింపుము.

లక్ష్మ—

మ. అవధారో ప్రభువర్య! ఘోరసమరం † జానిప్పు డిట్లొగ్రహం బపునే! నీకితఁ డుత్తమోత్తముఁడుగా † కజ్ఞానుఁడే క్రూరుఁడే సవిసుర్ముంబుగ రాజధర్మమున నీ † చందంబునం బల్కినాఁ డపమార్గంబుగ బట్టలే దితని ని † ట్టాడంగ న్యానుం బటే.
చ. శరణము నొంది దీనుఁడను † సాకు మటంచుగు వేఁడ సితనిం గరుణ దలిర్పఁగా నభయ † కల్పితదాన మొసంగి ప్రోచియన్

వగుదుడై వైన నీవొక ♦ నెపంబునఁ జేసివధింప నెంచుటల్
గురుతరపాతకంబితనఁ గోఁము దీరి ననుగ్రహింపజే.

విజ - (బుస్సీ దిక్కు మొగంబై)

మ అపరాధ బాసరించినాడ నరికే ♦ మాపేక్షిని బ్రతునికొ

గృహలే కజ్జఁడనై వధింపు మనుచున్ ♦ నీవోక్తులం బల్కిరికొ
విపరీతంబయి ప్రాణగొడ్డ మగుచున్ ♦ విగతల్ జవించెం గటా
శృవతో నన్ను ననుగ్రహింపు మికఁ దండ్రీ! తప్పుపైరించుచున్
హై—రాజాకా తప్పులేదే. మహర్బాసీ రఖోసర్కాగ్!

బుస్సీ—మీ రందఱు సంతగాఁ జెప్పుచున్నారు గావున నిశ్చయం
గటాక్షించితి. రాజా! నీనిక బుద్ధిగలిగి మొలంగుము. సేనానాయకు
లారా! మీరీకుమారుండీసికొనిపోయినాపటకుటీరంబునసంరక్షింపుడు.
(అని కమారుం బొదవి తొడపైఁగూరుచుండంబైట్టుకొని ముద్దులాడి
కుమారా! నీకేమి కావలెను? కజాయంబు వెట్టింతునా? తండ్రీ!

కుమార—ఊహు! (విజయరాముఁజూపి) వీన్నీ కొత్తాలికత్తియ్యి.

అందఱు—(ఆశ్చర్య పుఖనయించుచున్నారు)

బుస్సీ—తండ్రీ! నీవీ దాసితో నాయుంటికి వెళ్ళి సుఖంబుగా
నుండుము. నే నిదె వచ్చి నీకన్నియు నిచ్చెదను, (దాసి కందిచ్చును)

(తెరలోఁ గలకలము)

హైద—బడాయుద్ధం జరుగుతాదీ ఘోరి మాకీ పోవాలా హుకుం
జేవ్.

బుస్సీ—సరే! మీరందఱు బోవచ్చును.

బుస్సీ—(తనలో) హైదరును విజయరాముఁడునునన్ను మోసము
చేసినమాట నిజము. బొబ్బిలిరాజులు, నిర్దోషులు, అభిమానధనులు.
వారి మ్రుందించుట మృహాపాతకము, పోరాటంబుమాని వారిరాజ్యము

వారి కిచ్చి పోవుచునా? (అలోచించి) ఇంతకు వచ్చిన తరువాత నేను పెనుకదీయుట మంచి కాదు. నన్నెల్లరును బిఱికివాడందురు. కానీ! కానున్నది కాకమానదు (ప్రకాశముగా) లక్ష్మన్నా! యుద్ధ మెట్లుగుచున్నది?

లక్ష్మ—(చూచి) దేవా!

మ. అదిగో చూడుము కోటకొత్తడమునకా † హాసాప్పబారీతతోఁ బదివేలేళ్లుల శక్తిగల్గినటు దర్పంబొప్పు వర్తించు నా చమరుండే సుమి రంగరాయ విభుడా † చక్కిన్ మహాశౌర్య సంపదతో సిల్చిన యోధులే తెలియ ధర్మారాయముఖ్యుల్ ప్రభా! బుస్సీ—ఆహా! రంగరాయఁడు శౌర్యమెల్ల మూర్తిభవించినట్లు కన్పట్టుచున్నాఁడు. వీనిదర్పనంబునం జేసి నాకన్ను పండునయైనది (పరికించి) ఓయి! మన సేనలు పాటుచున్నవేమి!

లక్ష్మ—

మ. సరసారాయఁడు ధర్మరాయఁడును జి † న్నారాయఁడందొట్టిపో తరు లెల్లం జెల రేగి తెల్పు మెయిగో † టక వీడిపైవచ్చిమేల్ కరవాలంబులు నీటెలున్ సురియలున్ † గైకొంచుఁబోరంగ హైదరు ముఖ్యుల్ వెఱగందిపాతెదరదే † ధైర్యంబువోనాఁడుచున్. బుస్సీ—ఛీ ఛీ! మనసేన కాలినట్టే యున్నది. అదిగో హైదరు జంగు విజయరామునితో నేమోఘోషించుచున్నాఁడు విను.

లక్ష్మ—హైదరుజంగు సైన్యమంతయుం జెల్లాచెదరై తాను దెబ్బలు తినియున్నవాఁడగుటంజేసి విజయరాముని నిట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

ఉ. ఎందఱో మన్నెగాండ్రు గల † రెందఱో వీరులు శూరులుండి రే నందఱకన్న మిన్నగ మ † హాహవమందు బ్రశక్తికెక్కెదన్ ముందఱఁ జూడుమంచు బలు † ముచ్చటలాడితి పప్పు డిప్పు డీ క్రందన సంతయు న్నటచి † కాల్కొలదిం బరువెత్తుచుంటివే.

ఉ. మాయలు కొన్ని పన్ని మఱిఁ మాన్పడఁ జేసి దురం బొనర్పన
న్నాయిత పెట్టి పాపమున † యందు బడల్ పడఁజేసి నీచుఁడా!
రాయల కొంపఁ దీయుటకు † రాజ నటంచును విఱ్ఱవేగు నీ
వీయెడఁ బాటి పోఁ దగునె † హీనము గాదె కలంబునీతికిఁ,
విజ—(పొడకట్టి)

ఉ. ప్రాణము తీపుగాదె యెఱు † వంటి పరాక్రమ శాలికై న నా
రాణువ యంతయుం దెగియె † రాజ పరాక్రమ విక్రమాబునన్
ద్రోణుఁడువోలెఁ దెంపుమెయిఁ(ద్రోపడఁజేయుచువచ్చుచుండెగం
ఖాణము లేన్గులుం దెరలె † గాల్కొలఁదిం బరువెత్త కెట్లగున్
బుస్సీ—విజయరాముని పరాక్రమం బింతటిదియా! చాలుచాలు,
రంగరాయఁ డేమో పలుకుచున్నాఁడు, సద్దు చేయకుము,

రంగా—(పొడకట్టి)

చ. నిలు నిలు సేచరాజ! నను † నీ బలగంబును బిండిపిండిగా
నలిపెడఁ గాళ్ళఁ జేతులను † నాబలమెల్ల జనుల్ నుతింపగా
వెల లెద వేలసంగరము † పెల్లభిమానము వీటబుచ్చి బ
చ్చులకడఁ జేరి యిచ్చకము † జూపుట గా దిది విచ్చుక త్తిరా.
లక్ష్మ—దేవా! నరసరాయ డేమో విజయరాముం దిరస్కరించి
పలుకుచున్నాఁ డాకర్ణింపుము,

నర—అ. ఓరి విజయరామ † పాతె దేలరమాట

లాడి నల్లె యనుచు † నైతి వేమొ

గంపసిరులు గావు † గాలంబు సిరు లివి

చక్కనిలుము నిన్ను † నుక్కడఁతు

బుస్సీ—ధర్మారావు హైదరు దిక్కు తిరిగి నా డది విను.

ధర్మ—(పొడకట్టి)

చ. తులువ కళింగరాజునకుఁ(దోడ్పడి న న్నపు డీవుపట్టుకోఁ
దలఁచియనార్యపున్ నలుపు † చారిదొలంగితి వేమి యయ్యనిక

బిలుకురః జేసెదా మరకః • బిడ్డవయేని భయంబుఁ దక్కి నా
కెలన నెదుర్చు మిట్ట పసః • కేరిన హైదరుజంగు సాహెబూ!
బుస్సీ—చూచితివా సేనలన్నియుమఱలఁ బురికొనిమహాయుద్ధంబు
సేయుచున్నవి ?

(తెరలో మహాకలకలము)

లక్ష్మ—హాహా! మహాప్రభూ! కంటిరా ?

శా. ఘోరంబయ్యదిరంగరాయమనుమిఁకుంగూర్చులాల్లానుడుకొ
హోరాహోరి బెంగిశస్త్రములతోఁనుక్కెక్కి తారొండొరుల్
బారీటెల్ గొని వైచికొందు ధరణీభాగంబునం గూలి రా
హోరావం బుదయింప నొక్కపరి యోధాగ్రేసరుల్ భీతిలక.

బుస్సీ—హాహా! రంగరాయమహారాజ! భూమండలాఖండలుండ
వన నొప్పనిన్ను నే మూర్ఖుండనై నిధనంబు నొందించితినిగదా! నే
నెంత పాపాత్ముడను! నీవెంత పుణ్యాత్ముడవు! మమ్మీఁగుచ్చలోకం
బునం బడవైచి నీవు వీరస్వర్గ మనుభవింప నేగుచుంటివా! పుణ్య
రాశీ! మీరెంత పుణ్యవంతులొ మీకాంతలు గూడ నంత పుణ్య
వతులే. వారి చావునకును నేనే కారణం బయితిని గదా! హాహాహా
(విచారించును)

(తెరలో మఱలఁ గలకలము)

లక్ష్మ—అయ్యా! చూడు మదిగో మహాక్రోధముతో నభిమన్యు
ననుకరించి వెంగళరాయఁడు సపరివారంబుగా హైదరుజంగు దిక్కు
మొగంబై వచ్చుచున్నాఁడు.

బుస్సీ—ఏదారి నెట్లు వచ్చుచున్నాఁడు ?

లక్ష్మ—పక్షద్వారమునుండి కోటవెలుపలకు వచ్చి తన్నుజంపఁ
బొందియున్న చిన్నబిలాలు నొక్కయేలున రెండుతుండెములుగా
నఱికి పండ్రెండువేల మందిని బటాపంచలుగావించి గవ్వూతిదూరంబు
పాఱఁ దోలినాఁడు.

బుస్సీ—ఆహా! వెంగళరావు పరాక్రమము! వేయియందొక్కో నన్ని వేలం మూలపుచ్చినాడా? తలువాలే?

లక్ష్మ—మఱి వచ్చునపుడు పొంచియుండి విజయరామరాజు వేగుర మోసగుబున నాశనగుచు చేసినాడు

బుస్సీ—చీచీ! విజయరాముఁ డెట్లుచేసినాడు! పరాక్రమమున్న యెడల నెదుటఁబడి పోరాదా? తరువాలే?

లక్ష్మ—అందు వెంగళరాయ ప్రభృతులు పుండ్రుడుగుడుమాత్రము మిగిలిరి. వారే మఱికొందఱం గూడికొని తోక ద్రొక్కిన త్రాచుల వలె నాలుకలుగోయుచు విజయరామ పై న్నయ్యు దై న్నయ్యు నొందించి యిట వచ్చుచున్నారు.

[చెప్పినట్లు వెంగళరాయాదులు ప్రవేశింపుదు]

వెంగ—ఓకోరి విజయరామ! ఓరి వైదర

ఉ. పాపులు పాపహాపమునఁ ♦ బాల్పడి బుస్సీకి బోధ చేసి మీ
రీపగిదిం దురంబునకు ♦ నీబలగంబుల నెల్లఁ దెచ్చి మా
పాపలఁ గ్రేపులం గొలము ♦ వారల నెల్లరఁ గూల్చునెంచిరా
మీపనపట్టెదకో మగఁటి ♦ మిగ నిలుఁ డప్పుడు నేను వచ్చితిన్.

ఉ. మోసముచేసి లాలు నర ♦ పుంగవు రంగ మహీకళత్రుఁ జా
నేసెను దానఁ దీరు నని ♦ యెల్ల నటంచును గర్వితాత్ములై
యోసరఁబోకుఁ నీ వెలమ ♦ యోధులు కుత్తుకఁ బ్రాణముండగా
వీసము తీసిపోరు మిము ♦ వీసం పుత్తురుగాని వ్రేల్చిడిన్.

వై—(పాటిపోవుచు విజయరాముం డగ్గరి) నాకి పానసంకటం పచ్చిందీవుంది నికీ నమ్మి నేన్ పిల్లల్ని మేకల్ని నెడ్డాన్. నీవుబడా లమ్మర్ కలవాడూ మాటనమ్మేన్. ఇంకా నానసీబ్ చెడ్డాదివుంది నాకీ నూకల్ నెల్లిపోయింది. సామ్రా రాసిందీ నిజం! గ్రహచ్చారం యేమి నెప్పవాలా రాజా (పాటిపోవుచున్నాడు)

(తెఱలోఁ గలకలము)

బుస్సీ -- మనసేనలు మఱల నెదురుకొనుచున్నది, చూడుము.

లక్ష్మ -- చిత్తము. వేంగళరాయఁడు వెన్నంటి వచ్చుచో హైదరాబాద్ మాటల కభిమానంబు వొడమి విజయరాముఁడెదురుకొనియె, అప్పు డెల్ల సేనలు తిరుగఁబడినవి.

బుస్సీ -- అరేరే! అదిగో వెంగళ్రాయఁ డెల్లర నల్లుల నలిపినట్లు నలిపి సింగంబు లేళ్ళందొలినట్లు తోలుచున్నాఁడు హాహా! వెంగళ్రాయని శౌర్య మనివాగ్యముగదా!

లక్ష్మ -- సం దేహమా? ప్రభువరా!

మ. కలనగ బాపయలేడుగా సతఁడు మే + గళ్రాయఁడుఁగూసినన్
గలశాద్ధి స్వధియించు మంధరమునా, గల్లొలముం జేసి నీ
బలమెల్లన్ సళియించి పో సమరమున్ + వర్తింపఁగా జేయరే
వెలమల్ ధైర్యహిమాదులందుఁ బ్రబలుల్ + వీరెన్నలోకేశ్వరా
బుస్సీ -- వీఁ డెవఁడు కొండం దగరువోలె వెంగళ్రాయనిండ్లకొను
చున్నాఁడు?

లక్ష్మ -- వాఁడే సిద్దిబిల్, దేవా! చిత్తగింపు మెట్టి ఘోరయుద్ధ
ముగుచున్నదో! ఇరువాగులం బోరుచుండునపుడు వెంగళ్రావుపోటులు
బిలాలు లాటితోను బిలాలునఱకులు వెంగళ్రావు డాలుతోను గాచు
కొనుచు నందఱకు మెప్పు పుట్టించుచున్నారు. ఇప్పుడు బిలా లిట్లు
పలుకుచున్నాఁడు విను.

“శా. ఎన్నోకోటలు ముట్టడించితిమిమే! మెన్నో మహారాష్ట్రముల్
విన్నాణంబుగఁ గొంటి మెన్నోదురముల్ + బీలాగతిం గంటిమీ
సన్నాహంబును శౌర్య మెందుఁగన మ + జ్ఞావేంగళాధీశ్వరా
నిన్నుం జూచిన గుండె బ్రద్దలగుచుం డెన్నాకు, వేయేకిన్.

లక్ష్మ -- హరహర! ఎంత ఘోరకృత్యము జరిగినదో చూచితివా
మహాప్రభూ! బిలా లిట్లగించుచుఁ బరాయ త్తచిత్తుండై యున్నతఱి
వెంగళ్రాయు నొకప్రేటు ప్రేసినాఁడు, దాన నతనిచెంప తెగిపడినది.

బుస్సీ -- చీచీ! బిలా లెట్టి పని చేసినాఁడు?

లక్ష్మ—ఆ వింతచూడు తెగిపడిన చెంపకుఁగట్టుకట్టించుకొని వెంగ
శ్రావు వానిమీద కెట్టుటికి పలుకుచున్నాఁడో చూడుము.

వెంగ—(కనుపడి) ఓరోరీ గుర్మార్గుఁడా!

మ. నను నగించుచు నేఁ బరాకు వడియుం ♦ డం జెంపయాడంగజో
రుని చందంబునఁ గత్తిని నివ్వసరితో ♦ గోరీ! మనుష్యాధమా
నిను వీ రెల్లరుఁ జూచుచుండ నిదిగోఁ ♦ నే నీ కృపాణంబునం
దను వింతింతలు చేసి కూల్తు ఊణమా ♦ శ్రం జాలినం గాచుకో.
(కత్తిదూసికొని పఱచుచున్నాఁడు. తెగలో! బెద్దకలకలము)

బుస్సీ—లక్ష్మణా! సిద్ధిబిలాలు పనియైనట్లున్నదే అయ్యో! మన
సేన కెంత విపత్తు వచ్చినది?

లక్ష్మ—దేవా! ఒక్కసిద్ధిబిలాలు కుంలుటయేకాదు. వెంగశ్రా
యని వేటులకు మన పై న్యంబాలయు దైన్యంబునందె జండాల్
జాసూఖాన్ ప్రభృతి ప్రధానయోధులు నిధనంబు నొందిరి. హైదరు
జంగు ప్రాణావశిష్టంజై పడియె. విజయరామరాజుచావు దెబ్బలు తిని
పాతినాఁడు. మనవారి దెబ్బలకు బాబ్బిలియోధు లెల్లరును బ్రాణం
బులు గోలుపోయిరి, అదిగో బిలాలు కొట్టినదెబ్బ భరింపలేక వెంగ
శ్రాయఁడును బడియున్నవాఁడు.

బుస్సీ—హాహా! యెంతఘోరకృత్యము సంభవించినది! లక్ష్మణా
మన మటకుఁ బోవుదము లెమ్ము. (లేచి కొంచెము నిష్క్రమించు
చున్నారు.) (అపటిక్షేపంబునఁ బూర్వోక్తక్రమంబున హైదరును
వెంగశ్రాయఁడును గనుపడుచున్నారు.)

విజ—(వినఁముఁజై సమీపించుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—(వెంగశ్రాయని చెంత కరిగి) హాహా! మహారాజా! నేను
మూసాబూసిని. నిన్నుఁ జూడ వచ్చితిని నన్నుఁగన్నెత్తిచూడుము.

వెంగ—(చూచి సంజ్ఞగా సలాము తెల్పుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—వెంగళరాయా! నీపరాక్రమం బగ్గింప శక్త్రాదులకును
శక్యంబుగాదు. హాహా! ఒకచెంత తెగియు నీ వెట్టి విక్రమంబు గావించితివి.
నీయన్న రంగారాయఁడు మహాపౌరుషవంతుడు. హైదరు

దుద్యోధనబునం జేసి మిమ్మిట్లుచేసి దోషంబు గట్టుకొంటి. కడచిన దాని కిప్పుడు చింతించిన ప్రయోజనంబు లేదు. నీవు చింతించకుము. నిన్ను నాచెంత బెట్టుకొని ప్రణామధంబు వేసి సంరంక్షించెద. భయంబుడుగుము (హైదరుచెంతకటిగి) హైదరుజంగా! నీకెంతయునసపట్టినది దీని కంఠకును గారణ మీవేకదా! నీవీపాపాత్ముడగు విజయరాముని మాట విని యింత తెచ్చితివి. బొబ్బిలివారితో మనకుఁ గలహంబు వలదని చెప్పిన గోరుందొరమాట వినసీయక పండువంటి బొబ్బిలి వారి సంసారం బంతయుఁ బాడుచేయించితివి. పాపం బంతయు నీవును విజయరామరాజునుం బొందెదరుగాక. (విజయరాముంజూచి) రాజాధమా! స్త్రీశాల వృద్ధసమేతంబుగా నిష్కారణమిన్ని వేల మందిని జంపించితిగదా! స్త్రీజనంబు చిచ్చుపెట్టుకొని చచ్చునప్పుడు కోటలో మంటలేమని విన్నడిగిన బెడ్డివేడుక లని యెన్నో వారి నేరంబు లుగ్గడించితివి గదా! మము బోంట్లు నిన్నుం జూచి నీతోఁ బ్రసంగించిన మహాపాతకంబు చుట్టుకొనును అట్లని యిప్పుడు నేఁ జేయవలసిన దేరుయును లేదు గావునఁ బీరుగు పెంటలైన కోటం జూడఁబోవుదము పరిశుద్ధంబు చేయింపుము.

విజ—(తనలో) ఇప్పటికి నాకుఁ జాపు బ్రదుకులమీఁదబొబ్బిలి కోటలోఁ బ్రవేశించు భాగ్యంబు పట్టినది. (ప్రకాశముగా) దేవర వారి యాజ్ఞప్రకారము గావించెద.

బుస్సీ—అత్మణః! మోగళరాయని హైదరుజంగుని బటకుటీ రంబుకు చేర్పింపుము. (తెరలో)

చ. జగమున కెల్లఁ జుట్టమును † జత్తువునై కనిపెంచు భాస్కరుం డగముల పాలుచేసి తను † జాంశుల తేజము దూలిపో ఘనం బగుతమ మావరించుకొన † నారసి లోపము దీర్ప దర్పమొ ప్పుగ వగమై కళానిధియు † వచ్చెడు నాఁబొడకట్టు నియ్యెడన్. బుస్సీ-సాయంకాలమగుట వినబడుచున్నది. విడిదలకుం బోదమా లత్మ-చి త్తము. (బుస్సీతోలేచుచున్నాఁడు) (తెరపడుచున్నది)

బొబ్బిలి యుద్ధము

ప ప్థాం క ము

స్థలము : రాజాంగు నందలి రాజధాననగరము

[అంత గానారామునితోఁ దాగడపాపయ్య ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పాపా—రామా! నేఁ డేమో నామనం శాంతిశాసనము నొందు చున్నయది. కారణ మెమైయుండును?

చ. అడుగులు దిన్నయట్లు మది • నారట మెచ్చెను గుండెబల్లుచు
చడరెడఁ జల్ల చిల్లునలు • లయ్యెడు లో దిగులెచ్చె నున్నచో
గడుకొని యుంటకున్ హితవు • గాదెనితోపదు తాప మంగళం
బుడుకఁగ తేయు మిన్విటుగు • నోయని బీతగు నాకు నిత్యతీర్థ,
పరాసులు మాటుదానిం దేవులపల్లి జేరినట్టిప్పుడేపవనవగాఁ దెలిచు
వచ్చినది, దుష్టాత్ములు వారేమేమి కష్టకార్యములు చేసియుండిరో
గదా! నాబెంగమాత్ర మిపుడు బొబ్బిలియంతయుం దెగె నన్నంతః
వతి కున్నది. దీని కేమికారణంబై యుండునో తెలియరాదు.

రాము—మహారాజ! వేయికన్నులతో నీవు చూచి రక్షించు
చుండ బొబ్బిలిపై నీగయైన వ్రాలజాలునా? పరాసులు దేవులపల్లి
వెళ్ళినను మల్లి రావలసినదే కాని మనయోధుల నేమి చేయగలరు?
ఇప్పుడు నీకింత చిత్తవికారమ్మునకుఁ గారణమ్ము లేదు. ఉపశమించి
వేగులవారింబుచ్చి వారు దేవులపల్లివచ్చుటంగూర్చి నిశ్చయంబులెఱింగి
సిమ్మట కార్యంబుదెసఁ బ్రవర్తించుటచితం బని నాయభిప్రాయము.

పాపా—నలే! నీవు చెప్పినది మంచిపద్ధతియే. అట్లుచేయుదము గాక. (విని) హజారమునకు నందడి యేమో చూడుము.

రాము—చిత్తము (నిష్క్రమించి మఱలఁ బ్రవేశించి) రాజా! మన భీముఁడు వచ్చి హజారముకడ వేచియున్నాఁడు.

పాపా—వాసి శీఘ్రమునం బ్రవేశ పెట్టుము.

రాము—(నిష్క్రమించి భీమునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భీము—(దుఃఖముతో వగర్చుచు) అయ్యో! అయ్యో!

పాపా—ఏమిరా! అది? అట్లుబెగడొందు చుంటివేమి? నీకాయ మునం గారుము లగపడు చున్నవి. పరాసులు నిన్నుఁబ్రహరించిరా యేమి? వారెక్కడకు వచ్చినా రెక్కడ నున్నారు?

భీము—అయ్యో! బాబయ్య! అంతయుం బోయినది?

పాపా—ఆ! ఆ! ఏమిరా అది!

భీము—విజయనగరరాజు పరాసులను మాటుదారిందెచ్చి కోట ముట్టడించి, అందఱను హతము చేసినాఁడు బాబూ! చావుతప్పించు కొని యేలాగో బైఁటఁ బడి నేను హాళో మనవిచేసికోవచ్చినాఁడ

పాపా—హాహాహాహా! పరమేశ్వరా! (పడిమూర్చిల్లుచున్నాఁడు)

రాము—(దుఃఖించుచు సేద దేర్చుచున్నాఁడు.)

పాపా—(సేదదేరి లేచి కన్నీళ్ళతో) అందఱను హతముచేసినాఁ డంటి వేమిరా? అది ఎట్లయినది? ఏమి వృత్తాంతము?

భీము—బాబూ! పరాసులు వచ్చి మూఁగినతోడనే మనదొంగా రెన్నో రాయబారము లంపినారు. దానికి వా రంగీకరింపక యుద్ధము చేసినారు. అందఱి ప్రాణములు పోయినవి.

పాపా—హాహా! పరమేశ్వరా! (పడిమూర్చిల్లుచున్నాఁడు.)

రాము—బాబూ! దుఃఖించిన ఫలము లేదు. మీయట్టి పురు షాగ్రగణ్యుల కిట్లుండగదు. లేమ్ము లేమ్ము. కార్యమాలోచింపుము.

పాపా—(లేచి దుఃఖముతో) మన రంగారాయప్రభృతులందఱు
గాలధర్మము నొందనారా ?

భీము—బాబూ! అందఱును.

శా. హాహా! సద్గుణమూర్తి! సర్వనుశ్చేశౌ ♦ ర్యస్ఫూర్తి! రంగాధిపా
బాహాబాహిః బెసంగి నీ వరులగ ♦ ర్వి బెల్ల మాయుంతు వా
ద్రోహుల్ నిన్నును మోస బుచ్చి కలవం ♦ చూల్చిచిరే నీకును
దేహంబున్ నిడుపాటు వచ్చె నకటా! ♦ దీనుండవై పోయితే.

చ. తొరపడఁగూడ దెందు న ని ♦ తొల్లి మునున్ వచియుంతువట్టిసి
వరులను శాంతిఁజేసికొను ♦ నట్టివిధంబునఁ బుట్ట కీసునం
దుర మొనరింప నేల నను ♦ దోడగఁ బిల్వ వదేటి కయ్యయో
ధరఁబెడఁ బాసి స్వర్గపురి దా ♦ రిసి బట్టితే రంగభూపతి.

సీ. నీశౌర్యధైర్యముల్ ♦ నీ ప్రభావంబును
మంటిపాలయ్యేనే ♦ మానవేంద్ర
నీదుగాంభీర్యంబు ♦ నీదుశౌర్యంబున
బూదెపాలయ్యేనే ♦ పుణ్యమూర్తి!
నీసద్గుణంబులు ♦ నీయోగ్యవర్తనం
బడవిపాలయ్యేనే ♦ యునఘకీర్తి
నీ సాహసంబును ♦ నీశరీరంబును
జమునిపాలయ్యేనే ♦ చక్రవర్తి!

గీ. కటకటా! సర్వజననాశ ♦ కాల మిప్పుడు
వచ్చియున్నది గాఁబోలు ♦ వసుమతీశ!
కాక యుండిన నిట్లేల ♦ కలను హెచ్చు
నేను బెడబాసి యుండు ♦ టి దేల వచ్చు.

ఓరీ! సగ్గజన నాశనమైన దని చెప్పుచుంటి వంతఃపుర్యాంగన
లెట్లున్నవారు? వారి కవచానంబు వాటిల్ల లేదుకదా?

భీము— లేదయూ లేదు దొంగారు! వారి నందఱు జెలకాని
వెంకయ్యగారిచే నఱకించినారు. మల్లమాదేవి తనంతః దా నఱకు
కొని ప్రాణత్యాగము చేసికొనియె. దాదులుం జావనెంచినవారిని
జిచ్చువెట్టి కాల్చివేసినారు దేవా?

పాపా—హాహా! నానహోదరీ! మల్లమాంబా! హాహాహాహా
(పడి మూర్ఛిల్లుచున్నాడు)

రాము—గాజా! శాంతిపుము శాంతిపుము (సేదచేచ్చుచున్నాడు)

పాపా—(సేదచేరి కన్నీళ్ళతో) అమ్మా! మల్లమాంబా!

గీ. అనదవై చాలఁ దపియింప ♦ వైతివమ్మ

మానహాసకి శంకించి ♦ మడిసివమ్మ

కొడుకుగతి యేమిగాఁ జేసి ♦ నడిచి తమ్మ

మల్లమాదేవి! నన్నుఁ గన్న ♦ తల్లి! నీవు.

అయ్యో! నాప్రియసహోదరీ!

చ. ఒక నెఱ నేను గన్పడక ♦ యుండినఁ దమ్ముడ! పాపరాయఁడా

సుకముగ నుంటి వయ్య! నను ♦ శూడగ రావదియేమి బావతో

నెకసకియంబులూ యనుచు ♦ నెప్పుడు నన్ను దమార్తదృష్టి వీ

డక కనుచుండు తల్లి నక ♦ టా! దివికేగితె మల్లమాంబికా!

ఓరీ! సేవకా! ఇంతపని జరుగునప్పుడు నాకేలవార్త నుపలేదురా?

భీము—బాబూ! పంపినారు. వార్తాహరు లాడువేషములు వైచి
కొని వచ్చుచుండగా విజయరాముఁడు వారిం బట్టుకొని శిక్షించినాఁడు
సామి!

పాపా—అన్నా! ఎంతపనిజరిగినది! ఎంతపనిజరిగినది! దుర్మార్గుఁ
డట్లు చేసినాఁడా? కానీ కుమారునిసంగతి యే మైనదిరా?

భీము—ఆ దొరబిడ్డకు బాపన వేషము వేసి దాసీలక్ష్మితో సామర్ల కోట కంపుచుండఁగా బుస్సీ పట్టుకొని తనయింటం బెట్టుకొని రక్షించుచున్నాఁడు.

పాపా—అమ్మయ్య! వంశాంకురంబు వాఁడైన జీవించియుండెనని విన్న నామది కింత నెమ్మది గలిగినది. పట్టుకొని రనునంతలో చంపిరని చెప్పుదువేమో యనుకొంటినిరా సేవకా!

భీము—అంతపనియు జరిగెడిదే. విజయరాముఁ డాశాఁబు నేనుఁగు కాల మట్టింతు ననెం గాని బుస్సీ దాని కంగీకరింప లేదుసామి.

పాపా—హాహా! మూసాబూసీ!

చ. కఱకుకులంబునం బొడమి ♦ కప్పు డవయ్యును నుష్ట రాజుకెన్
గఱపులఁ గ్రాగుచి త్తమనఁ ♦ గ్రాలెడువాఁడవ యయ్యుఁగయ్యపుం
గఱకఱివయ్యు శత్రుసుతుఁ ♦ గట్టడఁ బట్టియఁ జంప నిష్టమం
దొఱయపు నీనునర్చి క ♦ నుంగొన సంస్తవనీయ మయ్యెడున్.
ఓరిదుష్టాత్ముఁడా! విజయరామ!

మ. కడుపా నీయది ఖండవల్లిమడుగా ♦ గండ్రాలనుం గంటివా
కొడుకు లేదుర నీకు రాకొమరునిన్ ♦ గోయింపఁగా నెంతువా
బడబుద్ధి పర మాపకారి వగు నిన్ ♦ బర్చింప కావంతయున్
గడిమిన్ నే నిదె కండకండలుగ నీ ♦ కాయంబు ఖండింపనే.

సేవకా! మన వెంగళ్రాయునిపూట చెప్పవేమి?

భీము—దొరా! ఆ దొరగారు తన తలసాము దెగినను దాను చెలికాని వెంకయ్య దామెర దమ్మన్న మొదలగు యోధులతో నెన్నో వేలం గూలనేసి హైదరుబాగుం బడఁగొట్టి సిద్ధిబిలాలుతోఁ జోరి వాని జంపి తాను పడినాఁడు. అప్పు డా విజయరాముఁ డా దొరకడకు వచ్చి నీవా రందఱుఁ బోవ నీ వేల బ్రతికినావని వేళా కోళము వేసినాడంట. అప్పుడు పడియున్న చిన్నదొర కోపముతో నేఁ బడినను నా బావ నిన్నుఁ బడవేయు నని చెప్పినాడంట బాబూ!

పాపా—హాహా! వెంగళాయా! నీశౌర్య మనివార్యము గదా!
చ తల సగ మూడిన ముటలు † దానిని గట్టిగఁ గట్టి లాలునం
బిలుకురఁ జేసి హైదరుని † వీచ మడంచి కళింగరాజుఁ గా
ల్కొలఁదిని బాటఁజేసి మును † కొన్న బలంబుల వేనవేలభూ
తలముల బండఁబెట్టి శ్రమ † దాఁగొని మూర్ఛమునింగి తేకటా!

క. నాతోడు గలుగు నని నం

చాతటి నీ వెంత లోన † నాసగ బడితో

నాతండ్రి! నీవు బడలితి

పో! తగ నే నుండి లేక † పోయితి నీకున్.

మ నిను నాబావ వధించు నేఁ బడిన గా † నీయంచు నారామరా
జును నోనాడి వచ్చిచిత్త ముఱదీ! † చుట్టాలునున్ నెయ్యరున్
మనుజేంద్రుండును నీవు నెల్లప్రజలున్ † వమ్మైనచో వాని గూ
ల్చిన లాభం బది యేమి సంతసిలువా † న్లేనప్పు డీ భూస్థలిక.

అయ్యో! సేవకా! వేదనాభరంబున నతండ్రిపాటికిపరలోకమునకుం
జోయియే యుండును. అవురా! విజయరాముఁ డెంతపని చేసినాఁడు?
బుస్సిం దన మాయలోఁ బడవేసికొనియెంగదా!

భీము—వాఁడు చేసినకీ డింతింత యనిచెప్ప శక్యమా?

పాపా—రామా! ఇంక మనకుఁ గర్తవ్యమేమి?

రాము—దేవా! నీవు వచ్చి విజయరాముం జంపుదు వని మన
వెంగళాయఁడు గంపెడంతాన వెట్టుకొని యుండెగదా! వాని మనో
రథంబు తీర్చుటయే మనకుం గర్తవ్యము.

పాపా—చీచీ! సర్వబంధుజన నాశనం బై యున్నయప్పుడు వాఁ
డెట్టివాఁడైనఁ జంపిన నేమిప్రయోజనము?

క. శూరుడుపాపారాయఁడు, వీరుఁడునామేనమఱది † విచ్చేసితఱిన్
వైరుల జంపెననుచు రం, గారాయఁడు సంతసింపఁగా లేడుగదా.

ఇట్టిచో నట్టిప్రయత్నము చేయుటకన్న దస్పేమియునులేదు. కావున మన మిపుడు కాశీప్రయాణము చేయుదము లెండు.

రాము—మన కిపు డాప్రయాణముంతపోలియుండుదు, రాజులకు శత్రుక్షయంబు చేసి బోదునం దీయటయే యుత్తరము.

పాపా—(తలవాల్చి) కన్నులు మూసికొని యానాచించుచు) అక్కా! నీపెట్లు బ్రతికినచ్చితివమ్మా! నాప్రాణనాయువుల వాయువులలోఁ గలిపి నిన్ను చూడవచ్చితి ననుచుంటివా? —అమ్మా! నా కేమియజ్ఞ? —నీవు కాశీప్రయాణము మాన విజయ రామునిగ బరి మార్చు మనుచుంటివా? దానంజేసి ప్రయోజనం బేమి! —గుప్త సంహారముచేసి పగ దీర్చుకొనుటయే ప్రయోజన మనుచుంటివా? సరే! అక్కగారి నెలవులకు బద్ధుడనై యున్నాడను (దద్దరిల్లికన్నులు విప్పి చూచి) రామా! భీమా!

రాము—అయ్యో! యేమి యిట్లు పలవించుచున్నారే?

పాపా—పలవరింతలు గావురా! మల్లమారేసి నాకంటి కగపడి యిట్లు చెప్పెనురా.

రాము—అయ్యో! ఆమెచిత్త మామర్కాదునిపట్ల నెల్లత్తలం పడుచున్నదో కదా!

పాపా—కాశీప్రయాణము గట్టి పెట్టువచ్చు, కాని విజయ రామునిం గొట్టుట యెట్లో తెలియకున్నది.

రాము—మనము ముగ్గుర మిపుడు వెళ్లి నిద్రాసమయంబున వాని బట్టికొందము.

పాపా—(ఆలోచించి) రామా! నీమాటవలన నా కశ్వత్థావ జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నాడురా.

రాము—వారునుముగ్గురే, మనమునుముగ్గురమే కార్యమునట్టిదే.

పాపా—అది దోషములోని వగునా? కాదు,

శా. న్రోణావాక్యని పుత్రునంతటి మహాః క్తుః డర్థరాత్రంబునన్
 బ్రాహ్మిణీ గమసామ్యస్థిల్లః బడి దేః హస్తాకరం బేది ని
 వ్రాణుండైన రిపు నృధించి పగఁ దీఁ ర్పు బోవఁడే నేని నా
 క్షోణీశుం దెఁగూర్చి రాజులు శముః క్తు డయ్యెదన్ శక్తిమై.

భీము—మేలు మేలు మహారాజ! రే పానిజ మరాఃకుం బొబ్బిలి
 పట్టభద్రుఁ జేయుమరని వివ వచ్చినది. అవి కాసుడ నీలో వాని నీ
 పట్టంబున యమలోక పట్టభద్రుం జేయ వలయునని నా కోరిక.

పాపా—ఓహో! అట్లయినదో నిష్పక్ష ప్రయాణము చేయుదము
 లెండు.

అందఱు—(లేచి కొంచెము నడచుచున్నారు. తెర లేచును)

పాపా—సేవకులారా! మన మిపుడు బొబ్బిలిసరూపమునకు వచ్చి
 తిమి, విజయరామరాజుపుడు కోటలోనే యున్నాడని తెలిసింది.
 మన మీరూపములతోఁ బోయినఁ గార్యభంగ మగును. కావున
 విజయనగరమునుండి వచ్చిన దూతలవలెఁ బోయి రాజభార్య చంద్ర
 య్యమ్మ పంపినట్లు జాగరూకులమై వానిం జేవలెను నుండి.

రాము—దేవరి బాగుగా నెలవచ్చినారు. అట్లుచేయుదముగాక!

అందఱు—(కొంతినడచుచున్నారు; కోటలోఁజేరాయునునిద్రించు
 విజయరామరాజును గనుపడుచున్నారు.)

పాపా—సేవకా! అదిగో వాకిలి కావలివాడు. నీవు వాడు
 చూడకుండఁ బోయి వానింబట్టి నోరునొక్కము. రామా! నీవట
 నుండి తెర చించుకొని లోనికి రమ్ము.

భీము—(దటాలునంజించి కావలివానిం బట్టుకొని నోటకుడ్డ పెట్టి
 బంధించుచున్నాడు.)

పాపా—పులి పులి పులి పులి. బాబ్బిలిపులి బాబ్బిలిపులి (కేకలు వేయును.)

రాము—(కత్తితోఁ జెర చించుకొని ప్రవేశించి నేవకలూ బట్టి చాటున జంపి వేయుచున్నాఁడు.)

విజ—(దద్దరిల్లి కనులునలుపుకొనుచులేచి) ఏదీ! ఏదీ? కొట్టుకొట్టు.

పాపా—పులి పులి పులి బాబ్బిలిపులి. బాబ్బిలిపులి, పులి (కేకలు వేయును.)

విజ—హాహాహాహా! పా-పా-హాహాహాహా? (లేవంబోవును.)

పాపా—నీపాలి కీపాపారాయణే పులి (అని కలియఁబడి పట్టుకొని పడ వేసి తొమ్ముమీఁదఁ గూర్చుండి పీక నొక్కుచున్నాఁడు.)

విజ—(గిజగిజ గించుకొనుచున్నాఁడు.)

పాపా—ఓగోరి పాపాత్ముడా! క్రూరుడా!

శా. కొండెంబుల్ పదికోట్లుపన్ని బుసికిం ♦ గోపంబు హెచ్చించి నే, నుండక రాక మఱొందుచో మెలఁగుచో ♦ చువ్వెత్తుగావచ్చి నీ దండుంబుచ్చి నను స్తముం జెఱచితో ♦ దౌర్భాగ్యుడా! చిక్కి తే ఖండితున్ నినుఁదుం డెతుం డెలుగ మె ♦ క్కం గాకులుంగుక్కలున్.

చ. తెరచినయిల్లు కుక్క-చొఱు ♦ తీరున వీరరసస్వరూప మే డైఱఁ గనుపించి రావుకుఁ ♦ ధీరులు వోయిన శూన్యమైన మా నెఱఁగడి వచ్చిచేరితివె ♦ నీచుండ! నీ విటఁ గుల్కుచుందు నం చఱిమఱి వొందుచుంటి విశఁ ♦ డయ్యెను గంతులుసాగిరావిక.

మ. నిను నీవారిని బిండింపిండిగను ము ♦ న్నేఁ జిత్రకూటాద్రిపై గనఁగొట్టిననాఁడు బాబ్బిలి నెటో ♦ కాల్పింతు నం చీవు ని న్నునుమానింపఁగ చీల్చి ప్రేపు లెదపై ♦ హత్తింతు నం చేను జే నినబాసల్ సగబాలు సెల్లెఁ గొఱయున్ ♦ జెల్లున్ని మేవంబునన్.

క. వీనుఁగు పెంటల నుండిన

మా నగర మేలు మింక ♦ మానవపశువా

మేనం బ్రాణము లుండిన

నే నా జమువీడు నిత్తు ♦ నిదిగో కొనుమా

(అని గుండెలమీఁద గ్రుద్దుచున్నాడు)

విజ—(ఓక్కరు మనుచున్నాడు)

పాపా—

క. ఓక్కరు మనియెద వేలా

కిక్కురు మనకుండ నిన్ను ♦ గీల్కీలునకున్

ముక్కలు చుక్కలు నేయక

తక్కితి నే వల్లమాంబ ♦ తమ్ముండ నాకో.

(రెండుచేతులు నఱక చున్నాడు.)

విజ — రెండుకాళ్ళు బెనగులాడుచున్నాడు.

పాపా—ఓరీ! ద్విపాత్పశువా! యేమి గింజుకొనియెదవురా?

(రెండుకాళ్ళు నఱకుచున్నాడు.)

విజ—(మొండెమై కనపడుచున్నాడు)

పాపా—ఉ. వేంగలరామునన్ననుడి♦వేంకటరావునుజంపు యత్నమున్

ముంగళసూత్రముం బెఱికిమల్ల మదేవిని బ్రోతునంటయున్

ముంగల హైదరుం గలిసి ♦ బుస్సికిఁ జేసినదుష్ట బోధయున్

సంగతియై భవస్మృతికిఁ సాయమొన ర్చెనటంచునంచుమా!

ఇక్కడకు నామనోరథపూర్తియైనది. కాని నీపొట్ట చీల్చి ప్రేవులు
ధరించి నీర క్తంబు మేనెల్లం బూసికొంట మిగులుగా నున్నది.

(కత్తి నెత్తుచున్నాడు. తెరపడును.)

(ముగ్గురు—ర క్తసిక్తాంగులై ప్రేవులు ధరించి భీమాకారములతో గనబడుచున్నారు.)

పాపా—(హుంకారము చేయుచు)

మ. ఇపు డత్యుగ్రపరాక్రమకరుమునకా ♦ సీవక్రియారంభు నా
 నృపశున్ బట్టి నధించితికా బవ సనన్ ♦ నే జాపరాయండ నా
 త్రిపురధ్వంసకుఁ డైననూలి యయినన్ ♦ దేజుబు దీపింపఁ జ
 ట్టువలకా గొట్టివజ్రయైన నెమరన్ ♦ శుక్లుచ్చులం గొట్టఁడే
 సేవకులారా! మనకుఁ బగనూసకారి యైన హైదరుజంగొక్కడు
 మిగిలియున్నాఁడు. వానిం జంపుట నీపాయుంగరం బెద్ది యను లేదు
 గావున మీరు వాయెత్తి పాపారాయఁడు నచ్చి విజయరాముం జంపె
 నని కేకలు వేయుఁడు.

ఇద్దఱు—ఓహో! హైదరుజంగ! పాపారాయఁడు వచ్చి విజయ
 రాముం జంపినాఁడోహో! (అని కేకలు వేయుచు స్వస్థచేయుచున్నారు)

[అంతః గొంతసేనతో హైదరు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పాపా—ఓరోరి ముష్కరతురుష్కాధమా!

స. చీచీ! గోబ్రహ్మహత్యో ♦ చ్చితదురితభర ♦ చ్చిన్నచిత్త ప్రవృత్తిన్
 నీవత్వోచ్ఛత్వచింతా ♦ నియమరహితుఁడై ♦ నీవునిన్ గాన కిట్లుల్
 నీచాత్మ్యంగూడితోడం దిరుగుతునవలె ♦ న్నెక్కిలంచంపుఁ గూటిన్
 బ్రాచీనాచారభాస్వ ♦ త్రభుసకలకుల ♦ ధ్వంసముం జేసి తోరీ,
 క. నేనే పాపారాయఁడ

నే నెడయై యున్నయపుడు ♦ నీవీరమగున్

భూనాథు నడచినాడవు

.రా నిన్నున్ మన్నెగొందు ♦ రవరవ దీరక.

(కత్తిమాసికొని కలియఁబడుచున్నాఁడు. తెర వడుచున్నది.)

పాపా—(సేనకునితోఁ బైటకువచ్చి) రామా! భీమా!

చ. మన మిట వచ్చిపట్టిపని † మల్లమదేవి యనుగ్రహాబునన్
గను మెదలించులోపలన్ † గా నొనరించితి మింతయుం గొఱం
తను బడకుండ ధన్యులము † తన్మతి కిష్టముఁ గూర్పఁ గంటిమీ
మనుగడ చాలు స్వర్గపురి † మార్గము వట్టి యికన్ సుఖంతమే.

రాము—రంగరాయాదులు లేని భూమిపై బ్రతుకుటకన్న నీచ
కార్య మున్నదా?

భీమా—నీచులగు పరాసులువచ్చి పడికిమున్న మనమే పొడుచు
కొని రంగారాయనిం గలిసికొందము గాక.

అందఱు—(కత్తులనవరించుకొని పొడుచుకొననుంకించుచున్నారు)

పాపా—(కత్తికి నమస్కరించి) ఓహో! శత్రురాజమా!

చ. నీనుఁ గులధర్మముం దలఁచి † నేనిసువై చనునంతనుండియున్
గొనియు మహాప్రభావమున † ను దగ నీక నిరర్గళ ప్రవృ
త్తిని గొనఁ జేసి ప్రోచితి గ † దే సకలారిగళాస్పృగాప్తినే
దనువు చొఱంగెదం దునిమి † ధర్మపదం బిడు నాకు శత్రుమా!

(కత్తి నెత్తుచున్నాడు. తెర పడుచున్నది)

[అంత లక్ష్మన్నతో బుసీని ప్రవేశించుచున్నాడు]

బుసీ—లక్ష్మన్నా! పాపారాయఁ డెంతో సేనతో వచ్చి విజయ
రాముని హైదరుం జంపి మనసేనం బాఱఁదోలుచున్నాఁడట! మాన
మందుగుండుసామానంతయు నుపయోగింపుడని సేనకాజ్ఞాపించితిని.
మన కేదో యుపద్రవముగా నతఁ డిక్కడకు రాడుగదా!

లక్ష్మ—ప్రభువర్యా! పాపారాయనికి సేనలేదు. తనతో సిద్ధురం
దెచ్చినాడు. తనపగదీర్చుకొని తాఁబొడుచుకొని కాలధర్మమునొంది

నాడు. నీ నీడ చూచి నీవు భయపడినట్లు నేన కాజ్ఞాపించితివి. ఎదరిఁ దమ్మెఱుగక తమలోఁదాము గాల్చుకొని పెక్కుమంది చచ్చినారు. మన నూటువేలకు మూడువేలును వారియెదువేలకు నిద్దఱు ముగ్గురు మాత్రము నిలిచి యున్నారు.

బుస్సీ—శౌర్యనిధి యగు పాపారాయనిం జూడ నాకు మనము వొడముచున్న దటు నడువుము.

ఇద్దఱు—(నడచుచున్నారు. తెరిలేచును. పడియున్న ముగ్గురు కనుపడుచున్నారు)

బుస్సీ—(పాపారాయనిం జూచి) అరేరే! ఏమియీశౌర్యము! ఏమి యీ పరాక్రమము! ఏమియీధైర్యము ఏమి యీశక్తిర్యము! మానధనుం డగు నిమ్మహానుభావుండు నచ్చియును నాకు మిక్కిలి భయంబు పుట్టించుచున్నాఁడు గిక్కిరిస్తాంగుడై గుడ్లెఱ్ఱజేసి మీసముపై చేయివైచికొని పొడవ వచ్చుచున్నట్లేయున్నాడు. ఆహా! నుహాశూరుడా! యెంత సాహసము చేసితివి? నీ నిట్టివాడ వని నే నెఱింగియు హైదరుమాట విని మోసపోతినిగదా! నీవు నజీవుఁడవై యున్న నిన్నీ దేశంబున కధినాథుం జేసి నీ వలన మేలు వడయు చుందును గదా! కట కటా! యెట్టి ఘోరకృత్యము జరిగినది. లక్ష్మణా! నాకీ పాపారాయనిం జూడఁజూడ గుండెపగుల దుఃఖంబు పెచ్చు పెఱుగుచున్నది. నే నిట నిలువ నోపకున్నవాఁడ. పేరొల గంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

ఇద్దఱు—(నడచుచున్నారు. ఆప టేజ్జేపంబున సభాస్థలమగవడును.)

బుస్సీ—లక్ష్మణా! నీవుపోయి చినవేంకటరాయప్రభృతులం దీసికొని రమ్ము.

లక్ష్మ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

[అంత దాసీలక్ష్మితోఁ జనవేంకటరావును, కంచుకియును,
లక్ష్మనయు ప్రవేశింతురు]

బుస్సీ—(లేచి కుమారు నెత్తుకొని సింహాసనముమీదఁ గూరు
చుండఁ బెట్టుచున్నాడు.

అందఱు—(కరతాళధ్వనులు చేయుచున్నారు)

బుస్సీ—(కుమారుంజూచి) బాబూ! నీకు గొత్తపల్లిసీమ మొదలు
కొని బాబ్బిలిరాజ్య మంతయు నిచ్చితిని. మీ రెప్పటికి విజయ
నగరము వారి చేతిక్రిందనుండనక్కర లేదు. మీకు మే మెప్పుడును
దోడునీడయై యుండెదము. లక్ష్మీ! నీవీ కుమారుం బెంచి పెద్దవానిం
జేయుము? కంచుకీ! నీవు కాలముగడపినవాడవు, బుద్ధిమంతుడవు.
తగినవారిం బెట్టి రాజ్యానుసంధానము చేయుచుండుము. మేముపోయి
వచ్చెదము. మఱి నావలన నిక్కుమారునకుం గావలసిన దేదియో
చెప్పము?

కంచుకి—దేవా! నీ యనుగ్రహంబున నిక్కుమారున కన్నియు
నున్న యవి, అయిన నిట్టుగాఁ బరమేశ్వరుని బ్రార్థించు చున్న
వాడ.

(భరతపుత్రునిం గలిసి పాడుచున్నాడు)

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

భూతలమునంజనులు! పుణ్యమునఁబోవుచును । బోల్పదగురీతినుపకారం
బేతటిని జేయునటు । నీతులునశించిగుణ! మేగలుగునట్లుగహితంబుల
నీతులుపొసంగునటు । నేలబదిపండినసి । ఎండునటుకత్రుభయమిం తే
జేతముల నొందనటు! సిద్ధమగుభక్తివిలసిల్లనటు జేయు పరమేశ్వర!

హిందూస్తానీకాఫి—మిత్రగతి

మంగళమఖలేశా, శుభ— మంగళమఖలేశా

గురుతరదురితవినాశా; శ్రీశా జయ

॥మ॥

పరమపురుష, విగతకలుష, పావన గుణభాషా

వర భక్తజనాధికపోషా, బహువేషా, సువిశేషా, జయ

॥మం॥

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది వస్తాంకము సంపూర్ణము.

జ్యోతిష గ్రంథములు

జ్యోతిష ప్రథమబోధిని	0-50	ముకుతాశ్రమస్త్రీ అను రజ	
జాతకమారాండము 1 భా	2-00	స్వలాజాతకము	0-75
డిటా 2 భా	2-00	మూల సంభము (శైవగ్రంథము)	1-00
డిటా 3 భా	2-00	గర్భ సంహిత	0-25
జ్యోతిష రహస్యము 1 భా	2-00	జయమిని నూత్రములు	1-00
డిటా 2 భా	2-00	అనుభవజాతకతరంగిణి	0-50
జ్యోతిష విద్యాప్రకాశిక		పూర్వపారాశరి	0-50
సంజ్ఞాధ్యాయము 1 భా	1-00	బృహత్పరాశర సంహిత	0-25
గణితాధ్యాయము 2 భా	1-00	ఆంధ్రజాతకతత్వము నూత్రములు	
భావఫలాధ్యాయము 3 భా	3-00	1, 2 భాగములు	3-00
ద్వాదశభావఫలము 4 భా	3-00	గోచారసంహిత	0-75
జ్యోతిష ఫలప్రదర్శిని	0-75	కాలామృతము	1-00
స్వప్న ఫలదీపిక	0-50	ఆయుర్దాయయోగము	1-00
సకలసమ సగుణ అదృష్టఫలదీపిక	1-00	ముహూర్తదర్పణము	1-00
గౌతమసంహిత	0-50	రెట్టమతశాస్త్రము (60 సంవత్స	
చాంచానాధీయము	0-50	రముల పంటను చెల్లుగ్రంథం)	1-00
కోడిపుంజులశాస్త్రము	0-50	సర్వార్థచింతామణి	1-00
అంగసాముద్రికము	0-50	భృగుసంహిత	2-50
జాతకదర్పణము	0-75	సంఖ్యాజ్యోతిష సారము	2-75
జాతకపారిజాతము	1-00	మానసిక లకోటా ప్రశ్న	
జాతకరాజీయము	1-00	చింతామణి	1-25
ప్రపంచజ్యోతిషము	0-25	అష్టకవర్ణ	0-75
జ్యోతిష ఫలగ్రంథము	0-25	జలారశశాస్త్రము	0-88
శకునశాస్త్రము	0-75	చప్పన్నము (ప్రశ్నశాస్త్రము)	0-88
స్త్రీ జాతకము	0-75	ఆరూఢరత్న సిద్ధాంజనము	0-75
యవనజాతకము	0-50	నూర్యసాముద్రికము	5-00
జ్యోతిషార్ణవనవనీతము	1-00	సాముద్రికచంద్రిక	1-25
దైవజ కర్మామృతము	2-50	సమూహనశాస్త్రము అను	
దశాభ్యుక్తి ఫలచంద్రిక అను వృద్ధ		అదృష్టయోగము	1-50
పారాశరి	1-00	సోమనాథరేఖాశాస్త్రము	0-75
పుట్టుమచ్చలశాస్త్రము	0-50	హస్తశాస్త్రము (సాముద్రిక	
జాతకచంద్రిక గోపాలరత్నాకరం	0-75	రత్నాకరము చెండు 250	
నవగ్రహచింతామణి	0-25	పేజీలు 200 పటములతో)	3-00

కొండవల్లి విరవెంతయ్య అండ్ సన్సు, మిక్ సెల్లర్సు, రాజమండ్రి.

ఆంధ్రనాటకములు

చిత్రనళియము	1-75	ప్రసన్న విజయము	1-00
విషాద సారంగధర	1-75	పాదుకాపట్టాభిషేకము	2-00
పాదుకాపట్టాభిషేకము	1-50	విప్రనారాయణ	1-75
సావిత్రి చిత్రాశ్వము	1-50	రాధాకృష్ణ	1-50
ముక్తావళి	1-50	కోకిల	1-75
ప్రహ్లాద	1-50	వీరమతి	1-50
రామదాసు	1-50	సరస్వతి	1-50
రామకవీరు	1-50	పూర్ణిమ	1-50
సుభద్రాద్రుసియము	1-50	చండిక	1-50
అస్పృశ్యవిజయము (ప్రేమ చంద్రయోగి)	1-50	శివలీల	1-50
భక్త తుకారామ్	1-50	సతీతులసి (జలంధర)	1-50
కృష్ణలీల	1-50	గయోపాఖ్యానము	1-75
లవకుశ	1-50	ప్రసన్న యాదవం(నరకాసురవధ)	1-50
భక్త వచేల	1-50	పారిజాతాపహరణము	1-50
మేవాడు తౌర్యాగ్ని	1-50	చతురచంద్రహాస	1-50
విభీషణ పట్టాభిషేకము (లంకాదహనము)	1-50	సుందోపసుందులవధ(తిలోక్తము)	1-50
ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము	1-50	కనకతార	1-50
రామరావణయుద్ధము	1-50	బలిబంధనము	1-50
పాండవ జననము	1-25	రాధాకృష్ణ సాంగ్మ	1-00
పాండవ ప్రవాసము	1-50	శ్రీకృష్ణకులభారము సాంగ్మ	1-00
పాండవ ఉద్యోగము	1-75	ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	1-75
పాండవ విజయము	1-75	సక్కుబాయి	1-50
పాండవ ఉద్యోగము గేజు	2-00	సావిత్రి	1-50
పాండవ విజయము గేజు	2-00	చంద్రగుప్త	1-50
పాండవ ఉద్యోగ విజయములు	4-00	దుర్గాదాసు	2-00
గేజు బైండు	1-50	రాణావ్రతాపసింహ	1-50
పాండవ అశ్వమేధము	1-25	పత్నిప్రతాప్ (అననూయ)	1-50
ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము	1-00	శ్రీకృష్ణకులభారము	1-75
పండితరాజు	2-00	రణతిక్కన	1-50
మృచ్ఛికటికము	1-50	కచచేమయాని	1-50
మృచ్ఛికాతామ్రము	1-50	మార్కండేయ (శివలీల)	1-50
		చింతామణి	1-75
		వరవిక్రయము	1-50

కొండవల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్స్, టుక్ నెల్లూరు, రాజమండ్రి.

